

02
2018

ПОЛИТИКА
НАЦИОНАЛНЕ
БЕЗБЕДНОСТИ

ISSN 2334-959X УДК 351.862/.863(497.11) ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ год. IX vol. 15 № 2/2018.

02

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Александар Саша Гајић
Љубиша Деспотовић
Драган Траиловић
Урош В. Шуваковић
Душан Н. Пророковић

Љиљана Ж. Стевић
Слободан С. Поповић
Олга Павковић
Ђорђе Стојановић
Младен Лишанин

ISSN 2334-959X УДК: 351.862/.863(497.11) година IX vol.15 број 2/2018.

ISSN 2334-959X УДК: 351.862/.863(497.11) година IX vol.15 број 2/2018.

50 ГОДИНА
ИНСТИТУТА
1968 - 2018

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

The Policy of National Security

Издавач:

Институт за политичке студије
Адреса: Светозара Марковића 36, Београд
Телефон: 011/3349203, 011/3349204, 011/3349205
E-mail: ipsbgd@eunet.rs; redakcijapnb@gmail.com
www.ipsbgd.edu.rs
www.pnbips.edu.rs

За издавача

др Живојин Ђурић, научни саветник

ISSN 2334-959X UDK 351.862/.863(497.11)
DOI: 10.22182/pnb.1522018

Vol. 15. Број 2/2018.

Часопис излази два пута годишње.

Главни и одговорни уредник

проф. др Радослав Гаћиновић, научни саветник

Редакција часописа

Дејана Вукасовић	Владан Петров
Драгана Коларић	Ивана Бодрожић
Зоран Драгишић	Љубиша Деспотовић
Раденко Мутавцић	Aurel Gabriel Serban
Eugen Strautiu	

Савет годишњака

Сима Аврамовић	Радован Радиновић
Миле Бјелајац	Дарко Танасковић
Миленко Џелетовић	

Чланови савета из иностранства

Wang Shiquan	Бојан Добовшек
Снежана Никодиновска – Стефановска	

Секретар редакције

Дејан Бурсаћ

Пословни секретар

Смиљана Пауновић

Слог и штампа

Бирограф комп, Земун

Тираж: 50

Радове објављене у овом часопису није дозвољено прештамповати, било у целини, било у деловима, без изричите сагласности издавача. Оцене изнесене у чланцима лични су ставови њихових писаца и не изражавају мишљење нити уредништва, нити установа у којима су аутори запослени.

ПОЛИТИКА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

САДРЖАЈ

Уводник..... 7-11

Александар Саша Гајић

АКТУЕЛНА ГЕОПОЛИТИЧКА ПОЗИЦИЈА СРБИЈЕ: ИЗМЕЂУ
АТЛАНТИЗМА, ЕВРОАЗИЈСТВА И КИНЕСКОГ УТИЦАЈА 13-29

Љубиша Деспотовић

КИНЕСКА ДИСКРЕТНА ГЕОПОЛИТИЧКА ТРАНСГРЕСИЈА
КА БАЛКАНУ И БЕЗБЕДНОСНИ ИДЕНТИТЕТ СРБИЈЕ..... 31-40
стр.

Драган Траиловић

ПОЛИТИЧКО-ЕКОНОМСКЕ И БЕЗБЕДНОСНЕ
АЛТЕРНАТИВЕ СРБИЈЕ У ОЧИМА ЊЕНИХ ГРАЂАНА 41-56

Урош В. Шуваковић

СРБИЈА И АТЛАНТСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ – ПРОГРАМСКО-
ПОЛИТИЧКИ СТАВОВИ ПАРТИЈА У СРБИЈИ ПРЕМА НАТО 57-77

Душан Н. Пророковић

УЛОГА ШАНГАЈСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗА САРАДЊУ У
ПРОМЕНИ РАВНОТЕЖЕ СНАГА У ЦЕНТРАЛНОЈ АЗИЈИ 79-95

Љиљана Ж. Стевић, Слободан С. Поповић

ПОЗИЦИЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ НА
БЕЗБЕДНОСНО-ПОЛИТИЧКОЈ МЕЂИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ
И НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ КИНЕ..... 97-119

Олга Павковић

БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ ИНИЦИЈАТИВЕ ПОЈАС И ПУТ.... 121-138

Борђе Стојановић

ТРАКТАТ О САВРЕМЕНОМ РЕПОЗИЦИОНИРАЊУ ДИСКУРСА
ДРЖАВЕ 139-179

ПРИКАЗ

Младен Лишанин

МЕЂУНАРОДНИ СИСТЕМ И УСПОН КИНЕ..... 181-187

THE POLICY OF NATIONAL SECURITY

TABLE OF CONTENTS

Foreword 7-11

Aleksandar Sasa Gajic

CURRENT GEOPOLITICAL POSITION OF SERBIA: BETWEEN
ATLANTISM, EUROASIAN AND CHINESE INFLUENCES 13-29

Ljubisa Despotovic

CHINESE DISCRETE GEOPOLITICAL TRANSGRESSION
TO THE BALKANS AND SECURITY IDENTITY OF SERBIA 31-40

Dragan Trailovic

POLITICAL, ECONOMIC, AND SECURITY ALTERNATIVES
OF SERBIA THROUGH THE EYES OF ITS CITIZENS 41-56

Uros V. Suvakovic

SERBIA AND ATLANTIC INTEGRATIONS – POLITICAL
ATTITUDES OF SERBIAN PARTIES TOWARDS NATO 57-77

Dusan N. Prorokovic

THE ROLE OF THE SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION
IN THE CHANGING BALANCE OF POWER IN CENTRAL ASIA 79-95

Ljiljana Z. Stevic, Slobodan S. Popovic

POSITION OF SERBIA ON SECURITY AND POLITICAL
CROSSROADS BETWEEN EUROPEAN UNION AND
PEOPLE’S REPUBLIC OF CHINA 97-119

Olga Pavkovic

THE SECURITY ASPECTS OF THE BELT AND ROAD
INITIATIVE..... 121-138

Djordje Stojanovic

TRACTATE ABOUT CONTEMPORARY REPOSITIONING OF THE
DISCOURSE OF THE STATE..... 139-179

REVIEW

Mladen Lisanin

INTERNATIONAL SYSTEM AND THE RISE OF CHINA..... 181-187

УВОДНИК

Садржај тематског часописа „Политика националне безбедности“ бр. 2/2018, представља научну анализу политике националне безбедности Србије у контексту односа *Евроатлантског савеза, Евроазије и Кине*. На почетку XXI века политика националне безбедности Србије треба донети програмске садржаје који нас обавештавају, упозоравају и упућују како изградити стратегију одвраћања и стратегију узвраћања у циљу спречавања свих видова насиља над грађанима Србије. Наиме, Србија и њен систем националне безбедности су пред веома важним изазовима, како превазићи ризике и супротставити се претњама у нарушавању система безбедности. Зато, политика као наука треба да озбиљно провири и осветли дубинске димензије евентуалног угрожавања система безбедности државе и њених грађана, мора утврдити, потенцијалне носиоце угрожавања, узроке, циљеве мотиве оних од којих прети опасност држави и њеним грађанима, а исто тако треба утврдити ко су искрени пријатељи Србије у овим веома турбулентним временима.

Управо тематски часопис „Политика националне безбедности“ бр. 2/2018 представља покушај аутора научних радова да дају свој допринос разумевању положаја Србије у контексту односа Евроатлантског савеза, Евроазије и Кине, као и о потенцијалним носиоцима угрожавања система безбедности Републике Србије и њених грађана. Александар Саша Гајић, полазећи од класичног геополитичког значаја Балкана и места српског народа на њему, анализира актуелне геополитичке процесе и утицаје великих сила у региону. Уочавајући не само неспорну превласт атлантиста на Балканском полуострву, већ и пораст утицаја других сила, рад се усмерава на њихове нове енергетско-транспортне стратешке пројекте. У закључном делу рада, анализирају се последице које ови пројекти могу да донесу за српске земље као и могући одговори оних геополитичких актера који желе да спрече њихову реализацију по цену шире регионалне дестабилизације.

Љубиша Деспотовић у раду веома јасно анализира кинеску дискретну геополитику наступања према региону Источне и Југоисточне Европе, а у склопу ње нарочито према Балкану и Србији

дефинишући такву политику као стратешко партнерство. Аутор сматра да ће дискретна геополитика стрпљиве и постепене инфилтрације у означене регионе Европе ићи класичном методологијом геополитике: у првом кораку кроз економско-финансијске аранжмане и сарадњу, а затим преко све нарастајућег политичког утицаја, да би се на крају нарочито према Србији продубила у смеру безбедносне и војне сарадње, која ће тек у наредном периоду добијати на значају и интензитету.

Драган Траиловић, у свом раду посебно истиче да је у условима настајања нових прилика у међународним односима садржаним у новој расподели моћи на глобалном нивоу, настајању мултиполарног међународног поретка и све веће повезаности и међузависности државних и недржавних актера, када политички, економски и безбедносни изазови постају транснационални у свом домету веома важно и позиционирање држава, посебно оних „малих“ у односу на ове промене. Аутор у раду истиче, да је веома битно како за све државе, тако и за Републику Србију да у оваквим околностима пронађе своје место, а у складу са својим националним и државним интересима, у оквирима савремених политичких, економских и безбедносних међународних интеграција. Стога је веома важно да свака држава има јасно дефинисану спољнополитичку стратегију и спољнополитичко опредељење, а које би било засновано на широком друштвеном консензусу о виталним националним интересима. Оригиналности овога рада доприносе резултати истраживања јавног мњења Института за политичке студије (2015-2018) које је аутор користио у раду, како би јасно интерпретирао оцене и мишљења грађана Србије према политичким, економским и безбедносним алтернативама у процесу њених међународних интеграција и сарадње са другим државама (Евроазијски савез, Русија, Кина), а у односу на оне који се често у јавном дискурсу Србије одређују безалтернативним.

Урош Шуваковић, у раду, применом оперативне методе анализе садржаја документа, истражује политичке ставове политичких партија у Србији у погледу атлантских интеграција, а затим истиче да је циљ анализе да покаже како је и зашто ово питање дошло на политички дневни ред у Србији тек по окончању НАТО агресије на СРЈ 1999. и после петооктобарских промена 2000. године. Аутор изводи закључак да је подршка атлантским интеграцијама у Србији континуирано опадала и да је данас сведена на програмска опредељена ванпарламентарних странака, што не значи да и у неким парламентарним партијама не постоје фракције које се залажу за атлантске интеграције.

Душан Н. Пророковић у свом раду јасно истиче да регионална безбедносна динамика у Централној Азији опредељује и међународне односе у целини. То је простор од значаја за националну безбедност Кине, Русије, Индије, Пакистана и Ирана, те је логично што у дугом историјском континуитету западне земље, данас предвођене САД, показују интерес да се позиционирају као кључни чинилац регионалних односа. После разградње Совјетског савеза, САД су директно (распоређивањем војних снага) и индиректно (кроз међународне организације) покушавале да намећу решења и тако усмеравају регионалне односе. Међутим, аутор сматра да удруживањем потенцијала моћи Кине и Русије, што је институционализовано оснивањем Шангајске организације за сарадњу, од прве деценије XXI века постепено је стварана ефикасна равнотежа снага и ограничаван утицај САД.

Љиљана Ж. Стевић и Слободан С. Поповић, настоје да путем Механизма 16+1 и присуства Кине у региону представе изазове са којима се суочава Република Србија, као држава која свој главни спољнополитички циљ наглашава чланство у Европској унији, а ипак наставља своје традиционално добре, срдачне и прагматичне односе са Народном Републиком Кином. Пут до постанка чланице ЕУ је, као што је већ познато, оптерећен бројним идеалстичким захтевима и условљавањима, са реалистичким очекивањима, што, условно речено, политику неутралности Србије може преоријентисати ка флексибилним аранжманима које нуди НР Кина. Аутори јасно истичу да НР Кина како на билатералном, тако и на мултилатералном нивоу Србији врло професионалним методама са разумевањем контекста датог тренутка, нуди аранжмане, који сада већ ризик успешности евроинтеграција подижу на виши ниво, а са друге стране, ЕУ која Западни Балкан посматра као део своје интересне сфере и у геополитичком и у геоекономском смислу, не показује благонаклон став ка кинеској агилнијој регионализацији овог дела света.

Олга Павковић, у раду анализира представљање кинеске иницијативе Појас и пут из угла теорије о геоекономији која претпоставља да силе у успону користе првенствено економске инструменте за заштиту националних интереса и постизање геополитичких циљева. У раду је описан начин на који Народна Република Кина употребљава иницијативу Појас и пут да би увећала своју економску моћ и безбедност кроз трговинску, инвестициону, финансијску, монетарну и енергетску политику. Такође, наведени су главни узроци због којих је Појас и пут покренут, као и могући проблеми који прате имплементацију овог пројекта.

Ђорђе Стојановић у свом раду презентује и анализира неке од дискурзивних компоненти дестабилизације класичног концепта државе. У том смислу у посебном фокусу је њена спацијална димензија (територија, територијалност и „територијална замка“) и димензија суверенитета. Такође, аутор се у овом раду бави и могућношћу плуралног разумевања суверенитета, реартикулисањем односа између анархије и суверенитета за међународни поредак и „симболичким насиљем“ модерне државе.

Најзад, број закључујемо са одличним приказом две актуелне књиге о америчко-кинеским односима, геополитичкој релацији која ће засигурно диктирати динамику мађународних односа 21. века, написаних од стране истраживача Института за политичке студије, Младена Лишанина.

На основу мишљења аутора радова у часопису „Политика националне безбедности“ бр. 2/2018, може се закључити да су војна неутралност и економске интеграције будућност Србије. Посебно војна неутралност је изузетно за Србију значајна, јер приступање било ком савезу није дугорочни интерес Србије. Срби никада не могу заборавити агресију НАТО, велике жртве и разарања земље. Народна скупштина Републике Србије изгласала је 28. октобра 2007. године *Резолуцију Народне скупштине о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије*. Члан 6. Резолуције гласи: *Због укупне улоге НАТО, од противправног бомбардовања Србије без одлуке савета безбедности до Анекса II одбаченог Ахтисаријевог плана, у коме се одређује да је НАТО „коначан орган“ власти у „независном Косову“, Народна скупштина доноси одлуку о проглашењу војне неутралности Републике Србије у односу на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума на којем би се донела коначна одлука по том питању*. Међутим, није довољно само донети Резолуцију о неутралности, и ставити тачку. Ради се, у суштини, о опредељењу за самостално решавање сложених проблема одбране, сада и у будућности. Све то је неопходно операционализовати у стратегијско-доктринарним и нормативним документима, затим у организацији елемената система одбране, кроз адекватно димензионирање људских, и посебно материјалних ресурса, који су већ више од 20 година у озбиљном заостајању. То опредељење се уопште не помиње у Стратегији националне безбедности, коју је усвојила иста институција, тј. Народна скупштина Републике Србије (у нешто измењеном саставу) октобра 2009. године. Пошто се ова резолуција Народне скупштине Републике Србије односи на сталну неутралност док се другачије не одлучи на евентуалном

референдуму, Народна скупштина треба у складу са донетом Резолуцијом извршити ревизију штетних уговора за Србију потписаних са НАТО-ом. Пошто стална неутралност државе подразумева између осталог, забрану прелаза преко своје територије трупа, оружја и муниције и војне опреме страна у сукобу, нити сме дозволити да се на њеној територији поставе радио-телеграфски и други уређаји које би сукобљене стране могле користити у своје сврхе. Србија ако заиста жели сталну неутралност мора извршити ревизију докумената потписаних са НАТО јер су у супротности са институцијом сталне неутралности суверене државе. Пошто Резолуција народне скупштине Републике Србије о војној неутралности Србије није довољна да би уверила НАТО да је то опредељење коначно и да није могућа његова промена услед политичких и других притисака, Србија би што пре требала да потврди то своје опредељење јасним документом у форми закона којим би до детаља дефинисала своју позицију и опредељење за будућност.

Имајући у виду све проблеме пред којима се налази Република Србија, аутори су у својим радовима, тј. у процесу научног разматрања улоге политике националне безбедности Србије у контексту односа Евроатлантског савеза, Евроазије и Кине дали веома значајан научни допринос разумевању положаја Србије на Балкану као неутралне државе. У овом броју часописа се дају и предлози како треба да функционише политика националне безбедности Србије, мале и неутралне државе на Балкану, а да се тиме не умањи њен државотворни и међународни иглед у свету.

*Главни и одговорни уредник
проф. др Радослав Гаћиновић*

*Александар Саша Гајић **

Институт за европске студије, Београд

АКТУЕЛНА ГЕОПОЛИТИЧКА ПОЗИЦИЈА СРБИЈЕ: ИЗМЕЂУ АТЛАНТИЗМА, ЕВРОАЗИЈСТВА И КИНЕСКОГ УТИЦАЈА **

Сажетак

Полазећи од класичног геополитичког значаја Балкана и места српског народа на њему, рад промишља актуелне геополитичке процесе и утицаје великих сила у региону. Уочавајући не само неспрону превласт атлантиста на Балканском полуострву, већ и пораст утицаја других сила, рад се усмерава на њихове нове енергетско-транспортне стратешке пројекте. У закључном делу рада, анализирају се последице које ови пројекти могу да донесу за српске земље као и могући одговори оних геополитичких актера који желе да спрече њихову реализацију по цену шире регионалне дестабилизације.

Кључне речи: *Балкан, геополитика, Србија, атлантизам, Евроазија, Кина, геоекономски пројекти*

Физичко-географске карактеристике Балкана недвосмислено указују на његов геополитички и геостратешки значај: „Балканско полуострво је географски простор на југоистоку Европе, површине око 520.000 квадратних километара или око 6% површине европског копна, преко кога воде путеви из централне и западне Европе према богатим извориштима нафте на Блиском истоку, према Африци, Индији; Далеком истоку и осталим деловима света (...)

* Контакт: gomero@eunet.rs

** Рад је настао у оквиру пројекта 179014 кога финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

На Балкану се налази мрежа путева који долазе са севера Европе, а затим се рачвају на три главна правца: према Трсту, Солуну и Истанбулу. Преко Балкана тече Дунав, највећа европска река (после Волге) која спаја Средњу Европу са Црним морем пловним путем дугим преко 2350 киломентара (...) Јужни и западни део Балканског полуострва заплускују воде Средоземног мора, па је Балкан и део Средоземља. Балкан се налази и у близини најважнијих поморских комуникација које воде преко Средоземног мора: Гибралтар – Малта – Суец, као део светског пловног пута Атлант – Средоземно море – Индијски океан – Аустралија (...) Поред главних лонгитудалних комуникационих праваца на Балкану, ту су и традиционални трансферзални путни правци од којих је најзнаменитији онај који везује Драч – Солун – Константинопољ (историјски чувена „Via Egnatia“). Ту спада и пловни ток Дунава, дужине 2350 километара, који повезује Средњу Европу и Црно Море и који представља значајан стратешки правац за наступање ка Црноморском басену и даље, ка Кавказу и Азији. Осим тога, ваља поменути и везе између Посавине и Војводине са уздужним оперативно-стратешким комуникацијама дуж две удолине, као што су Моравско-вардарска и Моравско-маричка, која чине географску целину у централном делу Балканског полуострва.¹ Због оваквог положаја који га чини простором наступања и додира крупних геополитичких играча, на Балкан се кроз призму класичне геополитике гледа као на јужни сегмент „медитеранске кључаонице“ између западног и средишњег дела „Римланда“, обода евроазијског континента што одељује његово језгро („Хартланд“) од приступа светским морима.² „Са становишта европске и светске геополитичке структуре, на простору Балкана сударају се утицаји четири Велика простора. Највећи значај међу њима имају *Евроазија* (Русија), и *Mitteleuropa* (Немачка) (немачки термин који је до Првог светског рата означавао концепт региона Средње Европе, нешто шири од данашњег, односно земље које су под немачким културним утицајем). Између њих се налази „санитарни кордон“ који је, у савременом геополитичком распореду, географски померен из Средње Европе према Источној Европи. На нашем геопростору *атлантизам* има значајне геополитичке интересе, чији су традиционални носиоци Велика

1) Славољуб Шушић, *Балкански геополитички кошмар*, Војно-издавачки завод, Београд, 2004, стр. 28-29.

2) О основним геополитичким теоријама о значају Римланда и Хартланда видети: Халфорд Макиндер, *Демократски идеали и стварност*, Метафизика, Београд, 2009; Nicholas Spykman, *The Geography of Peace*, Harcourt, Brace&Co., New York, 1944; Nicholas Spykman, *America's Strategy in World Politics: The US and the Balance of Power*, Harcourt, Brace&Co., New York, 1942; Александар Дугин, *Основи Геополитике*, Екопрес, Зрењанин, 2004; *Тајна Балкана*, Зборник, СКЦ, Београд, 1995.

Британија и Француска, а данас САД. Као противтежа атлантизму, Немачка константно стреми изградњи европске дијагонале, чији је вектор усмерен према Балкану, Малој Азији и Блиском истоку (*Drang nach Osten*),³ Интересна супростављеност крупних геополитичких субјеката на простору Балкана далеко чешће је доводила до њиховог антагонизма него до видова плодотворне сарадње: „Како сведочи евроазијска мапа историје, од времена индоевропских сеоба, у питању је простор где се укрштају два магистрална пута динамике тензија и сукоба, миграција и освајачких похода, хегемонистичких тежњи и ратова, дакле дуж меридијана (север-југ те југ-север) у дуж паралела (исток-запад те запад-исток). Динамика тензија и сукоба дуж праваца север-југ, односно југ-север, оживљена је током претходна два столећа у оквиру стратегије непријатељства Запада против Русије.“⁴ Због свега тога, геополитичка надметања представљају константу у историји балканских држава. Све оне, с обзиром на своју величину и потенцијале у ресурсима, представљају - у различитом степену - или тек штићенике великих сила који заступају њихови интерес, или, насупрот томе, међународне субјекте ограничене суверености који остварење својих интереса покушавају да досегну само када се они подударе са интересима више великих сила. Као изразито нестабилно и недовољно компактно подручје које је, при томе, непрестално изложено спољним утицајима, Балкан је, дакле, представљао простор за стратешко позиционирање и надигравање „великих играча“.

Централни, средишњи положај српских земаља на простору Балкана представља њихову геополитичку предност, али и историјску коб. Због тога су управо српске земље послужиле као главни простор наступања Османлија са југа Балкана на север, према Панонској низији и Средњој Европи; зато су немачко-аустријски планови „продора на југоисток“ пре свега били концентрисани за овладавање моравско-вардарском долином као „кичмом Балкан“, једнако као и таласократски планови да искористе српски фактор као „баријеру“ намераваном немачком продору којим се штите њихови интереси у источном Медитерану. Због овог положаја је и међублоковска, несврстана Југославија могла да, док су то прилике омогућавале, игра улогу квазинеутралне „тампон зоне“ која спречава продор совјетских континенталиста на Медитеран. Све у свему, српске земље увек су се налазиле у позицији *између чекића и наковња*. „Такав контактни геополитички положај „у процепу

3) Драгољуб Секуловић, Љубомир Гиговић, „Европска компонента геополитичког положаја Србије“, *Војно дело* 3/2008, Београд, 2008, стр. 12.

4) Драгош Калајић, „Велике силе против српског народа“, *Геополитичка стварност Срба*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997, стр. 62.

светова⁴⁵ отежавао је формирање и функционисање независних српских политичко-територијалних структура, прекидао њихов континуитет и реметио просторну компактност (...) Преко српских земаља и њихових држава као „фронтнијера“ осцилирале су трансгресионо-регресионе територијалне фазе великих балканских и ванбалканских империја, чија су унутрашња својства и пројектовани циљеви били искључиво инкопатибилни.⁴⁶

Са распадом социјалистичке Југославије и геополитичком прекомпозицијом њеног простора, српске земље доживеле су драматично раздробљавање и сажимање. Гледајући у односу на стање од пре само сто година, српски етнички простор је смањен за готово трећину, са јасном тенденцијом да Срби буду потиснути од готово свих значајних стратешких праваца и простора које су, живећи на њима, до тада заузимали. Српске земље су на тај начин сужене да - изузев партиципације на кључном моравско-вардарском путем правцу - данас више не допиру до најважнијих простора који воде преко Паноније ка Средњој Европи нити ка јадранском, егејском (Солун) или црноморском прочељу. „Потискивање Срба из српских земаља најинтензивније је на југу, југозападу и западу; тај процес је континуиран, а зависно од раних или мирнодопских услова добија различите видове реализације (...) Редуковање и фрагментација српских земаља врши се ради преузимања геополитички кључних зона у којима су изворно партиципирани Срби и спречавања да они уђу у састав јединствене српске државе, која би у својим историјски и национално адекватним границама била најзначајнији фактор на Балкану.“⁴⁷ Геополитичка логика овог потискивања - од одвајања Црне Горе из заједничке државе до “отмице” Косова и Метохије - видно је усмерена ка одбацивању Срба од морских обала и њиховом сабијању ка делу територије на коме се налази “језгро” настанка модерне српске државе (“Београдски пашалук”), да би им, у наредним фазама, поступно требало ускратити контролу најважнијег лонгитудалног комуникационог правца на полуострву (Моравско-вардарска долина), а у перспективи и контролу њиховог дела средњег тока Дунава.

Процес редукције и фрагментације српских земаља представља директну последицу несагласности српских геостратешких циљева са три од четири геополитичке концепције присутне на

5) Андреја Милетић, *Искушења геополитичког земљотреса, Геополитичка стварност Срба*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997, стр. 85.

6) Миломир Степић, *У вртлогу балканизације*, Службени лист СРЈ, Београд, 2001, стр. 98.

7) Миломир Степић, „Срби и етно-демографско окружење – међузависност популационих и геополитичких процеса на Балкану“, *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар група, Београд, 2004, стр. 253.

њеном простору, док је она четврта, повољнија (руска и евроазијска), била у регресији читав низ година. Поред спољног, противно Србима стратешки усмереног утицаја, појачано дејство су имали у унутрашњи фактори који су утицали на геополитичко повлачење, попут: економског сиромашења, демографског опадања, институционалног урушавања и сталног јављања нових или пораста старих безбедносних претњи. У постојећим крајње неповољним условима, све се у Србији мање-више свело на стратегију преживљавања: на куповање времена и повремене покушаје санирања штете изазване испуњавањем налога који су били наметани притесцима са стране.

ПОЗИЦИЈЕ „ВЕЛИКИХ СИЛА“ НА САВРЕМЕНОМ БАЛКАНУ

У околностима након 1991. године Балкан и српске земље у његовом оквиру су враћене у улогу коју су имале вековима: претворене су у простор „прекомпозиције и надметања између блискоисточних сила, Средње Европе и источног утицаја који је у том тренутку био у константном повлачењу.“⁸ За атлантисте, геополитичке победнике у Хладном рату, Балкан је претворен у одскачну даска за њихово даље стратешко ширење ка „Хартланду“ – ка Русији и Средњој Азији. Због тога је Балкан требало стратешки „прекрити“ и осујетити да друге велике силе поврате део свог пређашњег утицаја или стекну нове позиције на њему. Остваривањем своје стратегије током и након „ратова за југословенско наслеђе“ они су успели да реализују своју регионалну стратешку премоћ видљиву у сталном арбитражању између локалних балканских политичких актера, као и у потискивању и „дозирању“ утицаја других „великих играча“. „У војном погледу, циљ Англо-американаца је да потпуно вежу све државне структуре на овом простору за НАТО, прво на највишем нивоу које могу да имају нечланице, а потом и да их уведу у пуноправно чланство.“⁹ „У успешној реализацији оваквих стратегија, атлантистима помаже (иако је степен њихове моћи у видљивом опадању) значајна војно-обавештајна и медијско-лобистичка премоћ у региону. У прилог им иде и стање на терену где практично ни један међуетнички и међудржавни спор није трајно решен,

8) Александар Гајић, „САД и распад Југославије – поглед из двадесетогодишње перспективе“, *Национални интерес* 2/2011, год VII, vol. 11, Институт за политичке студије, Београд, стр. 65.

9) Александар Гајић, „Србија и геостратешки интереси великих сила 1914. и 2014. године“, *Зборник Србија и политика великих сила 1914-2014* (ур. Ђурић Ж. и Кнежевић М.), Институт за политичке студије, Београд, 2014, стр. 121.

чак ни онај везан за протеривање Срба из Крајине, пошто Хрватска не може да напуни заузети простор својим становништвом услед своје лоше демографске ситуације.¹⁰ „Кризни менаџмент међусобно антагонизираних стратегија повратка на Балкан алтантисти врше веома вешто и успешно: ипак постоји бојазан да би, у случају да се ствари отргну контроли и оду предалеко, „српске територије (делимично или у целини) могле да буду или укључене у подунавску (централноевропско-балканску) зону немачког геополитичког и геоекономског утицаја унутар или изван будуће трансформисане и проширене ЕУ, и/или препуштене балканском фрагменту нараслих неоосманских амбиција Турске као могуће сатисфакције за њено бесконачно чекање за пријем у ЕУ.“¹¹

Друге „велике силе“ се, међутим, никада нису до краја помириле са успостављеним status quo-ом на Балкану. Русија простор „братског“ Балкана посматра у функцији развијања стратешких геоекономских односа са ЕУ (тачније Немачком), са циљем релативизације утицаја алтантиста и развијања таквих економских веза које ће довести до еманципације ЕУ од атлантистичке геополитичке опције. Руско стратешко усмерење базира се на томе да „релативизује позицију „атлантизоване Европе, тј. ЕУ, успостављањем обострано корисних веза; у другој фази, постојала је жеља да се помаже еманципација Европе/ЕУ од САД и њено прерастање у посебни пол моћи у мултиполарном свету; у трећој фази, тежило би се „везивању Европе/ЕУ („Европског великог простора“) за Русију на партнерским економским и геополитичким основама, четврта фаза би била: Европа/ЕУ у руској интересној сфери и потенцијално формирање Еврорусије као геоекономско-геополитичког–геостратегијског савеза.“¹² „Међутим, атлантистичким потпиривањем преврата и сукоба у Украјини ова стратегија до даљег је осујећена. Западни, европски део Старог континента је привучен назад, у прекоатлански „чврст стисак“, док су везе са Русијом углавном покидане или ослабљене. Планови о изградњи „геоенергетског трозупца“ као економског предуслова за постепено геополитичко преоријентисање земаља ЕУ до даљег су прекинути.“¹³ Средњо-

10) Александар Гајић, „Утицај регионалних криза на савремене прилике на Балкану: геостратешке импликације мигрантске и украјинске кризе“, *Култура Полиса* год. XIV (2017), посебно издање бр. 2, Нови Сад, 2017, стр. 22.

11) Миломир Степић, „Геополитичност ширења ЕУ и положај Србије“, *Српска политичка мисао*, 1/2010, година 17, свеска 27, Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 39.

12) Миломир Степић, „Могућност симбиозе српских и руских геополитичких интереса на Балкану“, *Национални интерес* бр 1-2/2009, год V, vol 5, Институт за политичке студије, Београд, 2009, стр. 63-64.

13) Александар, „У геополитичком процепу: Србија између ЕУ и Евроазијског савеза“,

европски утицај на Балкану данас више није толико експанзивно усмерен ка југоистоку, већ је више дефанзиван: он тежи пацификацији балканског простора и његовом држању у зависном положају а ван интеграционих простора све док се сама ЕУ не избори са својом системском кризом и док се изнутра не трансформише. Немачку данас на Балкану интересује пре свега коришћење саобраћајне инфраструктуре, приступ ресурсима и постојање тржишта на кога може да пласира своју робу, као и да се спречи да се могуће кризне ескалације прелију са Балкана на околне просторе. Турска, као регионална сила са Оријента која је некада владала Балканом, тежи да се реализацијом неоосманске стратешке замисли поново усидри на овом полуострву и створи своју интересну сферу. Ове намере делимично су бивале подржаване а делимично осујећиване од стране атлантиста, већ у оној мери колико су могли да их инструментализују зарад ометања утицаја континенталиста (и руских и немачких) чији се интереси косе са турским. „Културна, економска а на крају и политичка „реконкиста“ „неоосманске“ Турске у плановима се идеално пројектује до границе токова Саве и Дунава. Она је поступно почела да се реализује кроз финансирање осиромашених и ослабљених државица – „балканида“ од стране Турске (као и других блискоисточних, арапских алтанских савезника). Све то је чињено са циљем стицања каснијег значајнијег утицаја на стабилност и проходност на овим просторима који би били условљавани пуноправим чланством Турске у ЕУ. Тиме би се, неповратно и из темеља, променила природа саме Уније. Непосредно Турске на Кавказу и Блиском истоку (а посебно по Турску катастрофални исходи сиријског грађанског рата и целог „арапског пролећа“), могли су да доведу до интезивирања Турске стратешке експанзије на по њу једином преосталом регионалном правцу - оном балканском. Удаљавање, међутим, режима у Анкари од атлантиста које је само интезивирање због западне подршке Курдима на простору Леванта, а посебно након пуча од 15. јула 2016. године кога су извршиле присталице Гуленовог Хизмета, довеле су до кварења њихових односа и на балканском правцу, као и до генералног побољшања односа са Русијом.”¹⁴ У последње време, такође, по први пут се на Балкану јавља се и снажан (пре свега геоекономски) утицај Кине као “велике силе” која, гледајући у класичним геополитичким димензијама овај простор као део источне Европе,

Зборник радова *Србија и евроазијски геополитички простор* (ур. Миломир Степић), Институт за политичке студије, Београд, 2013, стр. 431.

14) Александар Гајић, „Утицај регионалних криза на савремене прилике на Балкану: геостратешке импликације мигрантске и украјинске кризе“, *Култура Пописа* год. XIV (2017), посебно издање бр. 2, Нови Сад, 2017, стр. 23

жели да на њему оствари значајан економски утицај, пре свега у трговинској, производној и инфраструктурној сфери.

НОВИ ЕНЕРГЕТСКО-ТРАНСПОРНИ СТРАТЕШКИ ПРОЈЕКТИ „ВЕЛИКИХ СИЛА“ И СРПСКЕ ЗЕМЉЕ

На простору Балкана још увек нису изчезли покушаји до недавно потиснутих или одсутних “великих сила” да реализују своје стратегије и тако стекну утицај, односно поврате део раније умањеног утицаја. Од почетка двадесет првог века, након тескобног периода “Јелциновске Русије”, утицај на Балкану је у постепеном порасту. Истовремено се, барем што се тиче економског домена, на овом простору се јавља снажнији утицај Кине као светске силе која раније није била значајније присутна на овим просторима. Стратешки пројекти ових сила, иако су пре свега окренути економској сфери, енергетици и саобраћају, отварају знатно повољније опште перспективе по српске интересе и стварају предуслов не само за економско повезивање и јачање српског фактора, већ и за постепени преокрет савремених геополитичких токова на Балкану. У питању су пре свега два значајна пројекта – руски пројект „Турски ток“ и кинески „Нови пут свиле“, тачније пројект „Један појас, један пут“.

„Турски ток“ представља нови вид руског геоенергетског покушаја да преко југоистока Европе допре до средишњег дела ЕУ. Наиме, савремена Европа представља високо-технолошки развијен простор који је, у исто време, сиромашан енергентима. Према експертским проценама, ЕУ ће крајем друге деценије 21. века трошити око 670 милијарди кубних метара гаса годишње. Већ данас више од 50% својих енергетских потреба ЕУ задовољава увозом, а процењује се да ће до 2030. године, услед раста потрошње, њој бити неопходно да увезе чак 70% енергената.¹⁵ Руска стратегија полази од тога да је извоз енергената којима она обилује представља важно средство свеукупног стратешког приближавања са ЕУ. Оно би, у идеалном исходу, треба да води ка трајном умањивању геополитичког утицаја атлантиста (тј САД) оличеног у НАТО пакту кога Русија види као сталну стратешку претњу. Руски геоенергетски планови су подједнако руковођени тржишним проценама као и војнополитичким разлозима осујећивања покушаја изолације Русије својеврсним новим „санитарним кордоном“ низа клијентских држава смештеним између ње и најважнијих држава ЕУ који-

15) Видети: Srdan Perišić, Violeta Talović, „Energetska strategija Rusije i Srbija – eho Južnog toka“, *Vojno delo* 7/2016, Beograd, 2016, стр. 28-43.

ма се покушава спречити привредно и политичко повезивање два комплементарна тржишта и две велика центра настајућег мултиполарног света. Ова енергетска стратегија покушава да заобиђе постављене баријере изградњом својеврсног енергетског „бајпаса“ чија два крака представљају гасоводи који воде кроз Балтичко и Црно Море.¹⁶ „Северни ток“ је гасна рута изграђена дном Балтичког мора до Немачке, која заобилази прибалтичке републике, Украјину и Пољска као делове новог атлантистичког „buffer zone“-а. Траса гасовода изграђена између руске луке Виборг пружа се дужином од 1220 километара испод Балтика до немачке луке Грифсвалд. Она чини све излишнијом постојећи „совјетски“ гасовод „Јамал“ који се пружао кроз Пољску и ишао све до простора некадашње Источне Немачке. Прва линија гасовода пуштена је у рад у новембру 2011 има капацитет од 55 милијарди кубних метара гаса годишње. У плану је његово удвостручење које ће довести до годишњег протока од 110 милијарди кубних метара гаса. Међутим, због уведених санкција ЕУ према „Гаспрому“ поводом украјинске кризе, сада се годишње транспортује само 22,5 милијарди кубних метара гаса, што чини нешто мање од половине могућег протока.

„Турски ток“ представља симетрични израз руске геоенергетске стратегије са циљем да одмени „Јужни ток“ чија је планирана изградња била обустављена због опструкција ЕУ (односно њених балканских чланица) а под снажним притиском САД.¹⁷ Наиме, Русија је почетком двехиљадитих година испод Црног мора већ изградила гасовод „Плави ток“ до Турске. На овај начин Русија је енергетски „везала“ за себе свог старог историјског ривала и делом предупредила намере да се он искористи да и у будућности игра по руске интересе опаснију улогу у постсовјетским туркофоним републикама. Такође, на овај начин је делом било обесмишљено и англо-америчко увлачење Турске у изградњу тзв. „Јужно-кавказског цевовода“ (SCP). Изградња „Турског тока“ испод Црног мора до турских територијалних вода треба да трајно запечати све могућности турског учешћа у енергетским плановима атлантиста, као и да отвори простор да се из њега издвоји енергетски крак који би, пролазећи кроз Балкан, надомести готово све оно што је пружао пројект „Јужни ток“: да створи стабилнију енергетску ситуацију у региону и тако појача руски утицај, те да се, преко Балка-

16) Detaljnije kod Karoly Koscis, Tibor Tiner, „Geopolitic of Pipelines and Eastern Europe with Special Regard of Hungary”, *Hungarian Geopolitic Bulletin*, Vol 58, no. 1, 2009, pp. 49-67

17) Изговор за опструкцију је био пронађен у условљавању „Гаспрома“ од стране Брисела и Софије ретроактивним прихватањем тзв. „Трећег енергетског пакета ЕУ“ који обавезује раздвајање оператареа траспорта гаса од произвођача/снабдевача гасом, што није важило у конкретном руском случају.

на, са југоистока допре до Мађарске и средњеевропског тржишта и на тај начин реализује један важан део ширег геоенергетског и геостратешког плана.

Рута црноморског подморског гасовода се знатним делом подудара са трасом којом је требало да буде изграђен „Јужни ток“. Она се креће од компресора смештеног крај Анапе у руској Краснодарској регији и води, дужином од 910 километара, подоморјем до обале турске Тракије, тачније до дистрикта Визе у провинцији Киркларели. Потом је предвиђена изградња копненог дела цевовода дугог 180 километара до Љуљ – Бургаса. Трошкови изградње гасовода су 11,4 милијаде евра. Његов капацитет износи 31,5 милијади кубних метара годишње. Планира се изградња посебног крака овог гасовода који би са турске територије ишао преко Бугарске и Србије до Мађарске. Мађарске власти и „Гаспром“ су већ потписали споразум о изградњи крака гасовода преко Бугарске и Србије до Мађарске, који треба да буде изграђен до краја 2019. године. Бугарска и Србија су претходно потписале споразуме неопходне за прављење планова и извођење приремних радова за изградњу овог гасног крака „Турског тока“.

Други значајни стратешки пројект представља кинески „Нови пут свиле“, односно изградња саобраћајних коридора кроз Балканско полуострво као дела кинеског пројекта „Један појас, један пут“. Разлози кинеског улагања у саобраћајну инфраструктуру су вишеструки: они се крећу од ослобађања дела акумулираних девизних резерви као дела стратегије одбране од шпекулативних напада све до поспешивања пласирања кинеског трговинског вишка у друге делове света.¹⁸ У оквиру изградње новог спољнотрговинског приступа искристалисала се инцијатива кинеског председника Си Ђипинга о ревитализација древног „Пута свиле“ - трговинске руте која је током средњег века спајала Кину и Европу. Овај традиционални трговачки пут се протезао од кинеског града Сиана преко провинција Гансу и Синђанг кроз просторе Средње Азије и досезао до источног Медитерана. Данашњи континентални саобраћај Кине функционише преко Русије и Казахстана, тако да би изградња „Новог пута свиле“ развила и његов други историјски крак – преко јужно дела централне Азије, Ирана и Турске до обала Средоземља. Упоредо са копненим, Кинези развијају и морску компоненту „Новог пута свиле“. Он полази из луке у Шангају, иде преко Индијског океана, пролази кроз Суецки канал до Медитерана са коначним лучким одредиштем у грчкој престоници

18) Детаљније: „New Silk Road Leads Through the Balkans - China and Southeast European Countries“, Friedrich Ebert Stiftung, Analysis 1/14, www.vpi.ba, приступљено 03.08.2018.

Атини (лука Пиреј). Основни циљ Кине је да кроз пројект „Један појас, један пут“ створи диверзификоване руте којима ће се транспортовати трговачка роба и енергенти. На тај начин ће се олакшати приступ другим тржиштима (пре свега оном европском), ојачати утицај Кине у Средњој Азији, али и јаче везати за источно језгро своје државе пограничне, сиромашне западне кинеске провинције у којој живи значајан проценат муслиманских мањина (Синкјанг). Изградња жељезничких праваца до Европе смањила би кинеску зависност од морске трговине коју, као водећа таласократска сила, увек може да угрозе САД.

Један од региона предвиђених за улагање у инфраструктурне пројекте у оквиру „Новог пута свиле“ је и Балкан. “Балкан за Пекинг представља важан део пројекта јачања политичких, инфраструктурних, економских и монетарних веза између Кине, Централне Азије и Европе. Кина жели да кроз инвестиције у инфраструктуру убрза стварање мреже лука, логистичких центара, путева и железница како би се створили повољни услови за диверзификацију кинеског теретног и енергетског транспорта, проширило тржиште, дистрибуирали производи и унапредила трговина на релацији Исток-Запад. (...) Кинеска компанија “Huawei“ је са “Железницама Србије” у јулу 2013. године потписала споразум за комплетну модернизацију телекомуникација српске железнице (изградња оптичке инфраструктуре на Коридору 10, Коридору 11 и Београдском железничком чвору) у вредности од 200 милиона евра. На самиту Кина+16 уговорена је изградња индустријске зоне Стубленица-Уб, изградња луке и слободне царинске зоне на Дунав, као и обилазнице око Београда.”¹⁹

Кинеске инвестиције окренуте су ка изградњи још неколико регионалних путних праваца на Балкану: један од њих је аутопут Београд-Бар где је предвиђено да компанија “China Road and Bridge Corporation – CRBC“ изгради деоницу пута од Бара до Бољара, затим изградња аутопута од Бањалуке до Млиништа, као и да изврши комплетно реновирање пруге Београд–Бар која би требала да се надовеже на пројект обнове пруге Атина-Београд–Будимпешта. Кинези, поред тога, показују велико интересовање да закупе саму луку Бар. Кинези су веома вољни и за значајна улагања у енергетику на простору бивше Југославије. „Хестилова“ куповина жељезаре у Смедереву представља само најпознатију инвестицију у овом сектору: “Кинеска развојна банка” већ је уложила своја средства у изградњу термоелектране „Станари“ (РС), као и у изградњу хидро-

19) Сања Арежина, „Кинески „Нови пут свиле“ и Балкан“, *Култура полиса*, година 12, Посебно издање, Нови Сад, 2015, стр. 170 и 177.

електране „Улог“ на горњој Неретви и термоелектране у Какњу, а планира се и улагање у термоелектрану у Пљевљима о чему се већ више година воде преговори.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Савремено геополитичко распоређивање и надметање „великих сила“ на простору Балкана, односно његовог средишњег дела кога настањују Срби, одвија се у приметно измењеним околностима него што је то било у претходним периодима. Наиме, Балкан данас не представља контактни простор непосредног надметања „великих сила“ и преклапања њихових интересних сфера као што је то био случај током највећег дела модерне епохе, а посебно током 19. и почетка 20. века. Силом историјских збивања, балкански простор потреса (*shatterbelt*) је на крају 20. века остао иза „линије геополитичког сукоба“, на простору где је привремену релативну надмоћ оставарио атлантизам као глобални геополитички играч. Тежишта главних геополитичко надметање и реконфигурација интересних сфера одвија се у другим регионима (Блиски Исток, Украјина, Кавказ). Тек се исходи овог надметања последично „враћају“ на Балкан, утичу на тамошње процесе и поступно мењање геополитичких прилика. Истовремено, на самом Балкану одвија се низ утицаја и процеса мање драматичне садржине и нешто нижег интезитета, који, такође, доносе значајне новине. Неки од њих су и стратешки пројекти „великих сила“ попут „Турског тока“ и Новог пута свиле“. Као прво, он доприносе порасту регионалног утицаја Русије и Кине и утичу на стабилност читавог региона. Пораст утицаја покровитеља ових пројеката, додуше, није толики да би у кратком року након њихове реализације био знатно и трајно промењен укупан постојећи геополитички однос снага на просторима југоистока Европе где атлантисти и даље имају неспорну водећу улогу, али га значајно релативизује. Наиме, планиране инвестиције у инфраструктури и енергетици, као и обим трговинске размене након реализације ових пројеката значајно би утицао на укупне економске односе на простору целог Балкана, па тако и српских земаља. Такође, комуникациони и енергетски правци који се ревитализују или граде усмерени су насупрот успостављеној логици доминације која је простор Балкана желела да држи у стању расцепканости и неповезаности, изузев оних фактора којима је била намењена улога локалних сарадника одржавања алтантистичке хегемоније. Иако су домети промена које доносе ови стратешки пројекти пре свега привредни и трговински, у другом кораку они

имају и јасне геополитичке импликације. Ове промене се тичу како односа између „великих сила“ које су традиционално присутне на Балкану, тако и између самих балканских држава. Наиме, оба пројекта, и руски и кинески, имају значајног поборника њихове реализације у ЕУ – Немачку. Балкански крак “Турског тока” треба да преко мађарског чворишта прође преко Аустрије до немачког гасног тржишта, баш као што се и “Нови пут свиле” у развоју железничке мреже кроз исток и југоисток Европе намерава завршити у Дуисбургу, главном немачком железничком чворишту. Изградња нових саобраћајних коридора омогућиће да се немачка роба такође брже пласира у правцу Кине (чак три недеље брже него морским путем). Немачка нема бојазан од експанзије кинеске робе пошто су њене и кинеске спољнотрговинске стратегије комплементарне. Кина “гута” немачке индустријске производе, док је немачко тржиште већ засићено кинеском робом, тако да ће се њен пораст у будућности пре свега кретати ка суседним земљама ЕУ, највише оним у средњој и јужној Европи. Оба велика пројекта, према томе, одговарају средњоевропској геополитичкој опцији и њеној намери да се балкански простор стабилизује. На тај начин долази до приближавања интереса Немачке са једне и Русије и Кине са друге стране. Због тога ће Русија и Кина моћи да - у перспективи заштите својих интереса - јаче заступају и интересе појединих за њих важних балканских земаља којима Немачка до сада није била наклоњена. Осим тога, оба пројекта у заједнички енергетски и трговински систем јаче интегришу и на тај начин “примирују” Турску, која постаје све кооперативнији партнер спреман да делом обузда своје регионалне балканске амбиције. Посредовањем Русије а у мањој мери и Кине, Турска се до извесне мере може приволети да изврши неопходан пацификујући утицај на балканске муслимане и тако допринесе смањивању међуконфесионалних и међуетничких тензија. Све ово предстаљају знатно повољније перспективе по српске стратешке интересе од оних досадашњих: узроци српске стратешке дефанзиве, територијалног узмицања и “сабијања” лежали су пре свега у одсуству стратешке помоћи њој наклоњених сила а подударности стратегија чак три од четири доминантне “велике силе” које су своје циљеве на овом простору остваривали пре свега на српску штету. Реализација геоекономских стратешких пројекта помаже да се од раније успостављени геополитички односи једним делом преокрену: улазак Кине као петог стратешког играча, уз повратак Србима традиционално наклоњене Русије не значи само пристуво два савезника наклоњенија српским интересима, већ, последично, и делимични преокрет ставова још два значајна

регионална играча – средњоевропског (Немачка) и оријенталног (Турска). У коначном исходу, то значи да би, временом, досадашњи неспорни регионални хегемон (атлантисти, тј. САД) могао да остане усамљен у покушајима одржавања своје геостратешке премоћи која ће неспорно слабити.

Атлантисти, свакако, неће седети скрштених руку и чекати да се процес њиховог регионалног слабљења узме маха. Напротив, они ће све учинити да максимално искористе своју садашњу релативну премоћ и реализују од раније зацртане циљеве, тј. политику америчке “дубоке државе”, настављајући да манипулишу делимично супростављеним интересима својих дојучерашњих “стратешких савезника” и такмаца. “Они су, такође, и даље у позицији да подгревају неугласице између слабих балканских држава као би се “одржали у седлу” као као главни регионални арбитар. Преостале три велике силе, додуше, имају заједнички интерес да спрече или барем умање степен дестабилизације Балкана, али само под условом да наступају синхронно, свака у односу према својим културно-цивилизацијским и историјским савезницима. Проблем је, међутим, што им се, мимо тренутног противљења дестабилизацији, интереси делимично разилазе, као и што је довољно да стабилишући утицај једног од њих привремено изостане па да се створи довољан простор за дестабилизацију.”²⁰

У том смислу већ је приметно покретање нове атлантистичке регионалне офанзиве која је вербално усмерена искључиво против ткз. “малигног руског утицаја”, и која смера да потпуно потисне руско-кинеско деловање на овом простору, а потом и значајно ограничи домете утицаја средњоевропљана и неоосманита. Дошло је и до крупне промене у приступу: након што је у пролеће 2017. режим у Скопљу и доведен нови, кооперативнији (предвођен Заевом), прво је Црна Гора, мимо воље већине њених грађана, “угурана” у чланство НАТО-а, а затом су учињени значајни напори да истим путем (након споразума о прихватљивом македонском имену са Грчком) буде упућена и Македонија. Према Србији се, вербално, демонстрира потпуно нови став: онај који, наводно принципијелно, прихвата српску војну неутралност и одуштаје (ваљда увиђајући контрапродуктивност дотадашње НАТО пропаганде у српском јавном мњењу) од увлачења Србије у чланство НАТО-а, док се са друге стране, врши јасно интезивирање напора зарад фактичке сарадње српских и НАТО оружаних формација (у оквиру “Партнерства за

20) Александар Гајић, “Утицај регионалних криза на савремене прилике на Балкану: геостратешке импликације мигрантске и украјинске кризе”, *Култура Полиса* год. XIV (2017), посебно издање бр. 2, Нови Сад, 2017, стр. 26.

ЛИТЕРАТУРА

- Арежина Сања, „Кинески „Нови пут свиле” и Балкан“, *Култура полиса*, година 12, Посебно издање, Нови Сад, 2015.
- Гајић Александар, „САД и распад Југославије – поглед из двадесетогодишње перспективе“, *Национални интерес* 2/2011, год VII, vol. 11, Институт за политичке студије, Београд.
- Гајић Александар, „Србија и геостратешки интереси великих сила 1914. и 2014. године“, Зборник *Србија и политика великих сила 1914-2014* (ур. Ђурић Ж. и Кнежевић М.), Институт за политичке студије, Београд, 2014.
- Гајић Александар, „У геополитичком процепу: Србија између ЕУ и Евроазијског савеза“, Зборник радова *Србија и евроазијски геополитички простор* (ур. Миломир Степић), Институт за политичке студије, Београд, 2013.
- Гајић Александар, „ЕУ политика према македонској кризи или пут у катастрофу“, *Нови Стандард*, 03. Април, 2017.
- Дугин Александар, *Основи Геополитике*, Екопрес, Зрењанин, 2004; *Тајна Балкана*, Зборник, СКЦ, Београд, 1995.
- Калајић Драгош, „Велике силе против српског народа“, *Геополитичка стварност Срба*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997.
- Karoly Koscis, Tibor Tiner, „Geopolitic of Pipelines and Eastern Europe with Special Regard of Hungary“, *Hungarian Geopolitic Bulletin*, Vol 58, no. 1, 2009.
- Макиндер Халфорд, *Демократски идеали и стварност*, Метафизика, Београд, 2009.
- Милетић Андреја, „Искушења геополитичког земљотреса“, *Геополитичка стварност Срба*, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997.
- Perišić Srdan, Talović Violeta, „Energetska strategija Rusije i Srbija – eho Južnog toka“, *Војно дело* 7/2016, Београд, 2016.
- Степић Миломир, „Могућност симбиозе српских и руских геополитичких интереса на Балкану“, *Национални интерес* бр 1-2/2009, год V, vol 5, Институт за политичке студије, Београд, 2009.
- Секуловић Драгољуб, Гиговић Љубомир, „Европска компонента геополитичког положаја Србије“, *Војно дело* 3/2008, Београд, 2008.
- Степић Миломир, „Геополитичност ширења ЕУ и положај Србије“, *Српска политичка мисао*, 1/2010, година 17, свеска 27, Институт за политичке студије, Београд, 2010.
- Степић Миломир, *У вртлогу балканизације*, Службени лист СРЈ, Београд, 2001.

геостратешке импликације мигрантске и украјинске кризе”, *Култура Полиса* год. XIV (2017), посебно издање бр. 2, Нови Сад, 2017, стр. 27.

- Степић Миломир, „Срби и етно-демографско окружење – међузависност популационих и геополитичких процеса на Балкану“, *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар група, Београд, 2004.
- Spykman Nicholas, *The Geography of Peace*, Harcourt, Brace&Co., New York, 1944.
- Spykman Nicholas, *America`s Strategy in World Politics: The US and the Balance of Power*, Harcourt, Brace&Co., New York, 1942.
- Шушић Славољуб, *Балкански геополитички кошмар*, Војно-издавачки завод, Београд, 2004.

Aleksandar Sasa Gajic

**CURRENT GEOPOLITICAL POSITION OF SERBIA:
BETWEEN ATLANTISM, EUROASIAN AND CHINESE
INFLUENCES**

Resume

By taking the classic geopolitical significance of the Balkans and the position of the Serbian people on it as its starting point, the paper reviews the current geopolitical processes and the influences of the Great Powers in the region. By recognizing not only the overwhelming dominance of the Atlantists but also the increase in the influence of other geopolitical “Great Powers”, The Paper is directed to the observation of their new energy-transit strategic projects in the Balkans. The final part of The Paper studies the consequences that these projects can bring to the territories inhabited by Serbs as well as the possible answers of those geopolitical actors who want to prevent their realization through the wider regional destabilization.

Keywords: *Balkans, geopolitics, Serbia, Atlantism, Eurasia, China, geoeconomics*

* Овај рад је примљен 10. октобра 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 22. октобра 2018. године.

*Љубиша Деспотовић**
Институт за политичке студије, Београд

КИНЕСКА ДИСКРЕТНА ГЕОПОЛИТИЧКА ТРАНСГРЕСИЈА КА БАЛКАНУ И БЕЗБЕДНОСНИ ИДЕНТИТЕТ СРБИЈЕ

Сажетак

У раду ћемо настојати да прикажемо кинеску дискретну геополитику наступања према региону Источне и Југоисточне Европе, а у склопу ње нарочито према Балкану и Србији дефинишући такву политику као стратешко партнерство. Дискретна геополитика стрљиве и постепене инфилтрације у означене регионе Европе ићи ће класичном методологијом геополитике: у првом кораку кроз економско финансијске аранжмане и сарадњу, а затим преко све нарастајућег политичког утицаја, да би се на крају нарочито према Србији продубила у смеру безбедносне и војне сарадње, која ће тек у наредном периоду добијати на значају и интезитету.

Кључне речи: *Кина, Србија, Балкан, геополитика, безбедност, идентитет*

Народна република Кина је у последње две деценије свога привредног развоја израсла у глобалну економску силу света и у фази је убрзаног прерастања из регионалног у планетарног геополитичког играча, укључујући поседовање готово свих неопходних капацитета тврде и меке моћи који је за тај статус компетентно квалификују.¹ У контексту тако дефинисаног глобалног нарастања

* Контакт: despotlj@stcable.net

1) Неки аутори сматрају да Кина није и неће још задуго постати светска сила: Џозеф Нај, Дејвид Шамбау и „Шого Сузуки, такође сматра да је пред Кином још дуг пут да би постала светска сила“. Зборник: *Сједињене Америчке Државе и изазивачи*, „Народна република Кина као изазивач САД“, ФПН, Београд, 2015, уредили Драган Р. Симић, Драган Живојиновић, Никола Јовић, стр. 716.

Кине у светску силу, посматраћемо њено стрпљиво и тактично геоекономско позиционирање према европском континенту и региону Балкана.²

Кинеска дискретна геополитика наступања ка региону Централне и Југоисточне Европе а у склопу ње и према Балкану која се одвија у последњој деценији креирана је због неколико важних и за Кину виталних националних интереса. Као прво она се одвија у склопу дефинисане економске политике означене као „going out“ чија је основна идеја водиља да се широком и постепеном економском инфилтрацијом у поједине светске регионе обезбеди пласирање вишка слободног капитала намењеног за инвестирање, кредитирање, приступ новим тржиштима, сировинској бази, новим технолошким достигнућима а преко свега овога и појачаног али дискретног културног и политичког утицаја који би Кинеској страни донео бољу медијску позиционираност, промену имица и свеукупан бољи третман него што је то до тада био како у очима државне елите у региону геоекономског насупања тако и у њеном јавном мњењу и медијима. Друго, у конкретном случају велике геополитичке важности региона Централне и Југоисточне Европе и његовог стратешког значаја јер у себи обједињује земље чланице ЕУ али и оне које настоје да постану као што је то Србија, БиХ и Македонија. Треће, кроз њега пролазе стратешки саобраћајни коридори који спајају веома важан геополитички интермаријум од Балтичког до Црног мора и Јадрана, затим и енергетски коридори особито секундарног капиларног карактера али веома разуђеног са могућностима даљег ширења и диверсификације. Четврто, економски веома значајног тржишта чији потенцијал постепено расте а то је од стране кинског државног врха препознато као шанса за кинеска улагања и ново стратешко позиционирање. Пето, велики културни значај региона и његова отвореност што такође ствара простор за интезивнији кинески културни утицај који је несумњиво у порасту у последње две деценије, јер Кина у склопу свог начина резумевања употребе средстава меке моћи шири свој политички утицај особито успешно преко важне полуге културе, науке и образовања. Кина је до сада отворили веома разуђену мрежу „Института Конфиције“ у свету која броји више од 200 оваквих институција

2) Неки аутори попут Цона Миршајмера, пак сматрају да је Кина на путу свога нарастања у позицију светске силе и изазивача САД- а на глобалном плану моћи. „Укратко, ако Кина настави свој брзи економски раст, она ће готово сигурно постати суперсила, што значи да ће изградити капацитете за пројектовање моћи који су неопходни да би се надметала са Сједињеним Америчким Државама широм света.“ *Трагедија политике великих сила*; Чигоја, Београд, 2017, стр. 453.

културе и образовања.³ Реч је о импозантној културној мрежи која пружа шансе свету да упозна вишехиљадугодишњу културу и цивилизацију Кине и њене импозантне тековине и вредности.⁴

Кинеска перцепција Европске Уније више деценија је била везана за став да је она европски део бастiona Атлантизма према Истоку (СССР и Кина), дубоко усидрена и интегрисана у атланске војне и политичке институционалне системе те стога великим делом антагонизирана и према Кини, поготово оној Кини која се дуго на Западу доживљавала као тврдо језгро комунистичке диктатуре и маоизма. Велики економски успон Кине, уплашио је Запад, па и земље ЕУ тако да је и у том периоду Брисел са доста резерве приступао развијању економске и политичке сарадње са Кином, видевши са једне стране своју шансу да на том огромном тржишту реализује своје економске интересе али с друге стране, стално доцирајући о стању људских права у њој, и спречавајући разним мерама економске политике да јефтина кинеска роба не преплави њено већ поприлично засићено тржиште. Такође, да јефтинији финансијски капитал из Кине не оствари значајнији продор у већ постојећу структуру финансијског капитала који су контролисале западне финансијске институције неспремне на нову по њима невољалну конкуренцију.

„Европско тржиште је и поред чињенице да су Кина и Европска унија у 2001 години засновале „пуно пратнерство“ које је 2003 године прерасло у „стратешко партнерство“ тј, „свеобухватно стратешко партнерство“ остало прилично затворено за Кинезе“.⁵ Међутим стратешка партнерства барем када је кинеска страна у питању не треба схватати буквално. У Кинеском дипломатском речнику она су нека врста пандана за концепт савезништва које Пекинг када су други велики геополитички играчи посматра суревњиво као неку врсту провокације спрам својих интереса и као политику ексклузивизма у међународним односима. „Кина обично своје билатералне односе по важности дели на две категорије: на „стратешка партнерства“ и „партнерства у сарадњи“ (...) Кина прави такве споразуме како би истакла колико су јој одређени билатерални и мултилатерални односи важни за њене глобалне интересе.“⁶

3) Видети у: Ф. Бергстен, Ч. Фримен, Н. Ларди, Д. Мичел, *Успон Кине*, Службени гласник, Београд, 2011, стр. 284.

4) Видети: Жерне Жак, *Кинески свет*, Клио, Београд, 2007.

5) С. Арежина, „Кинеска офанзива шарма на Централну и Источну Европу“, *Култура полиса* 27, 2017, стр. 64.

6) Ф. Бергстен, Ч. Фримен, Н. Ларди, Д. Мичел, *Успон Кине*, Службени гласник, Београд, 2011, 287.

Посебан изазов за ЕУ земље, представљала је нова фаза кинског наступања означена од стране колегинице Сање Арежине као „кинеска офанзива шарма“ када је Кина све одлучније излазила из фазе прости продаје своје робе на европском тржишту ка фази планирања и реализације озбиљних финансијских и економских инвестиција у Европу⁷, а особито у назначени регион Централне и Југоисточне Европе. „Очекује се да ће до 2020. године Кина достићи хиљаду милијарди долара страних директних инвестиција које пласира у иностранство.“⁸ а од тога један значајан део у ЕУ а особито у регион Централне и Југоисточне Европе.⁹

КИНА И БАЛКАН

Балкан је за Кину постао посебно важан регион, са карактеристикама стратешког значаја из више разлога.¹⁰ Кина настоји да на простору Балкана развије интезивну политику инвестирања у инфраструктурне пројекте особито саобраћајног карактера¹¹ укључујући и мрежу логистичких центара којима би лакше и јефтиније пласирала своју робу.¹² Приметне су и значајне инвестиције

- 7) «Кина је други по величини трговински партнер Европске уније, одмах иза Америке и то одржава равнотежу у њиховом односу...» (Бергстен, 2011, 290).
- 8) С. Арежина, нав. дело, 2017, стр. 63.
- 9) „За кредитирање региона Централне и Источне Европе Пекинг је наменио 10 милијарди долара по преференцијалним условима за развој регионалне енергетике и инфраструктуре, али и сарадњу на другим пољима попут туризма, пољопривреде, образовања, науке и културе.“ (С. Арежина, „Кинески „нови пут свиле“ и Балкан“, *Култура полиса*, посебно издање, 2015, стр. 173).
- 10) „Геополитички значај Балкана је велики, сталан и у неким деловима кључан за дефинисање геополитичког утицаја у његовом ширем географском окружењу: средња Европа, Медитеран, Блиски Исток, Мала Азија, Јадран, Црно море и сл. Стога је он јасно изражен у ставу да ко влада Балканом влада и Европом, јер је Балкан улазно-излазна капија Европе за њен животни простор на Исток“. (Љ. Деспотовић, *Глобализација и геополитика идентитета*, Каирос, Сремски Карловци, 2017, стр. 75).
„Балкан је подручје на коме су се сусретали интереси европских и светских великих сила, који су пресудно утицали на судбину балканских народа. (...) Међутим треба имати у виду да постоји битна разлика између «географског и политичког» Балкана. Балкан је све више политички а све мање географски појам...“ (З. Драгишић, „Безбедносни идентитет Балкана и ЕУ“, у зборнику *Поља геополитике* (ур. Љ. Деспотовић и В. Конатар), ФЕППС, Нови Сад, 2017, стр. 314).
- 11) 7. „Те деонице су део будућег аутопута од Београда до границе са Црном Гором, као и део „коридора 11“ који треба да повеже Темишвар у Румунију преко Београда и луке Бар са италијанским градом Бари.“ (Исто, стр. 176)
- 12) „Преусмеравањем поморске трговине од Источне Азије ка Грчкој преко Суецког канала Кинези штеде седам до десет дана у поређењу са традиционалним путем... Пиреј постаје главно човорниште које повезује кинеске фабрике са потрошачима широм Европе, Блиског Истока и Северне Африке. (...) Изградњом железничке трансферзале Атина - Беч направиле се једна „копно-морска експресна линија“ од Кине ка Европи којом ће се смањити како кинески трошкови тако и време потребно да производи стигну до било које европске дестинације.“ (С. Арежина, нав. дело, 2015, стр. 175.)

у стратешке гране индустрије на Балкану којима долази до сировинске базе и могућности њихове прераде. Све то Кина користи као одскочну даску за дубљу економску инфилтрацију ка остатку европског континента.

Балкан се уклапа у стратешку визију новог кинеског пута свиле, како копненог тако и поморског вектора наступања који кинеској страни треба да отвори и омогући боље економско и политичко позиционирање на трасама његовог распрострањавања нудећи земљама на оба његова правца економску корист и инфраструктурно опремање. „Иницијативе се поклапају са два правца деловања Кине у геополитичком смислу. Први је *телурукратски* (западни евроазијски), који за циљ има деловање усмерено дуж два узајамно повезана вектора - ка западним провинцијама Синђанг и Тибет - што је мотивисано потребом снажнијег уплива у централни део Евроазије који је веома богат ресурсима неопходним за даљи развој кинеске економије. „Економски појас пута свиле“ замишљен је као „нови Евроазијски копнени мост (...) Други правац деловања је *таласократски* (према Пацифику и Индијском океану), проузоркован нараслом потребом стратешког присуства у евроазијском Римленду и обезбеђењем виталних поморских комуникација...“¹³ Иницијатива названа „један појас један пут“, на геоекономском плану треба да представља стратешко повезивање и сарадњу Евроазије¹⁴ и остатка света, међу којима је и регион Балкана препознат као веома важна дестинација. Зато је регион Балкана од стране Кине конотиран као „кинеска улазница“ у Европу.

Кинеска стратегија према Балкану није центрирана само око економско-финансијске осовине, иако је она главна основа геоекономског наступања, већ садржи и значајне политичке компоненте како стратешког тако и тактичког позиционирања у региону. Кинеска политика немешања у унутрашње ствари других држава, познате је већ деценијама. Она је Кини обезбеђивала значајни спољнополитички основ за очување властите суверености и особености идеолошко -политичког система, али и обезбеђивала лакши наступ према трећим странама у међународним односима јер је гарантовала и њихову целовитост. Ипак ствари се полако и постепено мењају, Кина се и даље држи наведеног принципа али га сада у новим геополитичким околностима примењује еластичније и преваходно са становишта властитих нараслих геополитичких апетита. Тако се може тумачити и став Кине да активно подржава про-

13) С. Аржина, нав. дело, 2015, стр. 170.

14) Видети: Саша Кицошев, *Азија, државе и регије*, Институт за географију, Нови Сад, 1996, стр. 266.

цесе евроинтеграције балканских држава у ЕУ. Принципијелно, то би требало да буде искључиво у домену националних интереса тих држава и саме Европске уније, и не би требало да се тиче никога ван тог ланца међусобних односа. „Она сматра да ће приступање балканских држава Унији допринети њиховом бржем економском и општем развоју (...) Балкан се перципира као својеврстан „прозор могућности“ који уколико међусобна сарадња заживи може да се претвори у „стратешку прилику“ за Кину.“¹⁵ Отуда Кина поштујући своје стратешке интересе заузима проактиван став по питању политике евроинтеграција земаља Балкана. Анализиран на примеру Србије овај кинески став делује као проблематичан и као мешање у унутрашње ствари земље, јер подржава један мањи део грађана и политичке елите који заступају политику евроинтеграција као безалтентивну. По истраживању јавног мњења у Србији која се периодично врше годинама у назад, већи део грађанства и један део национално одговорних политичких странака активно и аргументовано оспоравају овакву политику сматрајући је супротном нашим националним интересима.¹⁶

КИНА И СРБИЈА

Као на већ дефинисаном примеру ЕУ и земаља Централне и Југоисточне Европе, а посебно Балкана у контексту кинеске спољне политике, односе ове велике земље и Србије посматраћемо на економском и геополитичком односно безбедносном плану у склопу најављене сарадње у пољу консолидације безбедносног идентитета и интереса Србије као и њених потреба у области војно-техничког развоја наменске индустрије. Овај след потеза у потпуности прати логику и методологију геополитичке трансгресије, која креће кроз развој економско-финансијских односа, па преко политичке до војно-техничке сарадње и подршке.

Кина је добро препознала значај и сложеност геополитичког положаја Србије на Балкану¹⁷ и исказала спремност да са њом

15) С. Арежина, нав. дело, 2015, стр. 172.

16) „Према мишљењу већине политичких елита у Србији на почетку XXI века, пријем Србије у Европску унију представља прворазредни интерес. Међутим грађани Србије тако не мисле. Грађани Србије су све мање заинтересовани за улазак у Европску унију. То показују подаци истраживања Центра за слободне изборе и демократију према коме чланство Србије у ЕУ подржава мање од половине грађана - односно њих 47 одсто., а на почетку 2015 године преко 70 одсто грађана Србије не жели чланство у Европској унији.“ (Р. Гађиновић, „Спречити потапање Србије у Атлантику“, *Култура пописа*, посебно издање, 2015, стр. 81).

17) „Према Републици Србији се још увек води политика кодирана тзв. Бејкеровим концептом „преткумановске Србије“, која циља на нова територијална цепања земље, и њено просторно сакаћење до нивоа од око 50.000 километара квадратних које је

оствари дубље и стратешки значајне односе који се крећу у распону озбиљне економске сарадње, финансијских инвестиција, инфраструктуре, спољне политике, безбедности и војно-техничких питања. Препознавши Србију као најзначајнију земљу централног Балкана Кина је настојала да на прави начин валоризује предности које пружа њен геополитички положај и политика војне неутралности.¹⁸

У економском делу сарадње истичемо значај важних саобраћајних (европских и регионалних) коридора, који се уклапају у кинеску визију дисперзије новог пута свиле и регионалних мрежа комуникације (Коридори 10 и 11, Пупинов мост, модернизација српских железница на коридору 10 између Београда и Будимпеште, изградња београдског железничког чвора, обилазнице око Београда, најављена изградња луке на Дунаву и сл.). Кина је препознала могућности да улаже у посрнулу индустрију Србије која је успела да преживи предаторске облике приватизације и неолибералне деиндустријализације, особито важно у енергетска постројења (ТЕ Колубара и површински коп Дрмно, ревитализације хидроелектране „Бистрица“ на Лиму и сл.) затим преузимање Железаре Смедерево, најављено преузимање РТБ Бор, улагања у индустрију аутомобилских гума у Зрењанину, отварање велетрговинског центра „Змај“ у Земуну, градњу индустријско-технолошког парка у Борчи и сл. Све побројано јасно сведочи о озбиљним намерама кинеске стране да се економски и финансијски позиционира у Србији и тако створи реалну основу за даљу економску експанзију према региону Балкана и Средње Европе.

по њиховим проценама и плановима сасвим погодна за потпуну контролу и даљу парализу земље. „Током овог прекомпоновања озбиљно је страдао вековни српски етнички простор. Срби су потиснути са запада и југа - од мора и косовско-метохијске равнице - са тенденцијом њиховог даљег сабијања ка језгру њихове нововековне државе настале на простору Шумадије и Поморавља. Здруженим деловањем атлантиста и средњеевропљана, Србија је током претходне две и по деценије поступно ослабљена, окружена земљама чланицама ЕУ и НАТО пакта и доведена у фазу „постдржавног живота“: смештена у својеврсни „геополитички гето“, у процеп ...

- на делу је стварање антисрпских савеза у региону, антагонизовање српских суседа и обећања територијалног ширења на conto српске нације, као награде за служење атлантистичким интересима.

- подстицање ширења и инструментализације радикалног ислама за остваривање интереса Запада у региону и шире у Европи, особито опасних по безбедносне интересе Србије.“ (Љ. Деспотовић, нав. дело, 2017, стр. 76.)

18) „Српске земље су смештене у центру простора потреса (shatterbelt) услед контакта различитих културно-историјских типова, који је истовремено мост између цивилизација, али и арена њихових међусобног надметања што обилује геополитичким тензијама дуж магистралних праваца север - југ и исток - запад. „ (А. Гајић, *Између Евроатлантизма и Евроазијства, положај савремене Србије, Култура полиса*, посебно издање, Нови Сад, 2015, стр. 2).

Када говоримо о безбедносном идентитету Балкана а посебно Србије морамо истаћи да је он прилично сложен и условљен многим безбедносним факторима, и опасностима од међусобних сукоба балканских држава због изражених процеса балканизације и историјски наталожених проблема нерешених територијалних питања и граничних спорова, етничких и религијских конфликта, наслеђених ратних злочина и сл., затим све учесталијих ризика од деловања класичних асиметричних претњи из области верски мотивисаног тероризма, нарко трафикинга, организованог криминала и сл., те проблема изазваних као последица изражене економске кризе, незапослености, социјалне пауперизације становништва и сл.

За потребе овог рада појам безбедносног идентитета формулисали смо као „специфичну културу и традицију која се оличава у постојању стабилних и функционалних друштвених и државних институција, и њихових механизма за решавање друштвених конфликта, уз, наравно, укупност реалних и перципираних безбедносних изазова, ризика и претњи“.¹⁹ Стога је колега Р. Гафиновић потпуно у праву када наглашава кључну одговорност државе у изградњи свих неопходних капацитета и институција система које су намењени превенцији и њеној одбрани од евентуалних ризика и опасности.²⁰

Кина је добро проценила да сложени геополитички положај Србије у још компликованијем глобализацијском контексту у великој мери отежава њен међународни положај како у региону тако и у ширем контексту ЕУ интеграција и злоћудног евроатланског притиска из окружења. У тако деликатним и нимало лаким околностима, неопходно је да Србија уз помоћ кинеске стране гради систем политике националне безбедности који би са једне стране реално уважио њен тежак положај као балканске земље али и био примерен потребама јачања капацитета националне моћи, као важног чиниоца и темеља њене одбрамбене политике. Јачање капацитета националне моћи Србије подразумева много озбиљнији приступ изградњи њених главних чинилаца и вредности. Од пресудног је значаја за тај процес потпуна промена односа који је до сада имала њена политичка елита и политика поступног отварања за сарадњу

19) З. Драгишић, нав. дело, 2017, стр. 312.

20) „Дакле, систем безбедности је облик организовања и функционисања друштва и државе у спровођењу мера и активности на превентивном и репресивном плану који се предизимају ради очувања суверенитета и интегритета државе, њеног уставом утврђеног поретка, права и слобода грађана, као и свих осталих друштвених вредности од свих облика и носилаца угоржавања и угрожености без обзира на место и време настанка.“ (Р. Гафиновић, „Одговорност државе за изградњу и функционисање антитерористичког система“, у зборнику *Поља геополитике* (ур. Љ. Деспотовић и В. Конатар), ФЕППС, Нови Сад, 2017).

са Кином. То значи да је у наредном периоду неопходно водити национално одговорну политику која ће се темељити на реалним проценама, потреба и интереса одбране земље од свих врста угрожавања безбедности и суверености и да је на том пољу од Кине неопходно добити реалну и садржајну подршку.

С тим у вези, као и на кинеском примеру, потребно је јачати све аспекте меке моћи земље, као што су: подстицање убрзаног економског развоја и реиндустријализације привреде, развоја нових техничко-технолошких структура, образовања и науке, демократског система односа и унутрашње стабилности, културе дијалога и међурелигијске толеранције. „У том правцу неопходно је подизати и капацитете тврде моћи, од којих је најважнији ревитализација војске како у квантитативном тако и квалитативном делу, даља изградња система безбедности, и неопходне инфраструктуре у тој области као што је на пример снажна наменска индустрија и сл. Само на тај начин Србија ће видно поправити шансе и перспективу да побољша сада тежак и деликатан међународни положај и повећати шансу за свој национални опстанак и обнову пољуљаног суверенитета.“²¹

Охрабрује најављена садржајнија и до сада делимично реализована сарадња са реално планираним капацитетима у сектору наменске индустрије Србије, посебно у области нових технологија, те куповине и развоја наоружања нове генерације. Остварена подршка, потписани уговори и нова улагања договорена у овогодишњој септембарској посети државног руководства Србије Кини, то најбоље потврђују. Све то омогућиће јачање укупних безбедносних капацитета уз већ пословичну кинеску политику политичког неусловљавања и подршке националној суверености, што се потпуно уклапа у концепт војне неутралности наше земље.

ЛИТЕРАТУРА

Арежина Сања, „Кинеска „офанзива шарма“ на Централну и Источну Европу“, у зборнику *Поља геополитике* (ур. Љ. Деспотовић и В. Конатар), ФЕППС, Нови Сад, 2017.

Арежина Сања, „Кинески „Нови пут свиле“ и Балкан“, *Култура полиса*, година 12, Посебно издање, Нови Сад, 2015.

Бергстен Ф., Фримен Ч., Ларди Н., Мичел Д., *Успон Кине*, Службени гласник, Београд, 2011.

21) Љ. Деспотовић, „Антиномије националне (не)моћи: глобализацијски и геополитички контекст националне безбедности“, *Политика националне безбедности*, бр. 2/2016, ИПС, Београд, стр.42.

- Гајић Александар, „Између Евроатлантизма и Евроазијства, положај савремене Србије“, *Култура полиса*, посебно издање, Нови Сад, 2015.
- Гађиновић Радослав, „Одговорност државе за изградњу и функционирање антитерористичког система“, у зборнику *Поља геополитике* (ур. Љ. Деспотовић и В. Конатар), ФЕППС, Нови Сад, 2017.
- Гађиновић Радослав, „Спречити потапање Србије у Атлантику“, *Култура полиса*, година 12, Посебно издање, Нови Сад, 2015.
- Деспотовић Љубиша, „Антиномије националне (не)моћи: глобализацијски и геополитички контекст националне безбедности“, *Политика националне безбедности*, бр. 2/2016, ИПС, Београд.
- Деспотовић Љубиша, *Глобализација и геополитика идентитета*, Каирос, Сремски Карловци, 2017.
- Деспотовић Љубиша, *Конструкција и деконструкција идентитета*, ФЕППС, Нови Сад, 2014.
- Драгишић Зоран, „Безбедносни идентитет Балкана и ЕУ“, у зборнику *Поља геополитике* (ур. Љ. Деспотовић и В. Конатар), ФЕППС, Нови Сад, 2017.
- Жерне Ж., *Кинески свет*, Клио, Београд, 2007.
- Кицошев С., *Азија, државе и регије*, Институт за географију, Нови Сад, 1996.
- Миршајмер, Ц., *Трагедија политике великих сила*, Чигоја, Београд, 2017.
- Симић Драган, Живојиновић Драган, Јовић Никола (ур.), *Сједињене Америчке Државе и изазивачи*, ФПН, Београд, 2015.

Ljubisa Despotovic

CHINESE DISCRETE GEOPOLITICAL TRANSGRESSION TO THE BALKANS AND SECURITY IDENTITY OF SERBIA

Resume

This paper aims to demonstrate the discrete Chinese geopolitical advance towards the region of Eastern and Southeast Europe, especially towards the Balkans and Serbia. Actors are defining this policy as strategic partnership. Discrete policy of patient and gradual infiltration in these regions follows the classical geopolitical methodology: firstly through financial arrangements and cooperation, followed by advanced political influence, and finally, through deepening of security and military cooperation, which will gain importance and intensity.

Keywords: *China, Serbia, Balkans, geopolitics, security, identity*

* Овај рад је примљен 16. октобра 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 22. октобра 2018. године.

*Драган Траиловић**
Институт за политичке студије, Београд

ПОЛИТИЧКО-ЕКОНОМСКЕ И БЕЗБЕДНОСНЕ АЛТЕРНАТИВЕ СРБИЈЕ У ОЧИМА ЊЕНИХ ГРАЂАНА**

Сажетак

У условима настајања нових прилика у међународним односима садржаним у новој расподели моћи на глобалном нивоу, настајању мултиполарног међународног поретка и све веће повезаности и међузависности државних и недржавних актера, када политички, економски и безбедносни изазови постају транснационални у свом домету веома је важно и позиционирање држава, посебно оних „малих“ у односу на ове промене. Као што је битно за друге државе, тако је битно и за Републику Србију да у оваквим околностима пронађе своје место, а у складу са својим националним и државним интересима, у оквирима савремених политичких, економских и безбедносних међународних интеграција. Уколико се пође од става да Србија само интегрисана у савремене токове у међународним односима може на најбољи начин да оствари и заштити своје националне интересе, постављају се и питања којим се интегративним токовима приклонити, према којим критеријумима се одредити или пак, како уравнотежити своје односе са постојећим и новонастајућим половима моћи на глобалном нивоу. Стога је веома важно да свака држава има јасно дефинисану спољнополитичку стратегију и спољнополитичко одређење, а које би било засновано на широком друштвеном консензусу о виталним националним интересима. Полазећи од тога, циљ овог рада је да на основу анализе резултата истраживања које је спр-

* Контакт: dragan.trailovic@ips.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“ (бр. 179009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја, Републике Србије.

вео Институт за политичке студије (2015-2018) прикаже основне налазе који се тичу оцене и мишљења грађана Србије према политичким, економским и безбедносним алтернативама у процесу њених међународних интеграција и сарадње са другим државама (Евроазијски савез, Русија, Кина), а у односу на оне који се често у јавном дискурсу Србије одређују безалтернативним.

Кључне речи: Србија, међународне интеграције, Евроазијски савез, ЕУ, Кина, Русија

Сведоци смо да са појавом нових глобалних „играча“ на међународној сцени постепено долази до њене мултиполаризације, те тако и до нове констелације односа моћи на нивоу међународног система.¹ Брз и висок привредни раст појединих држава, посебно када је реч о НР Кини, извршио је огроман утицај на глобалну економију, те стога и на глобалне политичке трендове. Нове растуће економије, попут земаља БРИКС, постају важни покретачи светских економских токова, са једне стране, али изазивају и редефинисање раније успостављених геополитичких позиција појединих актера међународних односа, са друге. Поред тога, појава нових играча на међународној сцени доноси са собом и могућу трансформацију постојећих институција међународног поретка и стварање нових облика мултилатералног економског, политичког и безбедносног повезивања заснованих на другачијим принципима од тренутно важећих. Различите визије око тога како би нови међународни поредак требало да функционише, посебно када је реч о растућим силама као што су Русија и Кина, које често оспоравају политике Запада којима се у појединим случајевима крњи национална сувереност, једна је од главних тачака спорења у настајућем мултиполарном свету, поред тога што се сматра да актуелни поредак доминантно фаворизује само интересе Запада.² Међународну арену данас, поред растућег броја утицајних државних, карактерише и растући утицај бројних недржавних актера од међународних организација до терористичких група. Са усложњавањем односа између ових различитих државних и недржавних актера, те тиме и сфера њихових утицаја, усложњавају се и изазови, ризици и претње на нивоу међународног система, као што су међународни тероризам, верски екстремизам, етнички сукоби, организовани

1) Миша Стојадиновић, „Европа и мултиполарни свет“, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2018, стр. 164-166.

2) Mathew J. Burrows, “Western Options in a Multipolar World”, *Issue Brief*, Atlantic Council, Brent Scowcroft Center On International Security, 2017, стр. 4-9, Internet, http://www.atlanticcouncil.org/images/Western_Options_in_a_Multipolar_World_web_1127.pdf, 07/10/2018

криминал, трговина људима, мигрантска криза, пролиферација оружја за масовно уништење, климатске промене, сиромаштво, борба за приступ природним ресурсима и други. Такође, поред постојећих политичко-економских, војних и безбедносних облика међународних интеграција попут Европске уније и Северноатлантског савеза, као нови геополитички полови моћи настајућег мултиполарног света јављају се и нови облици повезивања и интеграције држава као што су Евроазијски савез, Организација договора о колективној безбедности, Шангајска организација за сарадњу и многи други, али и државе појединачно, као Кина и Русија, на пример. На основама оваквих промена у свету запажа се и постепено измештање главних, пре свега економских, али и политичких, а тиме и безбедносних процеса са трансатлантског и европског простора, на простор Евроазије и Азије, чиме према неким ауторима, долази до „азијанизације“ глобалне економије, али и читавог светског поретка.³

У оваквим условима у којима се на нивоу међународног поретка одражава више различитих извора утицаја и моћи „великих играча“, поставља се и питање опредељења и позиције „малих“ држава у таквом окружењу. Процес глобализације и све тешње повезивања различитих актера међународних односа условио је, са једне стране, њихову немогућност да на овакве промене у политичком и економском смислу, али и на све чешће глобалне безбедносне изазове, ризике и претње одговоре самостално и појединачно. Са друге стране, то је у појединим случајевима довело и до нужност њиховог укључивања у различите међународне интегративне токове, а како би се на ове изазове могло адекватно одговорити. Заправо, како би на најбољи начин могле да штите своје политичке, економске и безбедносне интересе отварају се и питања укључивања „малих“ држава у ове шире форме међународних интеграција, од којих поједине одликују и наднационални облици интерације.⁴ Питања укључења држава у шире интегративне процесе је веома значајно за свако државу, па тако и за Републику Србију. Стога, главни циљ овог рада је да се прикаже како грађани Србије виде алтернативе свог могућег економског, политичког и безбедносног међународног интегрисања у односу на оне званично прокламоване, а на основу истраживања које је спровео Институт за политичке студије у 2015, 2016, 2017 и 2018. години. Пре тога, потребно је

3) Petar Kurecic, Binoy B. Kampmark, „A Multifarious, Multifaceted Approach to the Multipolar World: A Necessity“, *International Journal of Management, Science and Business Administration*, vol. 2 (8), 2016, стр. 42–51.

4) Petar Kurecic, „Small States in the Multi-Polar World: Introduction“, *World Review of Political Economy*, Pluto Journals Ltd, Vol. 8, No.3, 2017, стр. 280-294.

укратко описати и тренутну званичну позицију Републике Србије у односу на ове интегративне процесе и повезивања на међународном нивоу.

ПОЗИЦИЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ПРЕМА ПОЛИТИЧКИМ, ЕКОНОМСКИМ И БЕЗБЕДНОСНИМ МЕЂУНАРОДНИМ ИНТЕГРАЦИЈАМА

Република Србија се у савременим условима суочава са бројним друштвено-политичким и економским изазовима. Међу тим изазовима свакако се налазе и питања њених политичких, економских и безбедносних међународних интерграција које у сложеним приликама у међународним односима и новим променама на нивоу међународног система све више добијају на значају. У одсуству спољнополитичке стратегија као стратешког документа у односу на који би се обликовала и спроводила спољна политика земље, а која би била у складу са базичним вредностима и циљевима државе и друштва, спољнополитички приоритети Србије се „читају“ једино из експозеа, интервјуа и јавних наступа председника, премијера и министара спољних послова, као и из других стратешких докумената из области националне безбедности и одбране.⁵ У периоду 2009/2010. године јасније су одређени неки од будућих приоритета спољне политике земље као што су заштита уставног поретка, европске интеграције, регионална сарадња и економски развој, који би требало да буду остваривани ослањањем на Европску Унију, Руску Федерацију, Сједињене Америчке Државе и НР Кину као стубовима спољне политике Србије.⁶ На основу експозеа премијера, говора на инаугурацији председника републике и јавних наступа министра спољних послова закључује се да и у наредним годинама чланство у Европској унији, регионална сарадња, економска сарадња са регионалним и глобалним финансијским институцијама, балансирање односа са најутицајнијим државама света (САД, Русија, Кина), али и војна неутралност остају главни спољнополитички приоритети земље.⁷

5) Младен Лишанин, „Спољнополитички приоритети Србије“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2012, стр. 201-2014.

6) Исто, стр. 204.

7) На пример, *Програм Владе Републике Србије кандидата за председника Владе Ане Брнабић*, Влада Републике Србије, 2017, Internet, https://media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/ekspoze-mandarke-ane-brnabic280617_cyr.pdf, 08/10/2018; „Говор председника Србије Александра Вучића у Скупштини“, 2017, Internet, <https://www.predsednik.rs/predsednik/inauguracija>, 08/10/2018; „Министар Дачић на конференцији „Безбедносни изазови Западног Балкана и Србија“, Министарство спољних послова, 2018, Internet, <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/ministar/govori/20241->

Република Србија је чланица Уједињених нација, Савета Европе, Организације за европску безбедност и сарадњу, док остварује сарадњу са НАТО кроз програм Партнерство за мир и посматрач је у Организацији договора о колективној безбедности. Поред тога, као значајно спољнополитичко опредељење Србије је и пуноправно чланство земље у Европској унији. Европске интеграције и чланство у Европској унији одређени су као један од главних националних интереса земље у нацрту нове Стратегије националне безбедности.⁸ Такође, српска политичка елита често интеграцију у ЕУ приказује безалтернативном коришћењем „цивилизацијских, идеолошко - политичких, егзистенцијално - економских, те геополитичких и геостратегијских парола“ за оправдање оваквог става.⁹

Мимо тога, и даље се одвија политичка, економска и војна сарадња и са државама попут Кине и Русије. Односи између Народне Републике Кине и Републике Србије заснивају се на свеобухватном стратешком партнерству, док је Србија укључена у оквир сарадње „16+1“, као и ширу Иницијативу појас и пут.¹⁰ Током 2018. године учача се да је и војна сарадња Кине и Србије у успону, с обзиром на изјаву председника НР Кине да је кинеска страна спремна за продубљивање сарадње у области војне индустрије, као и да је након посете војне делегације Србије Кини договорена размена официра који ће се школовати у ове две земље, помоћ Србији у обуци у сајбер-ратовању, те обука специјалних јединица разменом инструктора као прва директна сарадња оружаних снага две армије.¹¹ Са Руском Федерацијом Србија има традиционално пријатељство и сарадњу у бројним сферама, а која се између осталог заснива и на Декларацији о стратешком партнерству, као и Протоколу о изузецима из режима слободне трговине и правилима о пореклу робе и Споразуму о слободној трговини, који Србији обезбеђује да у слободном режиму и неограниченим количинама извози око 99% роба на руско тржиште.¹²

2018-09-19-11-24-17?lang=ср, 08/10/2018

- 8) *Стратегија националне безбедности Републике Србије – нацрт*, Министарство одбране Републике Србије, 2017, стр. 14.
- 9) Миломир Степић, „Три (суштинска) критеријума у српском избору супранационалне интеграције“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 4/2013, стр. 37-38.
- 10) Детаљније о томе видети: Драгана Митровић, „Шеснаест плус један’ у 2015/2016. - унапређење, уоквиравање и интензивирање сарадње“, *Азијске свеске*, vol. 2, Институт за азијске студије, Београд, 2016, стр. 7-24; Dragana Mitrovic, «China’s Belt and Road Initiative: Connecting and Transformative Initiative», in: *The Belt & Road Initiative in the Global Arena: Chinese and European Perspective*, (eds. Yu Cheng et al.), Palgrave Macmillan, 2018, стр. 17-37.
- 11) М.Г., „Војна сарадња у успону“, *Политика*, 14. септембар 2018, стр. 5.
- 12) Министарство спољних послова, Internet, <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna>

Када је реч о војним савезима попут пуноправног чланства у НАТО или ОДКБ Србија је резолуцијом Народне скупштине 2007. године прогласила своју војну неутралност.¹³ Нацрти нових стратегија одбране и националне безбедности потврђују овакво опредељење земље, а које не искључује сарадњу са војним савезима и појединачним државама.¹⁴ У нацрту Стратегије националне безбедности истиче се да Србија са циљем очувања глобалне, европске и регионалне стабилности сарађује са НАТО и ОДКБ, као и са Сједињеним Америчким Државама, Руском Федерацијом и НР Кином. Поред тога, у овом нацрту наводи се и да у оквиру процеса свог приступања ЕУ, Србија настоји да допринесе и Заједничкој спољној, безбедносној и одбрамбеној политици ЕУ, „те да се интегрише у концепте те европске политике“.¹⁵ Основ за учешће Републике Србије у Заједничкој безбедносној и одбрамбеној политици ЕУ успостављен је потписивањем Споразума о безбедносним процедурама за размену и заштиту тајних података и Споразума којим се успоставља оквир за учешће Републике Србије у операцијама ЕУ за управљање кризама.¹⁶

СТАВОВИ ГРАЂАНА ПРЕМА ПОЛИТИЧКО-ЕКОНОМСКИМ И БЕЗБЕДНОСНИМ АЛТЕРНАТИВАМА СРБИЈЕ

Полазећи од тога да спољнополитичко понашање државе и сарадња са другим државама, односно њено интегрисање у међународне политичке, економске и безбедносне токове мора бити у складу са основним друштвеним вредностима и интересима, те засновано на широкој друштвеној сагласности око виталних националних циљева, веома је важно сагледати ставове грађана о међународним политичко-економским и безбедносним алтернативама које им се нуде, а што ћемо ми и учинити у

politika/bilateralni-odnosi/117-bilateralni-odnosi/11519-ruska-federacija?lang=cyr, 05/10/2018.

13) Детаљније о томе видети: Радослав Гађиновић, „Војна неутралност и будућност Србије“, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2018, стр. 29.

14) *Стратегија националне безбедности Републике Србије – нацрт*, Министарство одбране Републике Србије, 2017, стр. 14; *Стратегија одбране Републике Србије – нацрт*, Министарство одбране Републике Србије, 2017.

15) *Стратегија националне безбедности Републике Србије – нацрт*, Министарство одбране Републике Србије, 2017, стр. 27.

16) Министарство спољних послова, Internet, <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/sbp/zbop?lang=cyr>, 03/09/2018.

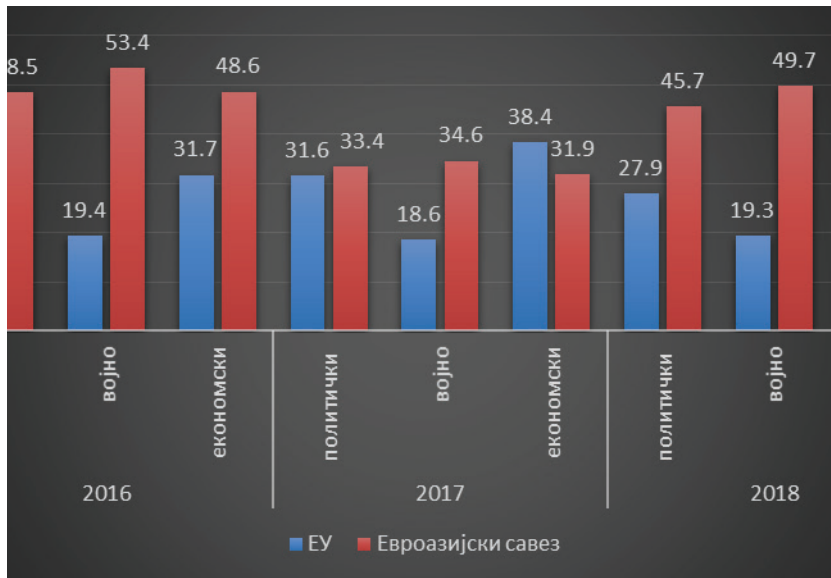
овом делу рада на основу истраживања које је спровео Институт за политичке студије из Београда. Урађена су теренска истраживања путем упитника на стратификованом узорку на целокупној територији Србије, без Косова и Метохије. Спроведено је пет истраживања, једно 2015. године, једно 2016. године, два 2017. године, те једно 2018. године и то: 2015. године истраживање је вршено у периоду од 16. до 26. новембра, на узорку 1272 испитаника, 2016. године у периоду од 20. до 30. новембра, на узорку 1272, 2017/1 у периоду од 25. маја до 5. јуна на узорку 1272, и 2017/2 од 20. до 30. новембра на узорку 1474 и у мају 2018. године на узорку од 1480 испитаника.

У првом истраживању 2015. године на постављено питање „Када бисте били у прилици да се опредељујете за чланство у Европској унији или Евроазијском савезу како бисте се определили?“ 37,3% испитаника, односно њих 467 је одговорило да би се определило за Европску унију, док 30,6% (383) њих би се одлучило за Евроазијски савез.¹⁷ Битно је напоменути и то да је приближно исто толики проценат испитаника, тачније 32,1% у том тренутку био без одговора. У наредним истраживањима, која су спроведена 2016, 2017. и 2018. године ставови су били другачији, вероватно и због тога што је питање везано за опредељење ка ЕУ или Евроазијском савезу било сегментирано на политичко, војно и економско опредељење. Налази показују да када је у питању војно опредељење испитаници су се у већем проценту, а који је био највиши 2016. године са 53,4% опредељивали за евроазијске интеграције. Са друге стране, само 2016. године већи проценат испитаника се економски определио за Евроазијски савез, док је 2017. и 2018. године и то 38,4% и 42% њих бирало Европску унију. Када је реч о политичком опредељењу у свим годинама спроведених истраживања (2016-2018) већи проценат испитаника се опредељивао за Евроазијски савез (Видети графикон 1.) У истраживању спроведеном 2018. године на постављено питање да ли би Србија требало да припреми економску, политичку и војну алтернативу у односу на садашње опредељење ка Европској унији 49,6 посто испитаника је дало позитиван одговор.¹⁸

17) *Истраживање јавног мњења*, Институт за политичке студије, Београд, 2015.

18) *Истраживање јавног мњења*, Институт за политичке студије, Београд, 2018.

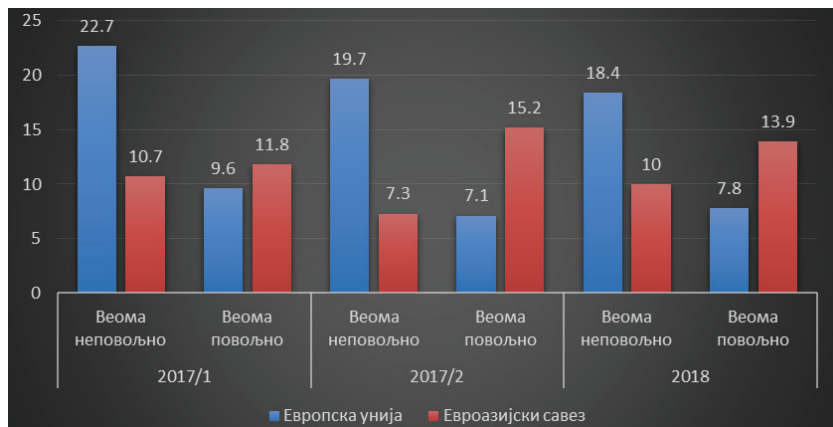
Графикон 1. Када бисте били у прилици да се политички, војно и економски одређујете за чланство у ЕУ или Евроазијском савезу, како бисте се одредили?

Извор: *Истраживања јавног мњења*, Институт за политичке студије, Београд, 2016, 2017, 2018.

Једно од питања било је усмерено и на добијање мишљења испитаника о Европској унији и Евроазијском савезу тако што би га оценили на скали од један до пет где је један -веома неповољно, а пет - веома повољно. Показује се да у периоду када су истраживања спровођена већи проценат испитаника има позитивно мишљење о Евроазијском савезу него о Европској унији. Када говоримо о Европској унији у просеку за три истраживања 2017/1, 2017/2 и 2018 веома неповољно мишљење имало је 20,3% испитаника, док је просек одговора „веома повољно“ износио 8,2%. Са друге стране, у просеку 9,3% испитаника је изабрало опцију „веома неповољно“ када је реч о мишљењу према Евроазијском савезу, док је просек за опцију „веома повољно“ износио 13,6%.

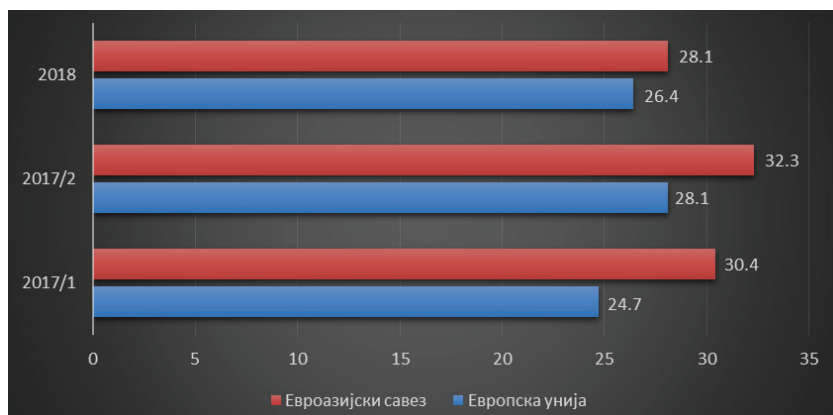
Графикон 2. Процент испитаника који је дао оцену „веома неповољно“ и „веома повољно“ мишљење о Европској унији и Евроазијском савезу¹⁹

Извор: *Истраживања јавног мњења*, Институт за политичке студије, Београд, 2017/1, 2017/2, 2018.

Главни налаз је да су се испитаници у највећем проценту определили за средњу вредност „три“ код оцене мишљења, како о ЕУ, тако и о Евроазијском савезу, где ни разлика у процентима између две опције није велика и, на пример, у истраживању из 2018. године износи 1,7 (Видети графикон 3).

Графикон 3. Процент испитаника који је оптирао за оцену три на скали о оцени мишљења о ЕУ и Евроазијском савезу

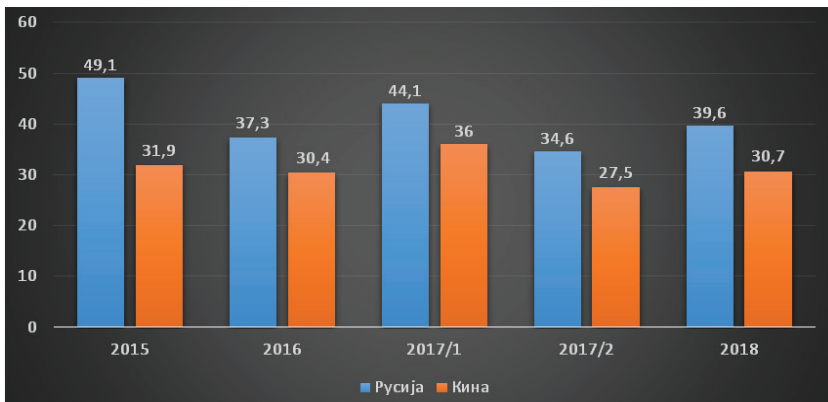
Извор: *Истраживања јавног мњења*, Институт за политичке студије, Београд, 2017/1, 2017/2, 2018.

19) Питање је гласило: „Молим Вас да ми дате Ваше мишљење о доле наведеним државама и савезима (оцените од 1 веома неповољно до 5 веома повољно, 9 без одговора)“

Полазећи од претпоставке да ставове грађана према Европској унији и Евроазијском савезу свакако обликују, између осталих чинилаца, медији и степен њиховог информисања о овим међународним интеграцијама, од грађана је тражено и да се изјасне и о томе да ли медији подједнако информишу о ове две уније. У истраживању спроведеном 2015. године преко 65% испитаника сматрало је да медији не информишу подједнако о Европској унији и Евроазијском савезу. У наредним истраживањима 2016. и 2017. године показало се да је проценат грађана који мисле да медији неједнако информишу о овим двама унијама приближно 64%, односно 65%.²⁰

Истраживања су обухватила и ставове грађана према појединачним државама, посебно онима које представљају нове половине утицаја у међународном систему, попут Русије и Кине. Испитаници су замољени да дају своје мишљење о наведеним државама тако што ће их оценити на скали од један до пет, где је један – веома неповољно, а пет – веома повољно. Показало се да велики број испитаника, увек око 40% када је у питању Русија и око 30% када је у питању Кина, има веома повољно мишљење о њима. С обзиром да је у питању скала, ове две државе су и у највећем проценту испитаника оцењене са четворком, док су Сједињене Америчке Државе, на пример, углавном оцењиване са један или два, односно са - веома неповољно мишљење.²¹

Графикон 4. Процент испитаника који је дао оцену пет – веома повољно мишљење о Русији и Кини²²

Извор: *Истраживања јавног мњења*, Институт за политичке студије, Београд, 2015, 2016, 2017/1, 2017/2, 2018.

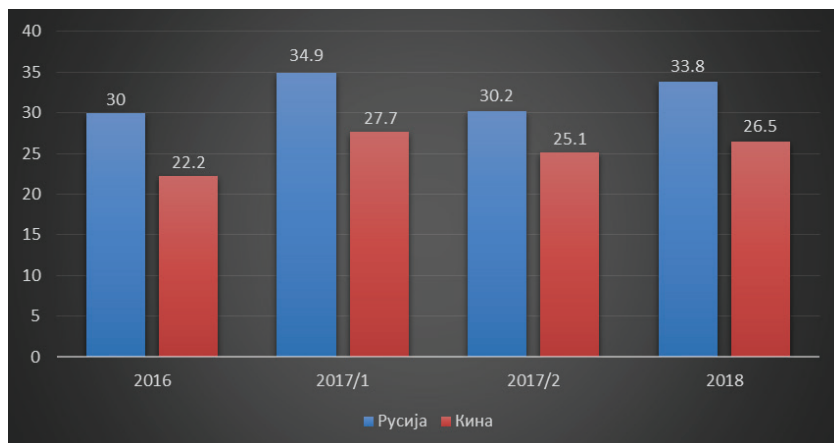
20) *Истраживања јавног мњења*, Институт за политичке студије, Београд, 2015, 2016, 2017/1.

21) На пример, веома неповољно када је у питању САД 2018. године изјаснило се 31,3% испитаника, односно само 4,5% њих је дало оцену веома повољно.

22) Питање је гласило: „Молим Вас да ми дате Ваше мишљење о доле наведеним државама (оцените на скали од 1 – веома неповољно, до 5 – веома повољно)“.

Поред тога, од испитаника је тражено и да на скали од један до пет оцене утицај наведених земаља, између осталих Русије и Кине, на политички положај Србије у свету. Налази показују да увек око 30% испитаника сматра да Русија има веома позитиван утицај на политички положај Србије у свету, док када је реч о Кини тај проценат се углавном креће око 25% (Видети графикон 5). С обзиром да је и овде у питању била скала од 1 до 5, такође је велики проценат испитаника утицај Кине и Русије оценио са само једном оценом ниже тј. четири, док је утицај САД већином оцењена са један и два, односно веома негативно.

Графикон 5. Процент испитаника који је оценио утицај Русије и Кине на политички положај Србије у свету са оценом пет – веома позитивно²³

Извор: *Истраживања јавног мњења*, Институт за политичке студије, Београд, 2016, 2017, 2018.

У оквиру питања везаних за сарадњу са појединачним државама, од грађана је тражено и да се изјасне о томе да ли су за већу војну сарадњу оружаних снага Републике Србије са оружаним снагама Руске Федерације. У просеку за истраживања из 2017. и 2018. године њих 58,6% је дало потврдан одговор, односно преко 50% испитаника се изјаснило да је за већу војну сарадњу са Руском Федерацијом (видети табелу 1). Међутим, на питање да ли би Русији требало омогућити отварање војне базе на територији Републике Србије само 3,1% је разлика између одговара „да“ и одговора „не“ у корист позитивног одговора, односно 39,5% испитаника сматра

23) Питање је гласило: „Како оцењујете утицај доле наведених земаља и међународних организација на политички положај Србије у свету“? (1 веома негативно – 5 веома позитивно).

да би Русији требало дозволити отварање војне базе на територији Србије (видети табелу 2).

Табела 1. Да ли сте за већу војну сарадњу оружаних снага Републике Србије са оружаним снагама Руске Федерације?

	2017/2	2018
ДА	59.4%	57.9%
НЕ	23.4%	23.3%

Извор: *Истраживања јавног мњења*, Институт за политичке студије, Београд, 2017/2 и 2018.

Табела 2. Да ли Република Србија треба да омогући Русији отварање војне базе на својој територији?

ДА	39.5%
НЕ	36.4%

Извор: *Истраживања јавног мњења*, Институт за политичке студије, Београд, 2018.

ЗАКЉУЧАК

Циљ овог рада био је да на основу анализе резултата истраживања јавног мњења, односно ставова и мишљења грађана формулише закључке о њиховом опредељењу у односу на неке од политичко-економских и безбедносних алтернатива у настајаћем мултиполарном светском поретку. На тим основама у раду се настојало да се прикаже однос грађана према неким од главних спољнополитичких приоритета земље, као и да ли, и ако да, за које се то међународне интегративне токове више оптира, те њима даје предност као алтернативним у односу на оне који су одређени као примарни од стране владајућих политичких елита.

Налази показују да већина грађана када је реч о учлањењу у Европску унију оптира за учлањење, али подршка не прелази 50%.²⁴ Показало се да већина испитаника када је реч о економском опредељењу бира Европску унију, међутим када је реч о политичком и војном, у већини оптира за Евроазијски савез. Када је реч о томе какво мишљење грађани имају о Европској унији и Евроа-

24) На питање „Да ли сте за учлањење Србије у ЕУ?“ проценти су следећи: 2015. година – Да 40.6%, Не 42.7%; 2016 година – Да 39.9%, Не 46.3%; 2017/1 година – Да 44.1%, Не 43.4%; 2017/2 - Да 47.1%, Не 41.3%; *Истраживања јавног мњења*, Институт за политичке студије, Београд, 2015, 2016, 2017/1, 2017/2, наведено према Јелена Тодоровић Лазић, „Евроскептицизам у Србији - стари концепт у новом руху“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2018, стр. 85.

зијском савезу показало се да углавном већи проценат грађана има веома позитивно мишљење о Евроазијском савезу у односу на Европску Унију, односно веома негативно мишљење о ЕУ у односу на Евроазијски савез. Међутим, то је веома мали проценат грађана који се овако изјаснио, док је углавном највећи проценат њих и када је реч о Евроазијском савезу и када је реч о ЕУ бирао средњу опцију на скали од један до пет, са благо већим процентом оних који предност дају Евроазијском савезу. Такође, налази показују да највећи проценат грађана има веома или претежно позитивно мишљење о Русији и Кини, те такође већина грађана сматра да ове две земље имају позитиван утицај на положај Србије у свету, док је обрнуто када су у питању Сједињене Америчке Државе, на пример. Преко половине испитаника је мишљења да би Србија требало да има већу војну сарадњу са Русијом, али око трећине њих сматра да би јој требало дозволити отварање војне базе.

С обзиром на то да налази истраживања показују да често већи проценат грађана, али углавном мало мање од трећине, бира средњу оцену у односу на две опције, док се често показује и да око петине грађана нема став, закључује се да код њих не постоји јасно искристалисано и доминантно већинско опредељење ка некој од спољнополитичких алтернатива, те да је и оптирање за поједине приоритете некомпатибилно. На пример, већи проценат испитаника би да се Србија економски интегрише у ЕУ, а политички и војно повезује са Евроазијским савезом који је предвођен Русијом. Овакво понашање грађана у складу је и са понашањем политичке елите у чијем се политичком деловању види да се спољнополитички приоритети одређују *ad hoc*, да они у појединим сегментима често нису комплементарним међу собом, као и да није јасно да ли између њих постоји одређен однос хијерархије.²⁵ У недостатку већинске сагласности друштва око спољнополитичких приоритета земље, закључује се да је бирање војне неутралности оправдано, те да је можда потребно и њено ширење на друге сфере до тренутка постизања ширег консензуса у друштву око даљег позиционирања Србије у геополитичком окружењу које се мења.

ЛИТЕРАТУРА

Burrows Mathew J, "Western Options in a Multipolar World", *Issue Brief*, Atlantic Council, Brent Scowcroft Center On International Security, 2017, стр. 4-9, Internet, http://www.atlanticcouncil.org/images/Western_Options_in_a_Multipolar_World_web_1127.pdf 07/10/2018

25) Младен Лишанин, „Спољнополитички приоритети Србије“, нав. дело, стр. 205.

- Гађиновић Радослав, „Војна неутралност и будућност Србије“, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2018, стр. 23-38.
- „Говор председника Србије Александра Вучића у Скупштини“, 2017, Internet, <https://www.predsednik.rs/predsednik/inauguracija>, 08/10/2018.
- Истраживање јавног мњења*, Институт за политичке студије, Београд, 2015, рађено од 16. до 26. новембра.
- Истраживање јавног мњења*, Институт за политичке студије, Београд, 2016, рађено од 20. до 30. новембра.
- Истраживање јавног мњења*, Институт за политичке студије, Београд, 2017, рађено од 25. маја до 5. јуна.
- Истраживање јавног мњења*, Институт за политичке студије, Београд, 2017, рађено од 20. до 30. новембра.
- Kurecic Petar, „Small States in the Multi-Polar World: Introduction“, *World Review of Political Economy*, Pluto Journals Ltd, Vol. 8, No.3, 2017, стр. 280-294.
- Kurecic Petar, Kampmark Binoj B., „A Multifarious, Multifaceted Approach to the Multipolar World: A Necessity“, *International Journal of Management, Science and Business Administration*, vol. 2 (8), 2016, стр. 42–51.
- Лишанин Младен, „Спољнополитички приоритети Србије“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2012, стр. 201-2012
- М.Г., „Војна сарадња у успону“, *Политика*, 14. септембар 2018.
- „Министар Дачић на конференцији ’Безбедносни изазови Западног Балкана и Србија‘“, Министарство спољних послова, 2018, Internet, <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/o-ministarstvu/ministar/govori/20241-2018-09-19-11-24-17?lang=cyr>, 08/10/2018.
- Министарство спољних послова, Internet, <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateralni-odnosi/117-bilateralni-odnosi/11519-ruska-federacija?lang=cyr>, 05/10/2018.
- Министарство спољних послова, Internet, <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/sbp/zbor?lang=cyr>, 03/09/2018.
- Mitrovic Dragana, “China’s Belt and Road Initiative: Connecting and Transformative Initiative”, in: *The Belt & Road Initiative in the Global Arena: Chinese and European Perspective*, (eds. Yu Cheng et al.), Palgrave Macmillan, 2018, стр. 17-37.
- Митровић Драгана, „Шеснаест плус један’ у 2015/2016. - унапређење, уоквиравање и интензивирање сарадње“, *Азијске свеске*, vol. 2, Институт за азијске студије, Београд, 2016, стр. 7-24
- Програм Владе Републике Србије кандидата за председника Владе Ане Брнабић*, Влада Републике Србије, 2017, Internet, https://media.srbija.gov.rs/medsrp/dokumenti/eksपोze-mandarke-ane-brnabic280617_cyr.pdf, 08/10/2018
- Степић Миломир, „Три (суштинска) критеријума у српском избору су-

пранационалне интеграције“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 4/2013, стр. 33-59

Стојадиновић Миша, „Европа и мултиполарни свет“, *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, 1/2018, стр. 163-175.

Стратегија одбране Републике Србије – нацрт, Министарство одбране Републике Србије, 2017.

Стратегија националне безбедности Републике Србије – нацрт, Министарство одбране Републике Србије, 2017.

Тодоровић Лазић Јелена, „Евроскептицизам у Србији - стари концепт у новом руху“, *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, 2/2018, стр. 79-98.

Dragan Trailovic

**POLITICAL, ECONOMIC, AND SECURITY
ALTERNATIVES OF SERBIA THROUGH THE EYES
OF ITS CITIZENS**

Resume

Two basic dimensions of change in the contemporary world are the redistribution of power on the global level and the emergence of a multipolar international system, accompanied by an increase in the interdependence of state and non-state actors on the global scale. The challenge of all nations, including Serbia, is to set objective foreign policy priorities by realizing the underlying determinants and trends in international relations and in accordance with its vital national interests, within the framework of contemporary political, economic and security international integrations. Therefore, it is very important that each state has a clearly defined foreign policy strategy based on a broad social consensus on vital national interests. In accordance with that, the aim of this paper is to present the basic findings regarding the Serbian citizens' opinion on political, economic and security alternatives of Serbia in the process of its international integration based on the public opinion research conducted by the Institute for Political Studies.

Findings show that the majority of citizens when it comes to joining the European Union opt for membership, but support does not exceed 50%. It turned out that most respondents in terms of economic cooperation choose the European Union while when it comes to possible political and military cooperation most of them opt for the Eurasian union. Research findings show that a higher percentage of citizens, but generally less than a third, chooses a middle grade (3) on a scale of one

to five, where one is very negative and five is very positive opinion of the EU and Eurasian union with a slightly higher percentage of those who give priority to the Eurasian union. Having all that in mind, we can conclude that there is no dominant majority determination of citizens towards any of the foreign policy alternatives. This behavior of citizens is in line with the behavior of political elite whose political action shows that foreign policy priorities are determined ad hoc and that in some segments they are often not complementary among themselves. We can conclude that in the absence of a broader social consent on the foreign policy priorities of the country the choice of military neutrality proclaimed by the National Assembly is justified, and that its expansion to other spheres may be required until the moment of reaching a wider consensus in the society about the further positioning of Serbia in a geopolitical environment that is changing.

Key words: *Serbia, international integration, Eurasian Union, EU, China, Russia*

* Овај рад је примљен 6. октобра 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 22. октобра 2018. године.

Урош В. Шуваковић*
Универзитет у Београду, Учитељски факултет

СРБИЈА И АТЛАНТСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ – ПРОГРАМСКО-ПОЛИТИЧКИ СТАВОВИ ПАРТИЈА У СРБИЈИ ПРЕМА НАТО**

Сажетак

У раду се, применом оперативне методе анализе садржаја документа, истражују политички ставови политичких партија у Србији у погледу атлантских интеграција. Циљ анализе је да покаже како је и зашто ово питање дошло на политички дневни ред у Србији тек по окончању НАТО агресије на СРЈ 1999. и после нетооктобарских промена 2000. године. У периоду који је томе претходнио, ово политичко (војно-безбедносно) питање није уопште разматрано кроз партијске документе. Анализом се долази до закључка да је подршка атлантским интеграцијама у Србији континуирано опадала и да је данас сведена на програмска опредељена ванпарламентарних странака, што не значи да и у неким парламентарним партијама не постоје фракције које се залажу за атлантске интеграције.

Кључне речи: атлантске интеграције, Србија, НАТО, ставови политичких партија, 1989-2018

Уколико се посматрају фазе у транзицији српског друштва¹, може се слободно рећи да атлантске интеграције у њеној првој фази

* Контакт: uros.suvakovic@uf.bg.ac.rs

** Рад је резултат истраживања у оквиру научно-истраживачког пројекта ИИИ 47023 *Косово и Метохија између националног идентитета и евроинтеграција* који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1) Разликујемо две фазе транзиције српског друштва: прва, 1987-2000. која је више политичка транзиција, а мање економска, па је стога многи сматрају «замрзнутом транзицијом» и, друга, 2000. до данас када је извршена свеопшта приватизација у земљи. В. Урош Шуваковић, *Транзиција: прилог социолошком проучавању друштвених промена*. Филозофски факултет Универзитета у Приштини с привременим седиштем у

у Србији уопште нису биле у агенди политичких питања о којима се расправљало и у вези са којима се водила политичка борба. Ако се пак осврнемо на фазно посматрање практиковања концепта «новог светског поретка»² који је након пада Берлинског зида промовисала Америка, онда се може рећи да је питање атлантских интеграција у централно и источноевропским земљама постављено већ у другој фази, одмах након смене реалсоцијалистичких режима. У складу са својом доктрином «ширења на Исток»³, већ у тој фази долази до осмишљавања НАТО програма «Партнерство за мир», којем оне приступају као предворју Северноатлантске алијансе, да би почетак треће фазе означила симултано два догађаја: «започињање агресије НАТО на Савезну Републику Југославију и пријем прве три државе бишег источноевропског савеза у пуноправно чланство НАТО (Мађарска, Чешка, Пољска)»⁴. Касније, у трећој фази реализације концепта «новог светског поретка» ширење НАТО је обухватило и пријем других бивших социјалистичких држава у ову организацију. Хронолошки гледано, неке од тих држава су најпре примљене у НАТО, а потом у ЕУ, друге су примљене у обе организације истовремено, док су треће за сада само чланице НАТО⁵. Дакле, све бивше социјалистичке земље су ступале и у НАТО и у ЕУ. Истраживачи уочавају да ниједна транзициона земља није прогласила неутралност⁶. Нема ниједне чланице ЕУ из реда бивших социјалис-

Косовској Митровици, Косовска Митровица, 2014, стр. 52-53 и 265-295

- 2) Урош Шуваковић, «Фазе у остваривању доктрине `новог светског поретка`», *Смисао*, Главни одбор Социјалистичке партије Србије, Београд, бр. 8-9, 1999, стр. 117-122. Касније смо нашу трофазну шему концепта «новог светског поретка» употпунили и четвртном, која је започела 11. септембра 2001. терористичким нападима на територији Америке, и објавом «рата тероризму» од стране тадашњег америчког председника Џорџа Буша Млађег. В. Урош Шуваковић, *Медицина и друштво*, КОБДОМ, Ковин, 2007, стр. 208-209. Ова фаза се окончава са окончањем тзв. «Арапског пролећа». Пета фаза представља у извесном смислу фазу стагнације у имплементацији концепта `новог светског проетка`. Она отпочиње са неуспехом САД и њених савезника да свргну с власти сиријског председника Башара ел Асада и руском интервенцијом у тој држави која је довела до пропасти терористичких база и тзв. «Исламске државе» која је производ пактирања ЦИА-а са исламским тероризмом, а наставља се кроз тзв. «мигрантску крозу» која је из корена уздрмала ЕУ, Vrexit и изборну победу председника Доналда Трампа.
- 3) Може се уочити чак и терминолошка сличност са Хитлеровим «Drang nach Osten».
- 4) Урош Шуваковић, «Фазе у остваривању доктрине `новог светског поретка`», стр. 121
- 5) Уједињењем Западне и Источне Немачке, НАТО се проширио и на бивши DDR. Мађарска, Чешка и Пољска су примљене у пуноправно чланство НАТО 1999, а у ЕУ 2004; Бугарска и Румунија у чланство НАТО 2004, а у чланство ЕУ 2007; Хрватска у чланство НАТО 2009, а ЕУ 2013. Естонија, Летонија и Литванија (као некадашње републике у саставу СССР), Словачка и Словенија (као прва *ex* југословенска република) су примљене и у НАТО и у ЕУ 2004. Албанија је постала чланица НАТО 2009, а Црна Гора 2017, али ниједна од њих није још увек ушла у ЕУ.
- 6) Радослав Гађиновић, «Војна неутралност и будућност Србије», *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2018, стр. 34. <https://doi.org/10.22182/pnb.1412018.2>

тичких земаља која није постала чланица НАТО⁷, па се поставља питање због чега би НАТО прихватио да Србија буде изузетак? Не постоји основа за претпоставку да би НАТО поштовао демократску вољу грађана Србије, који су изразито антинатовски расположени⁸, пре свега због злочина које је НАТО починио у Србији 1999, његове улоге у отимању Косова и Метохије, учешћа НАТО у војним операцијама против српског народа у Босни и Херцеговини и Хрватској, али и због вишедеценијске социјализације грађана у правцу несврставања Југославије у војне блокове. Наше запажање о непостојању ове претпоставке може се аргументовати чињеницом да војни савези штите своје интересе, а да примена насиља у заштити таквих интереса представља увек акт против оних који по њиховом суду те интересе угрожавају. Скорашњи пример је случај Македоније, где је због недовољног одзива грађана пропао референдум о приступању ове земље НАТО-у⁹, али су под притиском и, како се сумња корупцијом, неки од посланика променили свој став и гласали у Собрању у прилог тзв. Преспанског споразума¹⁰. Може се очекивати да ће НАТО, без обзира на излазност од 35,91% грађана Македоније, врло брзо упутити овој држави позив за чланство. Заправо, како то указује Гајић, «нерешени конфликти и нестабилне прилике служе као изврстан алиби за 'гутање' земаља Западног Балкана у чланство НАТО

7) Државе-чланице ЕУ, а које нису и чланице НАТО, су: Република Ирска, Аустрија, Шведска, Финска, Малта и Кипар.

8) У периоду 2011-2016. на питање «Да ли Србија треба да постане чланица НАТО» највише одговора «за» је било 2013 - 21%, док је те године било најмање одговора «против» - 59%. Тренд противљења атлантским интеграцијама Србије је јачао, па је 2016. свега 14% грађана било «за» приступање Србије НАТО-у и 74% «против». В. Јавно мњење Србије: политичка и друштвена ситуација у Србији, ЦЕСИД, Београд, 2016, стр. 25. Иначе ово истраживање је финансијски помогао USAID. Доступно на http://www.cesid.rs/wp-content/uploads/2017/02/CeSID_USAID_Politi%С4%8Dke_prilike_u_Srbiji_2016.pdf 20/09/2018 Упореди са Милован Суботић, «Безбедносни троугао: ЕУ - НАТО - Руска Федерација и позиција Србије», *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2018, стр. 141-162. <https://doi.org/10.22182/pnb.1412018.9>. В. и Иван М. Башчаревић, «Ставови студената према ЕУ, НАТО и Јашком трибуналу», *Студенти на северу Косова и Метохије* (Урош Шуваковић, Јасмина Петровић, ур. и прир), Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовске Митровица, 2016, стр. 111-126.

9) Референдумско питање је гласило: «Да ли сте за чланство у ЕУ и НАТО, са прихватањем Договора Републике Македоније и Републике Грчке?». Питање је било преварно, пошто нико није нудио чланство у ЕУ и НАТО, уз испуњавање услова који су испод достојанства једне државе, већ је нудио испуњавање тих услова као предуслова за македоснке евроатлантске интеграције. Грађани, међутим, нису насели на тако нешто, вероватно имајући и искуство са македонским референдумом о одвајању од Југославије 1991. Тада је слично преварно питање било постављено, пошто тадашња политичка класа није била сигурна у његов исход. Питање је гласило «Да ли сте за суверену и независну Македонију, с правом удруживања с независним државама Југославије?»

10) Овим споразумом Македонија је прихватила промену имена у Република Северна Македонија, како би отклонила вето грчке за њене евроатлантске интеграције.

алијансе»¹¹. САД имају за циљ ширење НАТО како би повећали свој утицај у овој организацији и смањили утицај западноевропских земаља које почесто имају приговор на понашање Америке, док су «нови чланови те алијансе много послушнији од оних старих», и та је послушност у односу на САД, а не на Брисел¹².

У тексту користимо израз «атлантске интеграције» синонимно са НАТО интеграцијама, али без уобичајеног префикса - евро, *евроатлантске интеграције*. Разлог је тај што су та два интеграциона процеса у Србији раздвојена, «на два колосека». Док је већина главних партија (са изузетком СРС) мање или више отворено, од реуспостављања вишестраначја, била за европске интеграције (ДС, СПО, ДСС док много касније није од тога одустао, СПС који се у Програмским основама из 1990. залаже експлицитно за улазак Југославије у Европску заједницу¹³), сарадњу са НАТО-ом ниједна од главних политичких партија није ни помињала у неком од својих програмских докумената. Иако је после петооктобарских промена 2000. ово питање стигло на партијски дневни ред у Србији, антисрпска улога НАТО у читавој југословенској кризи (бомбардовање положаја Војске Републике Српске у околини Сарајева, припрема авијацијом НАТО-а хрватске геноцидне акције «Олуја», субверзивно деловање против српских националних интереса итд), а посебно агресија на СРЈ 1999, (до сада) су спречили политичку класу да уведе Србију у поноправно чланство овог војног блока.

ПАРТИЈЕ У СРБИЈИ ПРЕМА АТЛАНТСКИМ ИНТЕГРАЦИЈАМА 1989-2000.

Слободно се може рећи да ни једна значајна политичка партија у Србији у последњој деценији XX века није чак ни помињала сарадњу са НАТО у својим програмским документима, а камо ли да се залагала за приступање СРЈ (и Србије као њеног дела) овој војној организацији. Социјалисти тако истичу како ће Југославија сарађивати са несврстаним земљама са којима је после II светског рата имала добре односе¹⁴. На свом IV Конгресу СПС изри-

11) Александар Саша Гајић, «Евроатлантске интеграције, Србија и Западни Балкан после 'Брегзита': геополитичке околности», *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2018, стр. 135. <https://doi.org/10.22182/pnb.1412018.8>

12) Јевгениј Примаков, *Свет без Русије? Чему води политичка кратковидост*. Службени гласник, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2010, стр. 109

13) Социјалистичка партија Србије, *Програмске основе и Статут Социјалистичке партије Србије*. Главни одбор СПС, Београд, октобар 1990, стр. 40

14) Социјалистичка партија Србије, *Основе програма Социјалистичке партије Србије*, усвојене на II Конгресу СПС 1992. године, Главни одбор СПС, Београд, 2003, стр. 36

че жестоке оптужбе против НАТО због почињених злочина током агресије на СРЈ 1999, али и нгалашава - много више него у својим Основама програма - потребу «активног учешћа у Покрету несврстаних», али и жељу за јачањем сарадње са Русијом и Кином¹⁵. Демократска странка у свом програмском документу *Писмо о намерама* критикује комунисте који «и даље, уместо да унапређују сарадњу са земљама демократске политичке оријентације, остају при политици тзв. несврстаности, која подразумева савезничке, а понекад чак и вазалне односе са низом тоталитарних режима»¹⁶, али се истовремено залаже за улазак у Европску заједницу и за неутралну политику коју ће «у односу на војне и политичке савезе, у складу са својим интересима, Југославија водити» те ће у том смислу развијати и «сарадњу са другим неутралним земљама»¹⁷. Такву политику која би се могла формулисати «против несврстаности - за неутралност» заступа у свом Програму и Српски прокрет обнове¹⁸. Ово је, свакако представљало покушај седења на више столица: против сарадње са несврстанима, а за сарадњу са неутралнима, за чланство у ЕЗ и за неутралност према политичким и војним савезима, као да Европска заједница није политички и, делимично, војни савез. Ипак, чак се ни ту не помињу атлантске интеграције. С друге стране, у «Нацрту Програма Савеза за промене» од 8 септембра 1998. чији је стожер била ДС, дакле само пола године пре него што ће НАТО извршити агресију на Југославију, ова коалиција се залаже за «радикално смањење Војске Југославије» (sic!)¹⁹. Или су челници ДС били неинформисани шта Запад припрема Југославији - у шта је тешко поверовати - или су имали веома лоше намере према својој земљи и већ тада успостављену сарадњу са Северноатлантском алијансом. Одговор на то шта је по среди спада у домен историјских истраживања²⁰. Ни «Програм за демократску Србију» ДОС-а не говори о приступању Југославије НАТО-у. Свакако, разлог томе треба тражити у изразитој непопу-

15) Социјалистичка партија Србије, *Обнова - развој - реформе*. Главни одбор СПС, Београд, 2000.

16) «Писмо о намерама» од 3. фебруара 1990. У К. Николић, Бојан Б. Димитријевић, С. Цветковић, С. Гавриловић (прир) *Историја Демократске странке 1989-2009: документи*. Институт за савремену историју, Службени гласник, Београд, 2009, стр. 35-36

17) Исто, стр. 46

18) *Програм Српског покрета обнове*. СПО, Београд, 1993.

19) К. Николић, Бојан Б. Димитријевић, С. Цветковић, С. Гавриловић (прир) *Историја Демократске странке 1989-2009: документи*. стр. 177.

20) Тадашњи савезни премијер СРЈ Момир Булатовић сведочи о томе како је у државном врху Југославије постојало очекивање да ће агресија НАТО почети октобра 1998, те да се све чинило да се она одложи. В., Момир Булатовић, *Правила ћутања*, друго издање. Народна књига, Алфа, Београд, 2004, стр. 307

ларности НАТО, посебно након извршене војне агресије на Југославију, али се говори о приступању ЕУ. Међутим, чињеница је да ДОС није имао снаге да у свом програмском документу осуди ту агресију, можда баш због тога што су је неки од руководилаца те коалиције отворено и подржавали. С друге стране, у одељку свог Програма «Враћање Југославије и Србије у свет» ова коалиција је заговарала «укључивање у све релевантне међународне институције, чиме ће бити обезбеђено моментално укидање свих санкција, укључујући и тзв. спољни зид санкција»²¹. Ово је довољно широка формулација да би могла да под себе подведе не само европске, већ и атлантске интеграције, иако се оне експлицитно не помињу.

Једина организација која је у овом периоду поменула могућност успостављања односа са НАТО-ом био је Форум за међународне односе. Ова НВО пледира за приступање Југославије Партнерству за мир, истовремено указујући да у том тренутку од стране водећих држава ове алијансе не постоји воља за таквом врстом разговора. Они сматрају како би «непридруживање значило један вид самоизолације и довођење себе у неравноправан, слабији положај, нарочито у односу на своје суседе», те се препоручује успостављање контаката Југославије са НАТО²². Осим ове организације, изненађујуће, али у изнудици, с циљем да се спречи агресија на нашу земљу, тадашњи председник Србије Милан Милутиновић изнео је у Рамбујеу, на тзв. преговорима, предлог америчком државном секретару Мадлен Олбрајт да СРЈ буде примљена у НАТО. «Нашим пријемом у НАТО били би ријешени бројни проблеми Косова и Метохије, али не би био ријешен ниједан проблем због којег је НАТО кренуо у оружану акцију против једне мале, а за њихове потребе тако згодне земље...Одговор је био НЕ...Ми смо морали бити војнички поражени. НАТО је одлучио да дође на Космет и то силом, без икакве наше кооперативности. Јер, када не буде питао, неће имати сличну обавезу ни према некој другој држави. То су они називали Новим свејтским поретком»²³. Ово сведочи о томе да је тадашње југословенско руководство покушало дословце све како би избегло агресију НАТО на Југославију. Интереси НАТО су диктирали другачије њихово поступање.

21) Демократска опозиција Србије, *Програм за демократску Србију*. ДОС; Београд, 2000. Доступно на https://www.vreme.com/arhiva_html/502/10.html 25/09/2018

22) «Југославија и међународна заједница - Предлог платформе за алтернативну спољну политику Форума за међународне односе» од 18. фебруара 1997. У *Спољна политика Србије: стратегије и документи* (Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић, Драган Живојиновић, ур), друго издање. Европски покрет у Србији, Београд, 2011, стр. 278. Доступно на <http://www.emins.org/wp-content/uploads/2017/03/Spoljna-politika-Strategije-i-dokumenta-drugo-izdanje-2011.pdf> 25/09/2018

23) Момир Булатовић, *Исто*.

ПАРТИЈЕ У СРБИЈИ ПРЕМА АТЛАНТСКИМ ИНТЕГРАЦИЈАМА ПОСЛЕ 2000.

Да је формулација у Програму ДОС-а из 2000. довољно широка да се под њом може разумети и приступање наше земље НАТО-у, показао је већ октобра 2001. у свом експозеу у Савезној скупштини СРЈ тадашњи министар иностраних послова Горан Сви-лановић. То је био тренутак када се, по први пут, један политички функционер у Србији - додуше шеф мале парламентарне странке Грађанског савеза Србије, али партије која је чланица владајуће коалиције ДОС, што указује да је тиме изражаван и политички став ДОС-а и Савезне владе у којој је он био министар - јавно обзна-нио да је политички циљ - евроатлантска интеграција. «Основна спољнополитичка оријентација СРЈ усмерена је ка европским и евроатлантским интегративним процесима». Овакав политички став министар Свилановић је образложио следећим речима: «У својој спољној политици СРЈ ће у све већој мери узимати у обзир неопходност приближавања постојећим европским војно-безбед-носним структурама, како због чињенице да је практично цео наш регион са таквим структурама повезан и да у том смислу не треба да останемо у изолацији, тако и због тога што деловање у оквири-ма оваквих структура или у координацији са њима гарантује и већу унутрашњу стабилност и јачи међународни положај земље»²⁴. Гото-во идентичну аргументацију користио је Форум за међународне односе да би образложио своје ставове у погледу атлантских инте-грација из Предлога платформе за алтернативну спољну политику.

Пре Свилановића, једна ванпарламентарна партија која је на изборима 5. октобра 2000, а потом и на изборима за народне по-сланике у Народној скупштини Републике Србије децембра 2000. доживела дебакле - Српски покрет обнове Вука Драшковића - у страначком Програму усвојеном на IV Сабору странке маја 2001. износи залагање за приступање СРЈ програму «Партнерство за мир», као «улазници у НАТО савез», али и за приступање НАТО алијанси, сматрајући да се тиме штити стаус Космета у саставу Србије²⁵. Свилановићев говор дакле није први пронатовски поли-

24) Експозе Горана Свилановића, савезног министра за иностране послове, у Савезној скупштини СР Југославије, Београд, 24. октобар 2002. У Н. Драгојловић, С. Сретеновић, Д. Ђукановић, Д. Живојиновић (ур) *Исто*, стр. 295.

25) В. Урош Шуваковић, «Партије у Србији и Косово и Метохија (2000-2008)», *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2009, стр. 411. Сличног става је био и тадашњи подпредседник Савета министара СЦГ и председник Г17+ Мирољуб Лабус. В. «Лабус: Сарадња са НАТО једина гаранција за Србе на Косову», *Б92*, 28.03.2004. Доступно на https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2004&mm=03&dd=28&nav_category=11&nav_id=136648 28/09/2018

тички партијски став, али он ипак означава почетак НАТО-ентузијастичке фазе на српској политичкој сцени. Иако их није изговорио представник ДС, већ председник једне мале партије - чланице ДОС-а у својству министра иностраних послова, не постоји никаква дилема да је Демократска странка била водећа пронатовска политичка партија у оквиру тада владајуће коалиције ДОС. Ово не значи да се друга по снази партија у тој коалицији - ДСС Војислава Коштунице супротстављала таквој политици; она у њој само није предњачила²⁶. Ово потврђује то да је читав низ докумената, који се односе на атлантске интеграције СРЈ, односно СЦГ, донет у време док је Коштуница био председник Југославије, односно председник Владе Републике Србије²⁷. Осим ових партија, и Г17+ је имао активну улогу у процесу приступања Србије «Партнерству за мир» и покушају да се тај процес настави у смеру приступања НАТО-у.

Каква је улога ДС у натоизацији Србије јасно је изразио Зоран Живковић, краткотрајни премијер Србије у време диктатуре заведене акцијом «Сабља» и непосредно након ње, због убиства Зорана Ђинђића. Он је у свом експозеу пред Народном скупштинском Републике Србије, у својству мандатара, изјавио како је један од краткорочних спољнополитичких циљева наше земље «приступање Партнерству за мир»²⁸. Много одређенији је био Борис Тадић, на свечаној инаугурацији за председника Републике Србије. Он је тада поручио како «наше чланство у програму `Партнерство за мир`, у процесу интеграције нашег система одбране у међународне структуре колективне безбедности, такође је у националном интересу...Једини ефикасан одговор на те претње је интеграција у међународни систем колективне безбедности...наставак наше безбедносне изолације представља проблем читавог региона»²⁹. Не треба посебно ни наглашавати да флоскула «систем колективне безбедности», представља заправо еуфемизам за чланство у НАТО. Међутим, то није било довољно, па је новоизабрани председник

26) Јула 2005. министар иностраних послова СЦГ Вук Драшковић и генерални секретар НАТО Јап де Хоп Шефер потписали су споразум који предвиђа слободу кретања НАТО снага преко територије СЦГ, без плаћања и без обавезе да информишу домаће власти о свом особљу и терету, уз пуну гаранцију имунитета. Наводно, Влада Србије није била о томе обавештена, нити се о споразуму изјашњавала.

27) Наивно и неистинито би било тврдити да Влада Србије није имала никаквог утицаја на израду и доношење стратегије одбране Србије и Црне Горе 2004. године, иако су министри одбране у то време били Борис Тадић, као представник ДС и Првослав Давинић, као представник Г17+.

28) Зоран Живковић, Експозе Зорана Живковића, мандатара за састав нове Владе Републике Србије, 18. март 2003. У Наташа Драгојловић, Станислав Сретеновић, Драган Ђукановић, Драган Живојиновић (ур) *Исто*, стр. 264.

29) Говор Бориса Тадића, председника Републике Србије, на свечаној инаугурацији, 11. јул 2004. У *Исто*, стр. 276

отишао и корак даље поменувши у свом говору и евроатлантске интеграције. Ту престаје свака дилема о чему се ради. «Сарадња са Међународним судом за ратне злочине је приоритет наше спољне и унутрашње политике јер је суштински предуслов свих европских и евроатлантских интеграција...» (наглашавање У.Ш.)³⁰. Била је то јасна политичка прологомена за снажење политике уласка наше земље у НАТО. И Политички савет ДС, у свом документу «Стратегија промена» укључио се у пропагандну активност на плану приступања Србије атлантским интеграцијама. То је међутим, учинио на најбруталнији могући начин. Најпре је констатовао да је главна препрека за европске интеграције земље и њену модернизацију - патриотизам³¹ (sic!), да би се потом zaloжио у оквиру одељка овог документа насловљеног са «Реформа војске и полиције» за «укључивање у међународне безбедносне организације, *попут* 'Партнерства за мир', Интерпол и друге»³² (наглашавање У.Ш.), при чему нема никакве дилеме да то што се један НАТО програм даје као пример, уз истовремено остављање простора за укључивање и у друге такве организације, представља јасно усмерење ка НАТО-интеграцији наше земље.

Оваква опредељења у програмским документима Демократске странке операционализована су у стратешким документима која се тичу одбране и националне безбедности из тог времена. Тако у Стратегији одбране СЦГ из 2004. недвосмислено стоји да «Србија и Црна Гора потврђује ново опредељење за чланство у међународним безбедносним структурама, првенствено за прикључење Програму «Партнерство за мир» Северноатлантског савеза (НАТО), НАТО савезу заснованом на демократској вољи грађана и другим европским и евроатлантским интеграцијама»³³. Ако је у наступима политичара овај циљ био формулисан у увијеној форми - како га грађани не би препознали - у овом стратешком документу он је без икакве задршке експлициран³⁴. У уводу у *Белу књигу одбране* тадашњи министар одбране СЦГ Првослав Давинић, иначе кадар Г17+, написао је како се у том документу «промовише опре-

30) Исто

31) Политички савет: Стратегија промена, 2005. . У Исто, стр. 295

32) Исто, стр. 299

33) Стратегија одбране Државне заједнице Србија и Црна Гора, *Службени лист СЦГ* 55/2004.

34) Ваља уочити формулацију да СЦГ «потврђује ново опредељење за чланство у међународним безбедносним структурама, првенствено... НАТО савезу заснованом на демократској вољи грађана». Шта је засновано на демократској вољи грађана? НАТО савез или наше чланство у њему? Овако вешто дат исказ може да значи и избегавање линча од стране грађана при свакој помисли да њихова земља треба да уђе у војни савез који ју је бомбардовао, али може да значи и стављање у изглед референдума о том питању,

дељење Србије и Црне Горе за приступање европским и евроатлантским интеграцијама...Прикључивањем евроатлантским интеграцијама...промовишу се европске и евроатлантске вредности»³⁵. У овом документу, осим у уводној речи министра, такође стоји врло јасно одређење да је СЦГ «заинтересована за успостављање *потпуно институционалне сарадње са НАТО-ом*, пре свега за прикључење Програму `Партнерство за ми`»³⁶ (нагл. У.Ш.). Иако се свугде истиче «првенство» програма «Партнерство за мир», није спорно то да су они који су се тада залагали за такву врсту сарадње НАТО заправо тежили пуноправном чланству у овом војном блоку. Да ли је историјска случајност умешала своје прсте, тек Србија је постала чланица «Партнерства за мир» 29. новембра 2006. године. Томе је претходило потписивање споразума од стране Бориса Тадића (у име Владе Србије којом је председавао Коштуница) и Кондолизе Рајс (у име владе САД) о бесплатном коришћењу наше инфраструктуре од стране Војске САД, уживању имунитета особља и других бенефиција (SOFA), које је Вук Драшковић већ одобрио у време постојања СЦГ. Американци су, међутим, желели да се осигурају, пошто је СЦГ у међувремену престала да постоји. У то време, чврсто за улазак у НАТО били су ДС, Г17+, СПО и ЛДП. Социјалисти, скупа са ПУПС и ЈС, те СРС као највећа опозициона партија, се противе атлантским интеграцијама. Након вести да би ускоро могло да дође до признавања независности тзв. Косова од стране западних земаља, Коштиничин ДСС је предложио, а Народна скупштина Србије је изгласала 26. децембра 2007. *Резолуцију о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије*. У тачки б) ове Резолуције која је и данас на снази одређено је: «Због укупне улоге НАТО пакта, од противправног бомбардовања Србије 1999. године без одлуке Савета безбедности до Анекса 11 одбаченог Ахтисаријевог плана, у коме се одређује да је НАТО „коначан орган” власти у „независном Косову”, Народна скупштина Републике Србије доноси одлуку о проглашавању војне неутралности Републике Србије у односу на постојеће војне савезе до евентуалног расписивања референдума на којем би се донела коначна одлука о том питању»³⁷. Тиме је ДСС (скупа са Новом Србијом Веље Илића) обзнанила да одустаје од

35) Првослав Давинић, «Бела књига одбране - зашто?». У Министарство одбране СЦГ - Сектор за политику одбране, Управа за стратeгијско планирање *Бела књига одбране*, НИЦ «Војска», Београд, април 2005, стр. 5, 6.

36) *Бела књига одбране*, стр. 24

37) Народна скупштина Републике Србије, *Резолуција о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије*. Доступно на <http://www.parlament.rs/akti/doneti-zakoni/u-sazivu-od-14-februara-2007-.1034.html> 25/09/2018

атлантских, а убрзо ће одустати и од евроинтеграција, потврђујући такво опредељење касније у својим партијско-политичким документима. Међутим, ни политика војне неутралности није могла да спречи промотере НАТО-интеграција да у Стратегији националне безбедности из октобра 2009. запишу следеће³⁸: «У интересу циљева одбране напори државних органа усмерени су на реформу и изградњу ефикасног система одбране, његово стабилно функционисање и на стварање услова за његову *интероперабилност са системима држава укључених у европске безбедносне структуре* и НАТО програм Партнерство за мир»³⁹ (нагл. У.Ш.). Слична опредељења садржи и Стратегија одбране Републике Србије из октобра 2009⁴⁰. из које је изостављено стратешко опредељење за чланство у НАТО које је експлицирала иста стратегија из 2004, али је остала «интраоперабилност» са чланицама «Партнерства за мир», као и опредељење за «*интеграцију у европске и друге међународне безбедносне структуре* и учешће у НАТО програму Партнерство за мир» (нагл. У.Ш.). Треба уочити и да се овде користе еуфемизми и покушава сарадња са НАТО промовисати на мала врата. Наиме, поставља се питање које су то «европске» безбедносне структуре, ако се зна да је безбедносна функција ЕУ «закржљала», управо зато што су САД и НАТО⁴¹ спречавале њен развој?⁴² Јасно је да се тиме покушавају ујединити два колосека: под изговором «европских» да се спроведу и «атлантске» интеграције. Осим тога, у наставку исказа стоји «и друге међународне безбедносне структуре», тако да нема никакве сумње да се под овом формулацијом покушава прокријумчарити НАТО-интеграција Србије. Стога тешко можемо да прихватимо налаз да ови документи садрже «двосмислене одредбе око чланства у НАТО»⁴³. Те одредбе су врло јасне, али су формулисане тако да обичан народ не може да прозре намере ат-

38) Утемељену критику Стратегије дао је Радослав Гаџиновић, «Стратегија националне безбедности стратешки документ државе», *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 3/2009, стр. 195-210

39) Република Србија, *Стратегија националне безбедности Републике Србије*, Београд, октобар 2009. Доступно на http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj_dokumenta/strategije/Strategija%20odbrane%20Republike%20Srbije.pdf 25/09/2018

40) Стратегија одбране Републике Србије, *Службени гласник РС* 88/2009

41) Ракић указује како постојање НАТО «пре може да допринесе нестварању него стварању европске војске». В. Бранко Ракић, *За Европу је потребно време: о преурањеном покушају успостављања европске политичке интеграције*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009, стр. 260

42) В. Миша Стојадиновић, «Европа и мултиполаран свет», *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2018, стр. 163-175. <https://doi.org/10.22182/pnb.1412018.10>

43) Драган Ђукановић, Ивона Лађевац, «Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије», *Међународна политика*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, бр. 3/2009, стр. 352

лантистичких политичких партија⁴⁴. Те партије и у својим новим, данас важећим програмским документима заступају пронатовско становиште. Тако ЛДП Чедомира Јовановића у Програму «Другачија Србија» из 2008. осим опредељења да Србија треба да приступи НАТО даје и образложење за то, указујући како се ради о «*пре свега политичкој организацији* и њене чланице промовишу заједничке интересе и вредности демократског друштва и слободног тржишта»⁴⁵ (наглас. У.Ш.). Оваква интерпретација карактера НАТО могућа је једино ако се има на уму Клаузевицева формулација како је рат наставак политике другим средствима. Заправо, инсистирање на томе да је НАТО политичка, а не војна организација, осим што вређа интелигенцију грађана, представља невешт покушај да се заобиђе већ проглашена војна неутралност Србије. У програмском документу ове партије «Преокрет» из 2012. истиче како ће «Србија остати вечити кандидат за чланство у Европској унији, без доношења одлуке о улажењу у чланство НАТО савеза... Улазак у НАТО је предуслов брзог чланства у ЕУ... НАТО значи трајни мир на Балкану»⁴⁶. Дакле, сада атлантисти користе потпуно супротну аргументацију, од оне коју су користили у првој деценији овог века, када су истицали да је могуће чланство Србије у ЕУ без чланства у НАТО. Очито је да је проглашавање војне неутралности било угаони камен који их је омео у плановима, па су одлучили да безмало користе језик претње - нема ЕУ без НАТО. У својој програмској платформи «Европска десница Србије» и СПО јасно каже да се залаже «за Србију у Европској унији и НАТО алијанси»⁴⁷. Овакво опредељење дели и новоформирана Социјалдемократска странка бившег председника Србије Бориса Тадића, у чије Програму како положај «Србије у глобалној безбедносној архитектури значи блиске односе и сарадњу са Северноатлантским савезом и непосредније учешће Србије у програму Партнерство за мир као и другим програмима НАТО», уз упозорење (претњу!) које су и друге атлантистичке старнке изрицале да «уколико Србија пропусти шансу да буде укључена у безбедносне интеграције, које су у скла-

44) У праву су они који уочавају како «однос Србије према НАТО-у периоду након 2000. показује да се, упркос њеној самопрокламованој војној неутралности, бројне активности у оквиру реформе система одбране одвијају према НАТО стандардима», али и да «Последњих година, упркос једносмерном кретању ка Западу, Србија покушава да, на бази војне неутралности, успостави неку врсту војно-политичке равнотеже, развијајући и војну сарадњу са традиционалним савезником Русијом». В. Андрија Савић, Ненад Ђорђевић «Евроатлантска димензија безбедности Србије», *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2018, стр. 88

45) Либерално-демократска партија, *Другачија Србија*. Главни одбор ЛДП; Београд, 2008, стр. 57

46) Либерално-демократска партија, *Преокрет*. Главни одбор ЛДП, Београд, 2012, стр. 7

47) Српски покрет обнове, *Европска десница Србије*. Шести сабор СПО, Београд, 2008.

ду са њеном европском будућношћу, ризикује да постане изолована и да угрози своје спољнополитичке и безбедносне интересе»⁴⁸. Демократска странка, која је доживела изборне дебакле, у свом изборном програмском документу *Нови дневни ред за Србију* из 2015. вешто избегавајући да се експлицитно изјасни о приступању Србије НАТО-у - иако је имплицитан довољно читљив - истиче како «*све преузете обавезе из програма Партнерства за мир морају бити испуњене, а мора бити остварена и сарадња са секторима одбране држава чланица ЕУ и чланица НАТО*»⁴⁹ (нагл.У.Ш). И Нова странка Зорана Живковића инсистира у свом базичном програмском документу из 2013. на «унапређењу нашег даљег учешће у програму Партнерство за мир са НАТО, свесни користи коју та сарадња може донети свим грађанима Србије»⁵⁰. Разрађујући даље ову тезу, Нова странка Зорана Живковића се, додуше не сасвим експлицитно, али довољно јасно изјашњава за приступање Србији Северноатлантском савезу кроз следећи програмски став: «У наредном периоду Србија би требало да кроз процес реформи безбедносног система и сарадње у оквиру НАТО програма Партнерство за мир, истражи и дефинише нови оквир за будуће односе и сарадњу са овим безбедносним савезом, који је комплементаран са њеном интеграцијом у ЕУ»⁵¹. Тиме и ова странка настоји да обједини европске и атлантске интеграције Србије.

Насупрот оваквим ставовима су социјалисти, који су 2010. усвојили нови Програм СПС, који садржи одређење за војну неутралност Србије и критику НАТО због агресије на нашу земљу. «Социјалисти истовремено полазе од чињенице да су нелегалан и нелегитиман напад НАТО-а 1999. године на нашу земљу, велика материјална разарања, људске жртве и војно-политичка подршка сецесионистима створили озбиљну препреку чланству Србије у НАТО-у. Приступање Србије програму Партнерство за мир схватамо као потврду наше спремности за прихватање највиших стандарда у области безбедности и обавеза које произлазе у контексту јачања безбедности у међународној заједници. Сматрамо то довољном формом којом можемо задовољити наше потребе на пољу безбедности и испунити међународне обавезе»⁵².

48) Социјалдемократска странка, *Програм Социјалдемократске странке*, СДС, Београд, новембар 2014, стр. 4

49) Демократска странка, *Нови дневни ред за Србију - Одбрана*. Доступно на <http://www.ds.org.rs/vest/odbrana> 28/09/2018

50) Нова странка, *Програм Нове странке*. Доступно на <https://novastranka.rs/politika-nove/programski-manifest/> 28/09/2018

51) Нова странка, *Програм Нове странке: програм нове спољне политике..* Доступно на <https://novastranka.rs/politika-nove/program-nove-spoljne-politike/> 28/09/2018

52) Социјалистичка партија Србије, *Програм Социјалистичке партије Србије*. Главни

За разлику од ЛДП, СПС указује НАТО «остаје превасходно војни савез»⁵³, те инсистирају на томе да одлуку о приступању Србије «било ком војнополитичком савезу морају донети искључиво грађани Републике Србије – већинском вољом израженом на демократски организованом референдуму»⁵⁴. Тиме СПС *de facto* поставља непремостиву препреку за атлантске интеграције Србије, које никада нису имале подршку грађана, остајући при том на линији политике војне неутралности проглашене Резолуцијом о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије из 2007. С друге стране, СПС прихвата чланство у «Партнерству за мир», што је значајна промена у односу на дотадашња програмска опредељења странке. Она је израз прагматског прихватања да је то свршена ствар. Код оваквог опредељења СПС остаје и у програмској декларацији свог IX Конгреса, допуњујући опредељења и ставом о прихватању партиципације «и у Индивидуалном акционом плану партнерства (енгл. Individual Partnership Action Plan, ИПАП), као вишем облику сарадње између Србије и НАТО алијансе»⁵⁵. Међутим, треба рећи, да одмах потом следи - «политички став равнотеже», који друге партије нису унеле у своје политичко-програмске документе. «Наглашавамо да су управо ванредне ситуације условиле и формирање заједничког српско-руског Хуманитарног центра за реаговање у кризним ванредним ситуацијама, који је смештен на југу Србије, поред Ниша. Сматрамо да није противречно ако наставимо да се залажемо и за одржавање историјских, традиционално добрих односа са Русијом. Нарочито је то важно у питањима колективне безбедности, будући да она обухватају много шири евро-азијски гео-политички простор, тако да од 2013. године имамо и статус посматрача у Парламентарној скупштини Организације договора о колективној безбедности». Социјалисти понављају опредељење о војној неутралности, наглашавају то да одлуку о приступању било ком војном савезу морају да донесу грађани Србије на референдуму и истичу опредељеност за сарадњу са војним савезима «у складу са концептом колективне безбедности у Европи и свету»⁵⁶.

Владајућа Српска напредна странка у свом базичном програмском документу *Бела књига: Програмом до промена* истиче

одбор СПС, Београд, 2010, стр. 22.

53) *Исто*

54) *Исто*, стр. 23

55) Социјалистичка партија Србије, *Визија Србије 2020*. Главни одбор СПС, Београд, 2014, стр. 86

56) *Исто*

залагање за политику војне неутралности⁵⁷. Уочљиво је да напредњаци у овом свом документу ни на једном месту не спомињу ни реч НАТО нити «Партнерство за мир». И парламентарни покрет «Двери», уз јасну критику због агресије 1999. године и коришћења осиромашеног уранијума, се децидно противи уласку Србије у НАТО⁵⁸, с тим да се ова странка противи не само атлантским, већ и евроинтеграцијама. У свом Програму из 2009. године, СРС не спомиње НАТО уопште, нити се залаже за војну неутралност, али поставља следећи принцип: «Српски радикали би пристали да наша држава склапа и војно-политичке савезе са свим земљама које имају разумевања за српске националне интересе, као и наше државне тежње у целини, под условима којима би се гарантовала суверена воља свих држава чланица»⁵⁹.

КА ЗАКЉУЧИВАЊУ

Пратећи кроз скоро три деценије партијско-политичка програмска опредељења странака у Србији, када је реч о НАТО, долази се до недвосмисленог закључка да ни код једне релевантне странке све до 2000. није постојао неки проатлантски став. То, свакако, не значи, одсуство сарадње делова руководстава неких странака са овлашћеним лицима Северноатлантске алијансе. Са агресијом НАТО на СРЈ и доласком ДОС-а на власт, ситуација се мења и неке од странака отворено истичу своје залагање за укључивање СРЈ (Србије) у НАТО (ДС која је касније такав став изражавала прикривено, Г17+, СПО, ЛДП, ГСС), док друге то чине прикривено, оптирајући првенствено за прикључење наше земље НАТО програму «Партнерство за мир» (Нова странка, СДС) као предворју за улазак у западни војни савез или конклюдентним радњама (ДСС до 2007). При том, треба уочити да ни једна источноевропска ни централноевропска бивша социјалистичка земља која је ушла у транзицију, није избегла приступање НАТО-у, па се треба упитати због чега би алијанса која нам је донела «Милосрдног анђела» 1999. била тако «великодушна» према Србији?

Други блок странака се одлучно залаже против приступања Србије НАТО-у (СПС, СРС, ДСС после 2007, СНС, али и неке

57) Српска напредна странка, *Бела књига: Програмом до промена*. СНС, Београд, октобар 2011, стр. 39

58) Двери, *Програм Двери: сигурност за државу*. Доступно на <https://dveri.rs/sigurnost-za-drzavu> 30/09/2018

59) Српска радикална странка, *Програм Српске радикалне странке*, Београд, 2009, стр. 30. Доступно на <https://www.srpsskaradikalnastranka.org.rs/program.html> 30/09/2018

мање опозиционе странке попут покрета Двери). Овде међутим треба истаћи да су тек после прављена коалиције напредњака и социјалиста, те јачања СНС и великог утицаја њеног лидера Александра Вучића, у Србији пронатовски програмски ставови неких политичких партија стављени у други план. Ово, међутим, никако не значи да су те партије редефинисале своје политичко-програмске ставове, већ само значи да их у овом тренутку истичу због њихове непопуларности међу грађанима Србије, а и своје маргиналне позиције на партијској сцени земље.

Уочљиво је и то да оне партије које се снажно залажу са остатак Косова и Метохије у саставу Србије истовремено представљају главни бастион отпора атлантским интеграцијама Србије; партије које прихватају или се залажу за независност Косова и Метохије, залажу се и за приступање Србије НАТО-у. Ту постоји каузални однос: НАТО је извршио агресију на СРЈ 1999. да би омогућио независност јужне српске покрајине.

Чврст отпор грађана Србије атлантским интеграцијама - због чега неке од пронатовских странака изражавају еуфемистички свој став према НАТО, док оне антинатовске и због тога задобијају подршку на изборима - резултат је деолвања низа фактора, од којих су најважнији: злочини НАТО над нашим народом 1999, улога НАТО у војним операцијама Хрватске војске против српског народа «Олуја» у Српској Крајини, али и у Републици Српској, подршка сецесионистичким република бивше Југославије, подршка реализацији настојања албанских сепаратиста да прогласе тзв. «независно Косово». Ово последње било је и директан повод доношењу скупштинске резолуције којом је проглашена војна неутралност Србије. Осим ових фактора који се, заправо, односе на његово директно антисрпско учешће у југословенској кризи, постоје и неки други фактори које не би требало подценити: социјализованост грађана у духу несврставања у војне блокове, због чега је идеја «неутралности Србије» прихваћена као политички став, осећај блискости према Русији која је, нарочито од доласка председника Путина на власт, увек на међународној позорници заступала српске интересе, итд. Може се закључити да је у Србији, баш као што смо и предвиђали⁶⁰, дошло до ревизије глобалних друштвених циљева формулисаних у годинама непосредно после петог октобра 2000, и да је њоме обухваћен и однос према НАТО-у. Убедљива већина грађана Србије је противник њених атлантских интеграција, а странке које то подржавају су изгубиле парламен-

60) Урош Шуваковић, *Политичке партије и глобални друштвени циљеви*, Трећи миленијум, Београд, 2004, стр. 323

тарни статус или се, уколико га и имају, налазе на маргинама политичког процеса.

ЛИТЕРАТУРА

- Башчаревић, Иван М. «Ставови студената према ЕУ, НАТО и Хашком трибуналу», *Студенти на северу Косова и Метохије* (Урош Шуваковић, Јасмина Петровић, ур. и прир), Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2016, стр. 111-126
- Булатовић, Момир, *Правила ћутања*, друго издање. Народна књига, Алфа, Београд, 2004.
- Б92, «Лабус: Сарадња са НАТО једина гаранција за Србе на Косову», *Б92*, 28.03.2004. Доступно на https://www.b92.net/info/vesti/index.php?уууу=2004&mm=03&dd=28&nav_category=11&nav_id=136648 28/09/2018
- Двери, *Програм Двери: сигурност за државу*. Доступно на <https://dveri.rs/sigurnost-za-drzavu> 30/09/2018
- Демократска странка, *Нови дневни ред за Србију - Одбрана*. Доступно на <http://www.ds.org.rs/vest/odbrana> 28/09/2018
- Демократска опозиција Србије, *Програм за демократску Србију*. ДОС; Београд, 2000. Доступно на https://www.vreme.com/arhiva_html/502/10.html 25/09/2018
- Драгојловић, Наташа, Сретеновић, Станислав, Ђукановић, Драган, Живојиновић, Драган (ур) *Спољна политика Србије: стратегије и документи*, друго издање. Европски покрет у Србији, Београд, 2011, стр. 278. Доступно на <http://www.emins.org/wp-content/uploads/2017/03/Spoljna-politika-Strategije-i-dokumenta-drugo-izdanje-2011.pdf> 25/09/2018
- Гајић, Александар Саша, «Евроатлантске интеграције, Србија и Западни Балкан после 'Брегзита': геополитичке околности», *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2018, стр. 135. <https://doi.org/10.22182/pnb.1412018.8>
- Гађиновић, Радослав, «Војна неутралност и будућност Србије», *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2018, <https://doi.org/10.22182/pnb.1412018.2>
- Гађиновић, «Стратегија националне безбедности стратешки документ државе», *Национални интерес*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 3/2009, стр. 195-210
- Ђукановић, Драган, Лађевац, Ивона, «Приоритети спољнополитичке стратегије Републике Србије», *Међународна политика*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, бр. 3/2009, стр. 343-364
- Либерално-демократска партија, *Преокрет*. Главни одбор ЛДП, Београд, 2012.
- Либерално-демократска партија, *Другачија Србија*. Главни одбор ЛДП;

Београд, 2008.

Министарство одбране СЦГ - Сектор за политику одбране, Управа за стратедијско планирање *Бела књига одбране*, НИЦ «Војска», Београд, април 2005.

Народна скупштина Републике Србије, *Резолуција о заштити суверенитета, територијалног интегритета и уставног поретка Републике Србије*. Доступно на <http://www.parlament.rs/akti/doneti-zakoni-u-sazivu-od-14-februara-2007-.1034.html> 25/09/2018

Николић, Коста, Димитријевић, Бојан, Б, Цветковић, Срђан, Гавриловић, Слободан (прир) *Историја Демократске странке 1989-2009: документи*. Институт за савремену историју, Службени гласник, Београд, 2009.

Нова странка, *Програм Нове странке*. Доступно на <https://novastranka.rs/politika-nove/programski-manifest/> 28/09/2018

Нова странка, *Програм Нове странке: програм нове спољне политике..* Доступно на <https://novastranka.rs/politika-nove/program-nove-spoljne-politike/> 28/09/2018

Примаков, *Свет без Русије? Чему води политичка кратковидост*. Службени гласник, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2010.

Ракић, Бранко, *За Европу је потребно време: о преурањеном покушају успостављања европске политичке интеграције*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009.

Република Србија, *Стратегија националне безбедности Републике Србије*. Београд, октобар 2009. Доступно на http://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadržaj/dokumenta/strategije/Strategija%20odbrane%20Republike%20Srbije.pdf 25/09/2018

Савић, Андрија, Ђорђевић, Ненад «Евроатлантска димензија безбедности Србије», *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 2/2018, стр. 67-90

Социјалдемократска странка, *Програм Социјалдемократске странке*, СДС, Београд, новембар 2014.

Социјалистичка партија Србије, *Визија Србије 2020*. Главни одбор СПС, Београд, 2014.

Социјалистичка партија Србије, *Програм Социјалистичке партије Србије*. Главни одбор СПС, Београд, 2010

Социјалистичка партија Србије, *Основе програма Социјалистичке партије Србије*, усвојене на II Конгресу СПС 1992. године, Главни одбор СПС, Београд, 2003.

Социјалистичка партија Србије, *Обнова - развој - реформе*, Главни одбор СПС, Београд, 2000.

Социјалистичка партија Србије, *Програмске основе и Статут Социјалистичке партије Србије*, Главни одбор СПС, октобар 1990.

Српска напредна странка, *Бела књига: Програмом до промена*. СНС, Бе-

- оград, октобар 2011.
- Српски покрет обнове, *Европска десница Србије*. Шести сабор СПО, Београд, 2008.
- Српски покрет обнове *Програм Српског покрета обнове*. СПО, Београд, 1993.
- Српска радикална странка, *Програм Српске радикалне странке*, Београд, 2009. Доступно на <https://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/program.html> 30/09/2018
- Стојадиновић, «Европа и мултиполаран свет», *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2018, стр. 163-175. <https://doi.org/10.22182/pnb.1412018.10>
- Стратегија одбране Републике Србије, *Службени гласник РС* 88/2009
- Стратегија одбране Државне заједнице Србија и Црна Гора, *Службени лист СЦГ* 55/2004
- Суботић, Милован, «Безбедносни троугао: ЕУ - НАТО - Руска Федерација и позиција Србије», *Политика националне безбедности*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 1/2018, стр. 141-162. <https://doi.org/10.22182/pnb.1412018.9>
- ЦЕСИД, *Јавно мњење Србије: политичка и друштвена ситуација у Србији*, ЦЕСИД, Београд, 2016. Доступно на http://www.cesid.rs/wpcontent/uploads/2017/02/CeSID_USAID_Politi%C4%8Dke_prilike_u_Srbiji_2016.pdf 20/09/2018
- Шуваковић, Урош, *Транзиција: прилог социолошком проучавању друштвених промена*. Филозофски факултет Универзитета у Приштини с привременим седиштем у Косовској Митровици, Косовска Митровица, 2014.
- Шуваковић, Урош, «Партије у Србији и Косово и Метохија (2000-2008)», *Српска политичка мисао*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 4/2009
- Шуваковић, Урош, *Медицина и друштво*, КОБДОМ, Ковин, 2007.
- Шуваковић, Урош, *Политичке партије и глобални друштвени циљеви*, Трећи миленијум, Београд, 2004
- Шуваковић, Урош «Фазе у остваривању доктрине `новог светског поретка'», *Смисао*, Главни одбор Социјалистичке партије Србије, Београд, бр. 8-9, 1999, стр. 117-122

Uros V. Suvakovic

SERBIA AND ATLANTIC INTEGRATIONS – POLITICAL ATTITUDES OF SERBIAN PARTIES TOWARDS NATO

Resume

Monitoring for almost three decades party-political program attitudes of political parties in Serbia regarding the NATO, an explicit conclusion is that there was no pro-Atlantic attitude until the 2000 with any relevant party. Surely, it does not mean that there was no cooperation between parts of some parties' leadership with authorities of the North Atlantic Alliance. With the NATO aggression on the FRY and DOS coming into power, situation has changed and some of the parties openly stood out for integration of the FRY (Serbia) in the NATO (DS was later showing covertly that attitude, G17+, SPO, LDP, GSS), while others did it covertly, opting primarily for inclusion of our country to the NATO program "Partnership for Peace" (Nova stranka, SDS) as a lobby for the entrance into the western military alliance, or concluding actions in that direction (DSS before 2007). It should be noticed that not a single Eastern European or Central European former socialist state that entered the transition has avoided accession to NATO. Therefore, one should ask himself why the alliance that brought us the "Merciful Angel" should be so "generous" to Serbia?

Another block of parties decidedly stands out against accession of Serbia to NATO (SPS, SRS, DSS after 2007, SNS, but also some smaller opposition parties like the movement Dveri). However, here should be pointed out that only after forming the coalition of the progressives and the socialists, as well as strengthening of SNS and great influence of their leader Aleksandar Vucic, pro-NATO program attitudes of some political parties in Serbia were put in the second plan. However, this surely does not mean that these parties have redefined their political-program attitudes, but it only means that they do not put them on the first place of the agenda at the moment because of their unpopularity among the Serbian citizens and their marginal position in the party scene.

It is obvious also that the parties that strongly plead for Kosovo and Metohija to remain in Serbia simultaneously represent the main bastion of resistance to Atlantic integrations of Serbia; the parties that accept or plead for the independence of Kosovo and Metohija also plead for accession of Serbia to NATO. There is a causal relation here: NATO performed aggression on Serbia in 1999 in order to enable the independence of the southern Serbian province.

Consistent resistance of the Serbian citizens to Atlantic integrations – why some of pro-NATO parties euphemistically express

their attitude towards NATO, while the anti-NATO parties gain support at elections – is the result of a series of factors, the most important being: NATO crimes against our people in 1999, the role of NATO in military operation “The Storm” of the Croatian Army against the Serbian people in Srpska Krajina and Republika Srpska, support to the secessional republics of the former Yugoslavia and finally support to the so-called independence of Kosovo. Except for these factors that, actually, relates to the direct anti-Serbian role in the Yugoslav crisis, there are also some other factors that should not be underestimated: socialization of citizens in the spirit of non-alliance in military blocks, being the reason why the idea of “Serbian neutrality” is accepted as a political attitude, affinity for Russia that has always pleaded for Serbian interests in the international scene, especially when the president Putin has come into power; etc. A conclusion may be that a revision has happened in Serbia of global social goals formulated in the years just after the 5 October 2000, comprising also the relationship with NATO. The majority of Serbian citizens is opposed to the Atlantic integrations and the parties that support it have lost the parliamentary status, or – if they have it at all, are on the margins of political process.

Keywords: *Atlantic integrations, Serbia, NATO, attitudes of political parties, 1989-2018*

* Овај рад је примљен 12. октобра 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 22. октобра 2018. године.

*Душан Н. Пророковић**

Институт за међународну политику и привреду, Београд

УЛОГА ШАНГАЈСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗА САРАДЊУ У ПРОМЕНИ РАВНОТЕЖЕ СНАГА У ЦЕНТРАЛНОЈ АЗИЈИ

Сажетак

Регионална безбедносна динамика у Централној Азији опредељује и међународне односе у целини. То је простор од значаја за националну безбедност Кине, Русије, Индије, Пакистана и Ирана, те је логично што у дугом историјском континуитету западне земље, данас предвођене САД, показују интерес да се позиционирају као кључни чинилац регионалних односа. После распада Совјетског савеза, САД су директно (распоређивањем војних снага) и индиректно (кроз међународне организације) покушавале да намећу решења и тако усмеравају регионалне односе. Међутим, удруживањем потенцијала моћи Кине и Русије, што је институционализовано оснивањем Шангајске организације за сарадњу, од прве деценије XXI века постепено је стварана ефикасна равнотежа снага и ограничаван утицај САД. Рад се састоји од пет делова. У уводном делу је објашњен појам Централне Азије и разлози због којих је овај регион значајан за међународне односе. У другом делу се описује како су САД инсталирале свој утицај током деведесетих година XX века, а у трећем активности Кине и Русије како би се осигурала равнотежа снага. Четврти део је посвећен илустрацији новог односа снага, а пети представљају закључна разматрања.

Кључне речи: ШОС, Централна Азија, равнотежа снага, САД, Кина, Русија

* Контакт: dusan@diplomacy.bg.ac.rs

Регион Централне Азије „привлачи“ у дугом историјском континуитету кључне велике силе, најважније актере међународних односа. У зависности од посматраног историјског периода, од Александра Македонског и Старе Кине, преко Персије и Отоманског царства, до Велике Британије и царске Русије, на овом простору је долазило до сучељавања између „изазивача“, актера који су желели да промене постојећи однос снага, и „чуvara поретка“ – који су покушавали да одрже постојећи баланс или *ancien regime*. Под појмом Централна Азија могу се подразумевати три различите области (уже, шире и најшире тумачење). Често се користи и синоним Средња Азија, који долази из руског језика (*Средняя Азия*), али су све чешћи случајеви да се и у радовима на руском језику прави разлика између „средње“ и „централне“ Азије (*Центральная Азия*). Током совјетског периода Средња Азија је била политички појам, којим су означаване федералне јединице – савезне социјалистичке републике – Узбекистан, Туркменистан, Таџикистан и Киргизија. Занимљиво је, међутим, да овим појмом није био обухваћен и Казахстан. После распада „совјетске супердржаве“, у средњоазијски простор се „прикључује“ и Казахстан. Велики број истраживача прихвата ову „руску дефиницију“, само што се уместо појма Средња Азија, захваљујући преводима на и са енглеског језика, одомаћује Централна Азија (фра. *Asie centrale*, енг. *Central Asia*, шпа. *Asia Central*, нем. *Zentralasien*). Међутим, руководећи се принципима УН (односно, прецизније УНЕСКО), које дефинишу регионе у односу на климатске факторе и географске специфичности, простор Централне Азије је далеко шири и он обухвата Монголију, западну Кину (укључујући Тибет), североисточни Иран, Авганистан и западни Пакистан, затим средњоисточну Русију јужно од тајге, бивше средњоазијске совјетске републике, али чак и Пенџаб, северну Индију и делове Пакистана. Ово је простор који насељавају монголски, источнотуркијски (турански) и источноирански народи (етничке групе), као и етнички Руси и Кинези (Хан)¹. У овом раду се прихвата друго, шире могуће тумачење географског омеђавања централноазијског простора.

Савремене међународне односе, које пратимо од Другог светског рата до данас, несумњиво карактеришу и крупне промене у централноазијском региону. Током трајања биполарног поретка, део овог региона улазио је у састав Совјетског савеза (отуда и уже тумачење појма Средња Азија). Изузимајући делове Пакистана и Ирана, те територију Авганистана, остатак региона је био под

1) S. Frederick Starr, *Lost Enlightenment: Central Asia's Golden Age from the Arab Conquest to Tamerlane*, Princeton University Press, Princeton, 2013, стр. 10.

„совјетском контролом“. До „тектонских поремећаја“ долази почетком деведесетих година XX века, када се распадом друге суперсиле на овом подручју „рађа“ још пет независних и суверених држава: Казахстан, Туркменистан, Узбекистан, Киргизија и Таџикистан. Трансформација структуре светског политичког система која се одиграва последње деценије XX века, а која ће изнедрити једнополарни поредак са (једином) преосталом суперсилом – САД, доводи и до копњења руског (односно, тачније би било рећи „московског“, јер је пре тога био совјетски, а не руски) утицаја у Централној Азији. Насупрот томе, САД наступају све агресивније и амбициозније, те за свега неколико година, већ до почетка прве деценије XXI века постају један од кључних чинилаца регионалне безбедности.

САД КАО ЧИНИЛАЦ РЕГИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ ЦЕНТРАЛНЕ АЗИЈЕ

Било директно или индиректно, САД намећу или покушавају да наметну (гео)политичка решења у циљу инсталирања сопствених дугорочних интереса и управљања политичким процесима унутар неуралгичног региона, преко којег се укрштају, преплићу или сукобљавају (у зависности када и како) интереси и импулси Кине, Индије и Русије, држава незаобилазних у међународним односима по више различитих критеријума (свеједно да ли посматрамо „географске критеријуме“ као што су величина територије, бројност становништва, располагање ресурсима, приступи саобраћајним коридорима или „остале параметре моћи“ као што су војна сила, економски раст, технолошка оспособљеност и тд.), али и регионалних сила попут Ирана или Турске. Овакав приступ укључује и распоређивање војних снага, што САД чине од 2001. године успостављањем војних ваздухопловних база на аеродромима Манас у Киргизији и Карши-Ханабад у Узбекистану, а предузимају и припремне радње да се то учини и у Марију, у Туркменистану.² Ово је у вези и са војном интервенцијом у Авганистану, која се спроводи од 2001. године под „кишобраном“ међународне мисије ИСАФ. Окривљујући талибански режим (односно његове спонзоре) да стоје иза финансирања и реализације напада на Њујорк 11.

2) Максим Владимирович Старчак, „Сотрудничество России и США в сфере военного сотрудничества с Кыргызстаном и прогноз на будущее“, *Ежегодник Института международных исследований МГИМО*, № 1 (7), 2014; стр. 40–52; Максим Владимирович Старчак, „США vs Россия в попытке сотрудничества с Туркменистаном в сфере безопасности и обороны“, *Журнал Центральная Азия и Кавказ*, № 2 (62), 2009, стр. 40 – 49.

септембра 2001. године, власти САД су фактички конструисале и повод за започињање операције Трајна слобода (*Operation Enduring Freedom*), у октобру исте године, а уз учешће још и савезничких војних снага. Сарадњом са снагама Уједињеног фронта Авганистана већ у децембру је срушена талибанска власт и формирано ново државно руководство са Хамидом Карзаијем на челу.

Карта 1: Географски положај Авганистана

Као што се утиче на унутрашње политичке структуре у Авганистану, слично се покушава и у суседним земљама, пре свега – Киргизији. „Јула 2011. године Хадсонов институт је изнео тврдњу да ситуација у Киргитији има критичан утицај на америчку националну безбедност.“³ „Четири године после доласка америчких војних снага у Манас, у Киргизији је избила обојена револуција, после које председник државе постаје Курманбек Бакијев (*Курманбек Салиевич Бакиев*)“⁴. Међутим, као што ће се и у Авганистану срести са превише проблема, за које једноставно није било решења, САД су сличну судбину доживеле и у Киргизији и Узбекистану. Наиме, и поред распоређивања више десетина хиљада војника и полицајаца из више од 50 држава, а који су били задужени да делују у оквиру Међународних снага за безбедносну помоћ, као и донација (у највећем делу поред САД, радило се о донацијама европских држава, Јапана, Аустралије, Канаде и Јужне Кореје) одређених за изградњу инфраструктуре, те осавремењавање здравственог и

3) Срђа Трифковић, „Проблем дегериторијализоване стратешке доктрине САД: хегемонистички дискурс против геополитичког реализма“, у: Миломир Степић (ур.), *Свет и нове геополитичке парадигме*, Институт за политичке студије, Београд, 2017, стр. 197.

4) Душан Пророковић, *Ера мултиполарности*, Службени гласник, Београд, 2018, стр. 633.

образовног система, у Авганистану је постигнуто релативно мало, а најбољи доказ у прилогу изнетој тврдњи је и даље постојање изражених изазова, ризика и претњи, истоветних као и пре деценију и по⁵. До 2005. године Талибани су се реорганизовали и прегруписали (уз подршку сарадника који су још раније или деловали са територије Пакистана или се на тамо преселили после америчких напада 2001. године), а до 2009. су већ почели са организовањем „тајне владе“, односно паралелних структура власти широм земље. Ни ликвидација Осаме Бин Ладена 2011. године није значајније пореметила овај процес, пошто су као чиновници освете реализовани бројни атентати на истакнуте личности Карзајјевог режима, као и бомбашки напади на прометним местима у неколико већих градова. Када је реч о Киргизији, „Бакијев је ушао у озбиљан спор са САД после инцидента 2008, а две године касније је морао да побегне у Казахстан после великих уличних демонстрација. Након кратке кризе, на председничким изборима 2011. изабран је Алмазбек Атамбајев (*Алмазбек Шаршенович Атамбаев*), који је одмах најавио брзо затварање америчке војне базе. Обећање је испунио три године касније. Пре тога, 2005, САД су биле принуђене да напусте и Караши-Ханабад, а десет месеци касније исте објекте је почела привремено да користи руска војска. Од 2012. Узбекистан је примљен у пуноправно чланство ОДКБ-а. Стратегија САД да се оваквим мерама у Средњој Азији онеспособе Русија и Кина за стварање равнотеже снага, тако је коначно пропала.“⁶ САД су, дакле, желеле да „директном инсталацијом“ свог утицаја у Централној Азији, а што се одиграло војном интервенцијом против Авганистана, затим распоређивањем војних снага у Киргизији и Узбекистану, покушајем истоветног у Туркменистану, потом очигледним „форсирањем“ Карзаја у Авганистану, али и индукцијом „обојене револуције“ у Киргизији, дугорочно осигурају присуство у овом региону.

Делимично, америчке власти су биле и принуђене на покушај „директног инсталирања“ утицаја и непосредно (војно) присуство, пошто им није успело да у ту сврху искористе ОУН. Ову тврдњу се може објаснити (и илустративно описати) на примеру Таџикистана. Као повод за дугорочно осигуравање присуства припадника ОУН (војне и вицилне мисије, „плави шлемови“ и разне административне конфигурације) у Централној Азији требало је да послужи грађански рат у Таџикистану. Интересантно, осим у Гру-

- 5) Извесни успеси су постигнути у враћању интерно расељених лица и избеглица (највећим делом из Пакистана), пошто их се до 2004. године више од 5 милиона вратило у ранија места борављења, као и обнови елементарне инфраструктуре.
- 6) Душан Пророковић, *Ера мултиполарности*, Службени гласник, Београд, 2018, стр. 633.

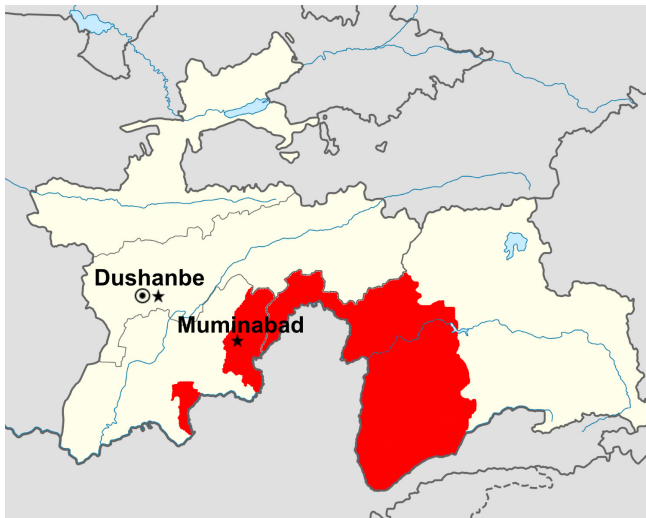
зији, где су на почетку грађанског рата САД успеле да кроз Савет безбедности наметну резолуцију коју је подржала и Русија, то им је још само успело по питању Таџикистана на целом (пост)совјетском пространству. У осталим случајевима (Придњестровље, затим у другој фази и Грузија, односи Казахстана и Узбекистана, разграничење у Касписком језеру и тд.) Русија једноставно није дозвољавала да то постану сталне теме којима ће се занимати Савет безбедности, јер је то угрожавало регионалне интересе земље и њену безбедност (у појединим руским спољнополитичким и безбедносним стратешким документима доношеним од средине деведесетих година XX века загранични простор некадашњег Совјетског савеза се означава као „унутрашње иностранство“ чиме треба да се нагласи значај ових области за националну безбедност Русије)⁷. Грађански рат у Таџикистану је почео у мају 1992. године, када наоружане јединице радикалних исламиста изводе прве акције против регуларних снага у региону Гарма. Један број истраживача из западних држава је пожурио да за основну побуду устаника прогласи „борбу против комунистичког режима“. Као и у источноевропским државама, где је, крајем осамдесетих и почетком деведесетих година XX века подржавана свака опозиција комунизму, а најчешће она са „националним предзанком“ (пошто је била најмотивисанија за рад и организовано деловање), такав приступ је у први мах био промовисан и у Таџикистану⁸. Тиме је било лакше и подржати паравојне формације, пошто се почетком деведесетих година уопште не доводи у питање легитимност (самим тим и моралност) „борбе против комунизма“⁹. Ипак, „разлози за покретање сукоба су много дубљи. Северозападни део земље, који обухвата Хуцандска (у доба комунизма Лењинабадска) област, с главним градом Душанбеом, развијенији је, насељенији, с бољим саобраћајницима и социјалном инфраструктуром. Током совјетских времена, 70–80% свих инвестиција у индустрију, улагања у инфраструктуру и других подстицајних средстава завршавало је у овом делу државе. Географски ослоњен на Узбекистан, Душанбе је интензивирао сарадњу с Ташкентом и Самаркандом. Самим тим су такозвани северни кланови формирали партијску, политичку,

7) Tim Marshall, *Prisoners of Geography*, Elliot & Thompson, London, 2016, str. 21.

8) О стварању „националне опозиције“ у источноевропским државама која се користи као један од најважнијих пунктова за организовање антикомунистичког деловања више у раду: Jadwiga Staniskis, *Postkomunizm: próba opisu*, Wid. słowo/obraz terytoria, Warszawa, 2001.

9) Krzysztof Strachota, Maciej Falkowski, „Dżihad i Nowa Wielka Gra. Paradoksy zagrożenia wojującym islamem w Azji Centralnej“, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa, 2010, str. 19 – 20.

економску и културну елиту земље. Западни део земље – регион Горно Бадахшан – сиромашнији је, а његов јужни део географски је упућен на Авганистан. Постоје и разлике у етничкој структури становништва: док Хуцандску област насељавају Таџици, Узбеци и Руси, већина у Горно Бадахшану су Каратегинци (још се називају и Гармци), потомци старих народа који су живели на овим просторима. У пракси је било готово немогуће да се Каратегинац нађе на било којој важној позицији у комунистичком систему, због чега су постепено почели да се окрећу исламу још седамдесетих година. Покушај КГБ-а да заустави овај процес завршио се неуспехом и у пуном светлу се открио почетком деведесетих. Насупрот елити у Душанбеу, у граду Гарм је никла исламска опозиција. Импулс обликовању ставова ове политичко-религијске групације дају идеолози муслиманских милиција које настају у узбекистанском делу Ферганске долине (1991–95) и јачање талибанског покрета у Авганистану. Сукоб је врло брзо прерастао у оружани, а исламској опозицији, у којој вероватно најважнију улогу има Сајид-Абдул Нури (*Саид Абдулло Нури*), придружују се скоро сви незадовољни влашћу председника Рахмона Набијева (Рахмон Набиевич Набиев). Тако се формира Јединствена таџичка опозиција (*Объединённая таджикская оппозиция*), са својим паравојним јединицама.¹⁰

Карта 2: Подела Таџикистана током грађанског рата

10) Душан Пророковић, *Ера мултиполарности*, Службени гласник, Београд, 2018, стр. 625; према В. И. Бушков, Д. В. Микуљский, *Анатомия гражданской войны в Таджикистане (этно-социальные процессы и политическая борьба, 1992–1995)*, Институт этнологии и антропологии РАН: Институт практического востоковедения, Москва, 1996.

Тиме је постављана сцена за нови конфликт, у сваком погледу са капацитетом да значајно утиче на регионалну безбедност. Савет безбедности је Резолуцијом 968 успоставио посматрачку мисију УНМОТ, 1994. године (*UN Mission on Tajikistan*). Стални проблеми у раду мисије, којој нису дозвољавани приступи жељеним локацијама и разне опструкције готово свих учесника у сукобу, утицали су на то да ентузијазам у СБ по овом питању опадне: после убиства из заседе четири припадника мисије недалеко од града Гарм, јула 1998. године, њен рад је до даљег суспендован. Испоставиће се да више никада неће бити обновљен. Последице ратних дејстава су биле катастрофалне. Процењује се да је до 1997. погинуло до 100.000 људи, огроман број привредних и стамбених објеката је уништен, а наставак је могао да дестабилизује и околна подручја. Иако мали по површини (око 142.000 км², од чега половину чини ненасељени или мало насељени планински део Памира на западу државе), Таџикистан заузима важан географски положај, јер се преко његове територије делимично протеже Ферганска долина – најплоднији и најгушће насељен део Средње Азије, јужном границом тече Сир-Дарја, а водотоком реке Вахша отворен је комуникацијски правац југозапад–североисток, од Авганистана до Киргизије. Таџикистан се граничи с Кином на истоку. Због тога је, и поред грађанског рата који се одвијао на четвртини територије земље, Таџикистан 1996. одмах укључен у Шангајску петорку, а још од 1992. је оснивач ОДКБ. Русија је улагала напоре мимо система УН да се ситуација смири. Кина је тај процес подржала. Делимичној деескалацији помогла је промена на челу државе, 1994. године, када председник постаје Емомали Рахмонов (*Эмомали Рахмонов*). Организовано је неколико рунди преговора, а куриозитет представља што су у мају 1995. Рахмонов и Нури договорили тромесечно примирје на састанку у Кабулу. Авганистан, који је шест година пре и шест година после тога постао поприште можда и најкрвавијих ратова виђених од 1945, у том тренутку је изабран за место мировних преговора зараћених страна из Таџикистана. Преговори су завршени потписивањем Московског протокола, 27. јуна 1997, и установљавањем Комисије за национално помирење (*Комиссия по национальному примирению*), која је спроводила договорено до 2000. године. УНМОТ је свој рад завршио годину дана касније, тако да је улога СБ у имплементацији мировног споразума остала симболична. Од 1999. године СБ се више није бавио овим питањем. Од 2001.

Таџикистан је оснивач Шангајске организације за сарадњу, а исте године приступа и Евроазијској економској заједници (*Евразийское экономическое сообщество*), која је 2014. прерасла у економски савез. И поред подршке САД укључивању УН у таџикистанску кризу, показало се да учешће мисије најзначајније међународне организације није било могуће као на простору бивше СФР Југославије, па је самим тим и маневарски простор за САД остао значајно ужи. Једноставно, био је неопходан директан, непосредан ангажман, који започињу од 2001. године. Имајући у виду да је и тај покушај завршен неуспехом, неопходно је испитати и: колико су други регионални актери утицали на ограничавање америчког утицаја у Централној Азији? У том контексту, нужно је сагледати утицај Шангајске организације за сарадњу (ШОС) на регионалну безбедносну динамику!

КИНА И РУСИЈА И СТВАРАЊЕ РАВНОТЕЖЕ СНАГА У РЕГИОНУ

Иако се средином деведесетих година XX века и Кина и Русија налазе у подређеном положају у односу на САД, обе земље очигледно антиципирају централно-азијски регион као простор од великог значаја за њихову националну безбедност. Неуспех САД да дугорочно инсталирају утицај, што директно, распоређивањем војних снага, што индиректно, ослањајући се на међународне организације (пример формирања мисије УН-МОТ за Таџикистан), највероватније није уследио због неспособности суперсиле, већ и услед активности два „изазивача“. Потврђујући тезу Кенета Волца (*Kenneth Waltz*) како се два актера са нижим потенцијалима моћи увек удружују да би парирали доминантном полу (који кључно утиче на регионалну безбедност), Кина и Русија 1996. године предузимају иницијативу и оснивају „Шангајску петорку“. У том тренутку, посматрајући војне и економске индикаторе, може се закључити како су обе земље тек регионалне силе. Свакако, Русија је наследила совјетски нуклеарни потенцијал, али је то држава са израженим унутрашњим проблемима. „Номинални БДП по глави становника износио је 2.843 долара и био је за око трећину нижи него у ЈАР, половиноу него у Панами и једанаест пута него у САД. Према паритету куповне моћи, БДП је, истина, био значајно већи – 9.210 долара, али је то у рангу Чилеа и Венецуеле, те мало више него у Ирану и

Либану. Издвајања за војне намене су двадесет пута мање него у САД. Она су готово у потпуности била усмерена на материјалне трошкове, плате и текуће одржавање система, док се у развој технологија и увећавање војних потенцијала улагало занемарљиво мало. Чак и када се посматрају материјални трошкови, у односу на САД је то било 1 : 4, што говори о ниским примањима војске и последично – њеној слабој мотивисаности. Кинески показатељи су још лошији, пошто су укупна издвајања за војску нижа него у Русији, а економски потенцијали слабији. Номинални БДП од 709 долара по глави становника је два и по пута мањи него у Салвадору, нижи него у Конгу, а тадашње велике силе су према овом показатељу значајно моћније: Велика Британија 37 пута, САД – 44, а Јапан – 53. Према паритету куповне моћи Кина је 1996. године са 2.062 долара по глави становника иза Зеленортских острва. У наредним годинама ствари постају још горе због краха азијских берзи, после чега се у Кини осећа стагнација, а затим и галомирајуће инфлације у Русији, која 1999. доводи до слома економског система.¹¹

Ипак, како би успоставиле равнотежу снага према САД (које предводе „западну коалицију“) у централноазијском региону, Кина и Русија окупљају Казахстан, Таџикистан и Киргизију у такозвану Шангајску петорку (*Шанхайская пятёрка*). Сарадња почиње потписивањем Споразума о изградњи поверења у војној области и узајамном смањењу оружаних снага у пограничном подручју између Кине, Русије, Казахстана, Таџикистана и Киргизије. Намера је очигледна: да се продубе односи на пољу војне сарадње, а интензивном комуникацијом и институционализацијом изгради неопходан степен поверења. Шангајска петорка је одржавала редовне годишње самите шефова држава од 1996. године и иницијалног скупа у Шангају, па затим 1997. у Москви, 1998. у Алма Ати, 1999. у Бишкеку и 2000. године у Душанбеу. Прва два скупа су била посвећена имплементацији споразума из 1996. године, а на самиту у Бишкеку је договорено именовање националних координатора, успостављање експертских група и организовање редовних сусрета надлежних министара, чиме је почео процес трансформисања из међународне иницијативе у међународну организацију.¹²

11) Душан Пророковић, *Ера мултиполарности*, Службени гласник, Београд, 2018, стр. 633.

12) Ирина Н. Комиссина, Аждар А. Куртов, „Шанхайская организация сотрудничества“, у: К. А. Кокарев (ред.), *Россия в Азии: проблемы взаимодействия*, РИСИ, Москва, 2006, 252.

Карта 3: Шангајска организација за сарадњу

На самиту у Шангају 2001. године оснива се ШОС (Шангајска организација за сарадњу), чиме се процес трансформације завршава оснивањем нове међународне организације (у пуном смислу те речи, за заједничким секретаријатом, оснивачким актом и тд.). Тада је усвојена Декларација о оснивању Шангајске организације за сарадњу (оснивачки акт), донета Повеља ШОС (статутарни документ, којим се дефинишу разлози постојања, циљеви организације и начин функционисања) и потписана Шангајска конвенција о борби против тероризма, сепаратизма и екстремизма. Чланице ШОС заједнички утврђују тероризам, сепаратизам и екстремизам као претње како државама, тако и регионалној безбедности, а посебан акценат је стављен на сепаратизам, због чега се још једанпут нахлашава принцип неповредивости граница и гарантује територијални интегритет чланица¹³. Имајући у виду агресију на СР Југославију 1999. године и амбицију САД да прекрају границе суверених држава, ово је било од велике важности не само за Казахстан, Таџикистан и Киргизију, већ и за све остале државе у региону. Поред тога, за своје циљеве ШОС, поред наведених изазова, ризика и претњи који се тичу регионалне безбедности, проглашава још и „обезбеђивање услова за изградњу новог, демократског и праведног политичког и економског поретка“, као и „заједничко трагање за решењима за проблеме који се јављају у XXI веку“.¹⁴

13) О односу између спољнополитичког позиционирања и заштите националних интереса, а што је приметно приликом оснивања ШОС у наступу Кине и Русије, више се може пронаћи у: Zlatan Jeremić, „Sinergija spoljne politike i odbrane države“, *Međunarodni problemi*, LXIX, br. 4/2017, str. 507 – 508.

14) Декларација о созданих Шанхайској организацији сотрудничества, Шанхайская организация сотрудничества, Шанхай, 2001; *Хартија ШОС*, Шанхайская организация

Насупрот америчкој „војној инвазији“ на Авганистан и наметања решења, због чега је осталим државама остало или да се „придруже најјачем“ или да буду означени као непријатељи, регионалним актерима се нуди сасвим другачији начин за решавање питања од значаја за регионалну безбедност. Кина и Русија проналазе ефикасан начин да окупе око себе централно-азијске државе и створе делотворан баланс против САД. То им успева пошто се 2001. године ШОС-у придружује и Узбекистан, а у јуну 2016. године, после вишегодишњих преговора и Индија и Пакистан. Осим тога, у статусу држава посматрача су Авганистан, Белорусија, Иран и Монголија, кандидати за посматраче су Бангладеш, Сирија и Египат, а државе „партнери за дијалог“ – Азербејџан, Јерменија, Камбоџа, Непал, Турска и Шри Ланка. Иако је чланица НАТО, Турска од 2012. сарађује са ШОС-ом кроз програм „партнерство за дијалог“.

Кина и Русија су успостављањем партнерства штитиле своје интересе у централној Азији и осигуравале регионалну безбедност. „Међутим, њихова сарадња је послужила и да се односи даље развију, а да ШОС прерасте у важну међународну организацију. На тим темељима је подизано удруживање два слабија актера против снажнијег у процесу успостављања равнотеже снага у међународним односима. Тај процес нису омеле ни лоша стартна основа, ни тешкоће које се јављају у периоду 1997–99. године, нити америчке активности у Авганистану, Узбекистану, Туркменистану и Киргизији. Системска равнотежа се ствара. Примери с постсовјетског простора, рад Русије уз подршку Кине и нова улога ШОС, показују како се користи политичка моћ којом се располаже у једном тренутку, како се она удружује и како се одвија успостављање равнотеже снага у међународним односима. Две велике силе испољавају своју политичку моћ заједничким деловањем, које је усмерено ка ограничавању утицаја САД у региону значајном за осигуравање њихове националне безбедности. Тиме се САД искључују из обликовања безбедносне динамике региона, па самим тим и из успостављања евентуалног регионалног безбедносног комплекса. А уколико један актер није способан да утиче на безбедност свих светских (макро)региона, онда се он више не може класификовати у суперсилу, већ се ’враћа’ у статус велике силе. Када се тај процес коначно заврши и остали актери прихвате његове резултате, структура светског политичког система је трансформисана. У наредном поглављу ће овом феномену бити посвећена посебна пажња. Испитивањем гласања великих сила у СБ УН може се пратити када је тај процес почео и како се одвијао. Праћењем постављања Кине и

сотрудничества, Шанхай, 2001.

Русије у СБ по појединим темама и поготово њиховим улагањем вета, уочавају се тренуци када се одлучују на улазак у конфронтацију са САД. У тим тренуцима је њихова политичка моћ довољна да се супротставе јединој преосталој суперсили и тако 'обарају' њен статус у светском политичком систему.¹⁵

НОВА РАВНОТЕЖА СНАГА У ЦЕНТРАЛНОЈ АЗИЈИ

Упркос бројним прогнозама, победа Западног блока у Хладном рату није довела и до дугорочног одржавања једнополарне структуре светског политичког система, са Западом (или, прецизније речено, са САД, као квинтесенцијом западног система вредности и идеолошког огњишта Запада) као јединим полом (концепција „The West and the Rest“)¹⁶. „Најпре уздицање појединих држава – великих сила, њихово увећавање војних и/или економских потенцијала моћи, а затим и удруживање (БРИКС, РИК, ШОС, регионални савези окупљени око великих сила, попут ЕАС, ОДКБ, УНАСУР итд.) показали су тежњу да се успостави баланс снага у светском политичком систему. Жеља великих сила на глобалном и регионалних сила на регионалном нивоу да и оне буду носиоци политичких импулса, економских активности и развојних програма, утиче на то да се структура светског политичког система мења, да ове земље имају све значајнију улогу у међународним односима и више се питају о стварима које се тичу међународне и регионалне безбедности“¹⁷. Једна од основних дефиниција суперсиле у међународним односима јесте да су то земље способне да кључно усмеравају (обликују) безбедносну динамику у свим (макро)регионима на свету. Оног тренутка када САД више нису биле способне да то чине, проблематизовањем њиховог присуства у Авганистану, повлачењем из Киргизије и Узбекистана, али и институционализовањем међусобних односа два кључна „изазивача“ – Русије и Кине, отворило се и питање: да ли су САД и даље суперсила? ШОС је допринео најпре стварању новог баланса у Централној Азији, а затим и постепеном повлачењу америчког утицаја, који се није могао осигурати чак ни директним, непосредним присуством. У прилог тези како је однос снага неповратно промењен, могу се навести подаци о издвајањима за војне намене за период 1998 – 2015. година.

15) Душан Пророковић, *Ера мултиполарности*, Службени гласник, Београд, 2018, стр. 634.

16) О овоме више у: Александар Дугин, *Геополитика постмодерне*, Преводилачка радионица „Росић“ – ИКП „Никола Пашић“, Београд, 2009.

17) Душан Пророковић, *Ера мултиполарности*, Службени гласник, Београд, 2018, стр. 688.

	1998.	1998.	2008.	2008.	2015.	2015.
НАТО	701.374	НАТО = 100	1.029.257	НАТО = 100	904.914	НАТО = 100
БРИКС	96.282	13,73%	241.578	23,47%	392.517	43,37%
ШОС	52.552	7,49%	172.205	16,73%	368.509	40,72%
ЕУ	316.171	45,08%	318.323	30,93%	281.859	31,14%

Табела 1: Упоредни приказ војних трошкова посматраних савеза држава¹⁸

Непосредно после окупљања Шангајске петорке, 1998. године, пет централно-азијских земаља предвођених Кином и Русијом издвајале су за војне намене свега 7,49% у односу на НАТО. После формирања ШОС овај однос се мења, централноазијске земље (којима се у међувремену прикључује и Узбекистан) троше за војне намене све више, те и овај индикатор указује на јачање њихове улоге у региону. Насупрот САД у Авганистану, ШОС све већим издвајањима јача сопствене капацитете зарад испуњавања прокламованих циљева, а то се у контексту регионалних односа и регионалне безбедности манифестује успостављањем равнотеже снага. До 2008. године ШОС је већ издвајао 16,73% у односу на НАТО, а 2015. је достигао 40,72%¹⁹. Издвајања за војне намене чланица ШОС била су једнака војним издвајањима САД. Наравно, нити су САД и НАТО сва војна издвајања концентрисала на регион Централне Азије, нити су то чиниле Кина и Русија (у случају Казахстана, Таџикистана, Киргизије и Узбекистана то је тачно, али је њихов допринос увећавању војних трошкова ШОС сразмерно мањи), али је ово свакако илустративни пример како се уоквиравао баланс моћи и успостављала суштинска равнотежа снага. САД, чак и уз подршку европских земаља и Канаде (чланица НАТО) не успевају да одрже свој утицај, намећећу дугорочна решења и одређују регионалну безбедносну динамику у Централној Азији.

18) Табела преузета из: Душан Пророковић, *Ера мултиполарности*, Службени гласник, Београд, 2018, стр. 490.

19) До овога долази и због раста економске моћи обе земље, али пре свега Кине, о чему се више може прочитати у: Горан В. Николић, „Када ће кинеска економија престићи америчку?“, *Национални интерес*, X, вол. 19, бр. 1/2014, стр. 101 – 118.

ЗАКЉУЧАК

Централна Азија у сваком погледу представља један од значајнијих (макро)региона за међународну безбедност, самим тим и за односе између кључних актера у међународним односима. Распадом Совјетског савеза, стварањем нових држава на пост-совјетском простору са бројним супротстављеностима, потпуном дестабилизацијом Авганистана, те континуалним проблемима у северозападном Пакистану, почетком деведесетих година XX века овај регион је могао постати једно од највећих геополитичких жаришта на свету. Распоређивањем војних снага у региону, војном интервенцијом у Авганистану, али и покушајима коришћења међународних организација зарад остваривања сопствених интереса и подржавањем обојених револуција, САД се намећу као кључни чинилац регионалне безбедности. Контрареакција Кине и Русије, оличена у удруживању потенцијала моћи кроз формирање ШОС и институционализацији међусобних односа резултира стварањем ефективне и ефикасне равнотеже снага у Централној Азији. Због тога утицај САД опада, а могућност даљих креирања политичких решења важних за регионалну безбедносну динамику постаје сразмерно мања. До 2018. године САД остају најважнији актер за националну безбедност Авганистана, такође, одржавају извесан утицај на политичке процесе у Пакистану, али осим тога, њихови домети у региону централне Азије постају ограничени. Испоставља се да је један од кључних разлога за такав развој ситуације деловање ШОС.

ЛИТЕРАТУРА

- Бушков, В. И., Д. В. Микульский, *Анатомия гражданской войны в Таджикистане (этно-социальные процессы и политическая борьба, 1992–1995)*, Институт этнологии и антропологии РАН: Институт практического востоковедения, Москва, 1996.
- Дугин, Александар, *Геополитика постмодерне*, Преводачка радионица „Росић“ – ИКП „Никола Пашић“, Београд, 2009.
- Jeremić, Zlatan, „Sinergija spoljne politike i odbrane države“, *Međunarodni problemi*, LXIX, br. 4/2017, str. 506 – 530.
- Комиссина, Ирина Н., Аждар А. Куртов, „Шанхайская организация сотрудничества“, у: К. А. Кокарев (ред.), *Россия в Азии: проблемы взаимодействия*, РИСИ, Москва, 2006, стр. 251-316.
- Marshall, Tim, *Prisoners of Geography*, Elliot & Thompson, London, 2016.
- Николић, Горан В., „Када ће кинеска економија престићи америчку?“,

- Национални интерес*, X, вол. 19, бр. 1/2014, стр. 101 – 118.
- Пророковић, Душан, *Ера мултиполарности*, Службени гласник, Београд, 2018.
- Staniskis, Jadwiga, *Postkomunizm: próba opisu*, Wid. słowo/obraz terytoria, Warszawa, 2001.
- Starr, S. Frederick, *Lost Enlightenment: Central Asia's Golden Age from the Arab Conquest to Tamerlane*, Princeton University Press, Princeton, 2013.
- Старчак, Максим Владимирович, „Сотрудничество России и США в сфере военного сотрудничества с Кыргызстаном и прогноз на будущее“, *Ежегодник Института международных исследований МГИМО*, № 1 (7), 2014; стр. 40–52.
- Старчак, Максим Владимирович, „США vs Россия в попытке сотрудничества с Туркменистаном в сфере безопасности и обороны“, *Журнал Центральная Азия и Кавказ*, № 2 (62), 2009, стр. 40 – 49.
- Трифковић, Срђа, „Проблем детериторијализоване стратешке доктрине САД: хегемонистички дискурс против геополитичког реализма“, у: Миломир Степић (ур.), *Свет и нове геополитичке парадигме*, Институт за политичке студије, Београд, 2017, стр. 189 – 214.
- Strachota, Krzysztof, Maciej Falkowski, „Dżihad i Nowa Wielka Gra. Paradoksy zagrożenia wojującym islamem w Azji Centralnej“, *Ośrodek Studiów Wschodnich*, Warszawa, 2010.
- ШОС, *Декларација о созданију Шанхайске организације сарадничества*, Шанхайска организација сарадничества, Шанхай, 2001.
- ШОС, *Хартија ШОС*, Шанхайска организација сарадничества, Шанхай, 2001.

Dusan N. Prorokovic

THE ROLE OF THE SHANGHAI COOPERATION ORGANIZATION IN THE CHANGING BALANCE OF POWER IN CENTRAL ASIA

Resume

Central Asia is one of the major (macro)regions for international security, hence for relations between key actors in international relations. This region may become one of the largest geopolitical hot spots in the world in the early nineties of the XX century because of the collapse of the Soviet Union, the creation of new States in the post-Soviet space with numerous conflicts, complete destabilization of Afghanistan, and continuous problems in northwestern Pakistan. After the collapse of the Soviet Union, the United States directly and indirectly tried to impose political in this region and to become a key

factor in regional security. The counter-reaction of China and Russia, embodied in uniting the potential of power through the formation of the SCO and the institutionalization of mutual relations, leads to the creation of an effective and efficient balance of power in Central Asia. Because of this, the influence of the United States is reduced, and the possibility of creating further political decisions important for regional security, the dynamics becomes proportionally less. Until 2018, the United States remains the most important actor in the national security of Afghanistan, also have a influence on the political processes in Pakistan, but in addition, their influence in other parts of the Central Asian region are becoming limited.

Keywords: *SCO, Central Asia, balance of power, USA, China, Russia*

* Овај рад је примљен 14. октобра 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 22. октобра 2018. године.

Љиљана Ж. Стевић*

Конфуцијев институт, Универзитет у Бањој Луци

Слободан С. Поповић

Докторанд на Факултету политичких наука, Универзитета у Београду

ПОЗИЦИЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ НА БЕЗБЕДНОСНО-ПОЛИТИЧКОЈ МЕЂИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ КИНЕ

Сажетак

Циљ рада је да путем анализе Механизма 16+1 и присуства Кине у региону представи изазове са којима се суочава Република Србија (Србија), као држава која као свој главни спољнополитички циљ наглашава чланство у Европској унији (ЕУ), а ипак наставља своје традиционално добре, срдачне и прагматичне односе са Народном Републиком Кином (НР Кина). Пут до постанка чланице ЕУ је, као што је већ познато, оптерећен бројним идеалстичким захтевима и условљавањима, са реалистичким очекивањима, што, условно речено, политику неутралности Србије може преорјентисати ка флексибилним аранжманима које нуди НР Кина. Са једне стране, НР Кина како на билатералном, тако и на мултилатералном нивоу Србији врло професионалним методама са разумевањем контекста датог тренутка, нуди аранжмане, који сада већ ризик успешности евроинтеграција подижу на виши ниво. Са друге стране, ЕУ која Западни Балкан посматра као део своје интересне сфере и у геополитичком и у геоекономском смислу, не показује благонаклон став ка кинеској агилнијој регионализацији овог дела света. Преламанье различитих интереса са циљем креирања услова и начина пословања и спољно-безбедносних односа додатно усложњава позицију Србије. У првом делу рада ћемо истраживати институционални развој Механизма Кина + 16 земаља

* Контакт: ljiljana.stevic@unibl.org

Централне и Источне Европе, како бисмо могли да увидимо које циљеве НР Кина временом жели да оствари међу државама чланицама већ поменутог Механизма, на самим тим и у Србији. У другом делу рада, анализираћемо позицију Србије. Позиција Србије је усложњена услед притиска ЕУ, због нарастајућег економског и политичког утицаја НР Кине.

Кључне речи: *Механизам Кина + 16 земаља Централне и Источне Европе, Република Србија, изазови и могућности, Иницијатива Појас и пут, евроинтеграције*

Предмет овог рада је позиција Србије на геополитичкој међи ЕУ и НР Кине. Наиме Србија је већ дуги низ година кандидат да постане пуноправна чланица ЕУ и то се дефинише као њено главно спољнополитичко опредељење. Симултано, она одржава веома блиске односе са НР Кином, која је сада прва економија одмах иза Америке. НР са својим тежњама да изађе из замке регионале државе постаје савремени феномен данашњице. ЕУ и НР Кина као два економска и геополитичка “колоса“, се боре за остваривање што већег и ширег утицаја на међународном плану, са циљем реализације сопствених националних интереса и циљева. Једно од места преклапања предствалају и земље Централне и Источне Европе (ЦИЕ), у чијем саставу се налази и Србија.

Представљањем пројекта Нови пут свиле, који је по свим карактеристикама и геополитички и геоекономски, НР Кина у себе упија, а самим тим и на спољнополитичком плану демонстрира и таласократски и телулократски моменат. У том светлу можемо прочитати да „нове геополитичке парадигме и нове светске силе (*great powers*) настају као постмодерна последица међународних односа. Најупечатљивији пример је НР Кина, као прва држава која у досадашњој историји жели да свој геополитички идентитет и моћ базиран на оба интегративна елемента – телулократски и таласократски.“¹

У процесу стварања тим параметрима дефинисаног геополитичког идентитета, НР Кина покреће Механизам Кина + 16 земаља ЦИЕ. Политички, економски, а самим тим и геополитички пробој НР Кине ка ЕУ, преко држава Централне и Источне Европе, представља једну стратешку новину. У претходном периоду, а као и што примећује Драган Павлићевић, „НР Кина је далеко више

1) Milomir Stepic, Ivan Zaric, “Serbia and Geopolitical (non)Complementarity of the Danube Strategy and the New Silk Road”, in Dusko Dimitrijevic (eds.), *Danube and the New Silk Road*, Institute of International politics and Economics, Belgrade, June, 2016, p. 447.

пажње посвећивала развоју односа са већ развијеним европским државама које су се чиниле виталним за реализацију кинеских економских циљева, тако што ће привући њихове директне стране инвестиције и осигурати себи веома важан извор помоћи и нових технологија, чиме би НР Кина успела да створи повољну климу на међународном нивоу која јој је неопходна за даљу модернизацију и развој код куће.⁴² Наиме, НР Кина као неевропска и неатланстичка земља показује своје капацитете да путем економије може остварити политички утицај и да на географски веома удаљеним просторима креира “правила игре”.

Овим Механизмом премрежавања високо рангираног региона у геополитичком, геоекономском и геостратешком смислу НР Кина директно изазива Дунавску стратегију коју је Европска Комисија усвојила 2011. године. Званични назив ове стратегије је Стратегија Европске уније за дунавски регион (EU Strategy for the Danube Region), чиме се олакшава продор и проширење НАТО-а све до Црноморског, а потом и до Каспијског басена. Састављена од Комуника и Акционог плана, она препознаје четири основна стуба и 11 приоритетних области у којима би се ЕУ требало боље позиционирати. Наиме, та четири стуба су следећа, повезивање региона, заштита окружења, просперитетни развој и ојачавање региона.³ С друге стране Драган Павлићевић сматра да „пројекти који се остварају у оквиру стратегије Један појас један пут, осим у земљама ЦИЕ, могу имати користи и за земље ЕУ, у смислу ЕУ развојне стратегије, за Паневропски коридор 10.”⁴⁴ У општем геополитичком смислу, и како професорока Драгана Митровић наводи, „геополитичкој игри, растући утицај Кине или Русије представљају смањење доминације ЕУ и САД у региону што и није тако лоше за Европску унију јер на неки начин помаже и стабилизацију једног, важног дела Европе.”⁴⁵

Економски односи између НР Кине и ЕУ су веома развијени, али ипак политичке трзавице постоје. Иако је НР Кина 2003. годину, прогласила годином Европе, 2005. године, је дошло до поновног размимоилажења ставова. Прво, ЕУ је одбила да подигне

2) Dragan Pavlicevic, “‘China Threat’ and ‘China Opportunity’: Politics of Dreams and Fears in China-Central and Eastern European Relations”, *Journal of Contemporary China*, Vol. 27, Issue 113, p. 688, pp. 688-702,

3) Детаљније погледати, *The EU Strategy for the Danube Region*, EUSDR, доступно на: <http://www.interreg-danube.eu/uploads/media/default/0001/09/69b2e1bf710919943a4a8e1c507cf47c01b7326c.pdf>, приступљено: 24.09.2018. године.

4) Dragan Pavlicevic *China's New Silk Road takes shape in Central and Eastern Europe*, *China Brief*, Volume Volume XV January 9, 2015. p 9.

5) Dragana Mitrovic, “Political Economy in the Chinese Investments”, in *Asian Studies*. Budimpešta: Magyary Program, 2013. p 182

ембарго на извоз оружја НР Кине, који датира још од 1989. године и Тјенанмен инцидента. Друго, исте те године, ЕК је одбила да НР Кине додели статус тржишне економије у Светској трговинској организацији.

Услед могућих промена “правила игре“ у простору који ЕУ дефинише као своју интересну сферу, можемо препоставити да ће ова наднационална организација штитити своје циљеве. Сасвим очекивано је да она то учини геоекономским, па и геополитичким средствима, чиме би умањила кинеску моћ маневрисања у земљама ЦИЕ. Кинеска моћ деловања у овим земљама поред билатералних веза, допуњена је и мултилатералним аранжманом Кина + 16 земаља ЦИЕ. Стога, можемо закључити да државе „ЦИЕ задржавају свој статус геополитички важног простора, у оквиру чега ће географска позиција Србије бити велики изазов и витална национална алатка.“⁶

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ РАЗВОЈ МЕХАНИЗМА КИНА + 16 ЗЕМАЉА ЦЕНТРАЛНЕ И ИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ

Оквир сарадње 16+1 је део шире кинеске стратегије коју она спроводи на платформи геополитичког, културолошког, политичког и економског пројекта познатијег као, Један појас-један пут (One Belt One Road - OBOR) или Иницијатива Појас и пут. Оквир сарадње 16+1 је иницијатива која окупља земље ЦИЕ. Од ових 16 држава, 11 земаља су чланице ЕУ, (Бугарска, Хрватска, Чешка Република, Естонија, Мађарска, Летонија, Литванија, Пољска, Румунија, Словачка и Словенија), док осталих 5 (Црна Гора, Србија, Албанија, Босна и Херцеговина и Македонија) су у процесу прикључивања.

Поставља се питање зашто НР Кина врши специјализацију овог простора кроз већ поменути Механизам. Основну осу одговора на то питање ми налазимо у економији, али са јасним рефлектовањем интереса и из других сфера. Тако Конг Тјепинг (Kong Tianping) каже да „је кинеско откривање ЦИЕ засновано на три разлога. Први од њих је да земље ЦИЕ, а нарочито нове чланице ЕУ, могу имати веома важну улогу у Европи. Други, земље ЦИЕ могу послужити као кинеска осматрачница за истраживање европског тржишта. Такође, географска позиција ових земаља је у срцу Европе, што може бити искоришћено за повезивање запад-

6) Milomir Stepic, Ivan Zaric, “Serbia and Geopolitical (non)Complementarity of the Danube Strategy and the New Silk Road”, in Dusko Dimitrijevic (eds.), *Danube and the New Silk Road*, Institute of International politics and Economics, Belgrade, June, 2016, p. 447.

ног и источног тржишта. Трећи разлог, земље ЦИЕ су спровеле економске реформе и постале успешне тржишне економије. Иако су ове земље биле погођене Светском финансијском и економском кризом, оне су ипак показале веома високи ниво отпорности.⁷ НР Кина стварањем овог Механизма “умрежава” земље у другачији регион од оног који нуди ЕУ. Тим путем је успела да уобличи и дефинише свој скуп интереса који се протежу од економских, преко политичких, па све до геополитичких. Својим конкретним поступцима и најављеним инвестицијама, зајмовима, кредитима у оквиру 12 Тачака, предложених у Варшави од стране кинеског премијера Вен Ђабаоа (Wen Jiabao), НР Кина жели да створи једну погодну политичку климу и подстицајни амбијент за реализацију националних интереса. То је свакако резултат новостечене, али ипак у једном тренутку упитне економске снаге НР Кине. Током “политике отворених врата” НР Кина остварује раст вредан дивљења, али и страхопоштовања.⁸ У том процесу она је успела да постане прва економија, одмах иза америчке. Њене резерве злата износе 1842,56 тона (мерено у последњем кварталу 2017. године), а девизне резерве 3,16 трилиона УС\$ (мерено у јануару 2018.).⁹ Сасвим је јасно да НР Кина жели да своју економску снагу пласира и у физичко-географски удаљеним деловима света, чиме утиче на већ успостављене структуре и правила односа. Другим речима она своју визију структуралне (structural) моћи жели да преточи у стварност. Ову врсту моћи професорка Драгана Митровић дефинише као „моћ да се утиче на формирање структура глобалне политичке економије у којима друге државе, њихове политичке институције, њихова предузећа, научници и други запослени морају да делају. Дакле, ово је моћ да се обликују општи услови, „правила игре“, нивоа међународног система.“¹⁰ Приказивање таквих замисли, буди сумње ЕУ према НР Кини из неколико разлога. Први од њих је да ли НР Кина тежи дезинтеграцији ЕУ, која је и онако већ окрњена BREXIT-ом. Други, буде се сумње на основу кинеског начина пословања, јер је он у супротности са праксом и обрасцима које постоје на терито-

7) Kong Tianpang, “16+1 Cooperation Framework: Genesis, Characteristics and Prospect”, *International Problems*, No. 2-3, Vol. LXVII, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, p. 173, pp. 167-183.

8) Детаљније о „политици отворених врата“ погледати у Драгана Митровић, *Кинеска реформа и свет*, Институт за економику и финансије, Београд, 1995.

9) Детаљније о овоме “China Foreign Exchange Reserves”, *Trading Economics*, доступно на: <https://tradingeconomics.com/china/foreign-exchange-reserves>, приступљено: 02.03.2018.

10) Драгана Митровић, *Међународна политичка економија*, Чигоја штампа, Београд, 2012, стр. 22.

Такође, детаљније погледати и Susan Strange, *States and Market: An introduction to International Political Economy*, Continuum, London, 1994;

рији ЕУ. Трећи, ЕУ сматра да НР Кина стварањем већ поменутог механизма нарушава и њен гравитациони геополитички вектор, али и отежава пут држава да постану нове пуноправне чланице.¹¹ Изношење забринутих, али и помало немоћних ставова од стране европских званичника, је резултат измењеног начина преговарања НР Кина и ЕУ, у погледу земаља ЦИЕ. Веома занимљива ставка тог механизма јесте да се ради о свим земљама које су биле део комунистичког блока, али ипак са сада веома различитим политичким, економским и културним системима.

Механизам 16+1 је основан 2012. Године са састанцима шефова држава на годишњем нивоу. Година оснивања нас упућује да је претходио Иницијативи Појас и пут, која је први пут објављена 2013. године у Казахстану. Међутим, Механизам 16+1 је у служби конкретне имплементације замишљених стратегија и пројеката у оквиру Иницијативе. У том светлу званични Пекинг види Механизам 16+1 као платформу за промоцију Појаса и пута, а инфраструктурно премрежавање, комуникационо, трговинско, путничко, је главни фокус сарадње. Професорка Драгана Митровић детаљно, аналитично и објективно анализира развој механизма, приликом чега наглашава посету председника Си Ђинпинга (Xi Jinping) Србији, Пољској и Чешкој Републици као кључни моменат за замах и развој сарадње у оквиру ове мултилатералне платформе.¹² Иако је од тада најављен низ пројеката и створен потенцијал за сарадњу, овај Механизам не остварује значајније помаке. Разлоге можемо наћи како у самој организацији Механизма, тако и у константним притисцима који долазе од стране ЕУ. Тачније, док званични Пекинг своју улогу схвата као помоћ ка путу евроинтеграције пет држава које нису чланице ЕУ, администрација из Брисела, заузима сасвим супротан став. Неразумевање културних и лингвистичких разлика, као и пословних пракси, политичких и економских система земаља ЦИЕ, а самим тим и политике ЕУ као целине, је један од главних недостатака Механизма 16+1. Даље, сарадња није уједначена, приликом чега се издвајају Пољска, Чешка, Мађарска и Србија које остварују интензивнију сарадњу од осталих. ЕУ је забринута да НР Кина на овак начин ствара и свој прокинески лоби у институцијама ЕУ. Одређени аутори наглашавају и примере Грчке и Мађарске, чије су критике доста “отупеле“ према НР Кини, јер су оне дестинације које бележе високи проценат кинеских инвестиција.¹³

11) Детаљније о овоме погледати у, Andrew Rettman, “Germany urges EU to Rival China in Western Balkans”, *EU observer*, чланак је објављен:13.09.2018., доступно на: <https://euobserver.com/foreign/142823>, приступљено: 21.09.2018.

12) Dragana Mitrovic, “Sixteen plus One in 2015/2016 – upgrading, framing, and stepping up cooperation”, *Asian Issues*, no1/2016, vol 1, pp.7-23

13) Angela Stanzel, “China’s investment in influence: the future of 16+1 cooperation”,

С друге стране кинески аналитичари сматрају да ЕУ користи ситуацију кинеских инвестиција које нису доступне за САД тржиште као и сино-амерички спор како би добили кинеске инвестиције.

Након избијања Светске финансијске, а потом и економске кризе, сарадња НР Кине и земаља ЦИЕ бележи тренд раста. Трговинска размена НР Кине са овим земљама се интензивирала и самим тим увећала за 30%. Према говору Ли Кећанга одржаном на самиту у Риги, трговинска размена је током 2016. године достигла вредност од 46 милијарде америчких. Приближавање НР Кине овим земљама представља и стратешки потез, јер оне имају важан положај на „раскрсници главних међурегионалних и интерконтиненталних путева“.¹⁴

Први самит 16+1 одржан је Варшави, Пољска, 2012. године. Том приликом Премијер НР Кине, Вен Ђабао, најавио је свеобухватну иницијативу у форми Дванаест тачака/мера сарадње са 16 земаља ЦИЕ. Оне, као оквирни документ Механизма, имају за циљ промовисање пријатељске сарадње НР Кине са земљама ЦИЕ.. Самити који су одржани до сад су:

- 2012 - Варшава, Пољска
- 2013 - Букурешт, Румунија
- 2014 - Београд, Србија
- 2015 - Суџоу, Кина
- 2016 - Рига, Летонија
- 2017 - Будимпешта, Мађарска
- 2018 - Софија, Бугарска.

Последњи самит је био 2018. године у Софији, а тема самита је била „Продубити отворену и прагматичну сарадњу ради инклузивног напретка“. Управо та инклузивност и даље остаје предмет расправа. Поставља се питање о форми и садржини, потом да ли је реч о политичкој, економској или некој другој врсти инклузивности, како у самом оквиру механизма 16+1 и региона, тако и у ЕУ.

Смернице за сарадњу из Софије¹⁵ представљају низ различитих механизма сарадње кроз форуме, конференције, састанке и хабове. Пројекат Мост пријатељства у Србији који је завршен 2014. године је по трећи пут истакнут као остварен резултат што указује на мањак реализованих циљева. У документу Смернице за

European Council on Foreign Affairs, објављено 14.12.2016., доступно на : http://www.ecfr.eu/publications/summary/chinas_investment_in_influence_the_future_of_161_cooperation7204# приступљено: 03.03.2016.

14) Ибид, стр.21

15) The Sofia Guideline for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries, Second Draft, June 18th 2018.

сарадњу НР Кине и земаља Централне и Источне Европе из Софије, нацртна верзија на самом почетку истиче и важност допунске сарадње са Европском унијом, те да је сарадња у оквиру механизма 16+1 позитивна допуна односима између Европе и Кине.¹⁶ Тачније, напомиње се јачање сарадње у оквиру платформе Кина-ЕУ, допринос развоју Кина-ЕУ копно-море експресне линије и (новог евроазијског копненог моста), те јачање сарадње у царинским процедурама које би олакшале проток роба. У том смислу најављен је састанак у вези царинских процедура за Мађарску, Македонију, Србију и Кину 2019. године. С друге стране постоји посебан споразум сарадње између земаља Централне и Источне Европе, чланица ЕУ са Кином у области административних питања која се односе на царинске процедуре. Форум о царинској сарадњи је такође најављен и за 2019. годину.¹⁷ Из овог видимо да НР Кина тежи да преко земаља ЦИЕ реши административне препреке дефинисане од стране ЕУ.

Од Смерница из самита у Будимпешти, одржаном 2017. године, наводе се као резултати имплементација семинара, сајмова, изложби, конференције, економски и агро форум, уметнички и плесни форум, те повезивања на различитим административним нивоима и различитим областима укључујући и тинк танкове.¹⁸ Не наводе се кључни инфраструктурни пројекти, око којих се чланице 16+1 окупљају.

У делу који се односи на реализацију смерница из претходне године (Будимпешта), наводи се да је одржан низ састанака на свим нивоима из различитих области, али опет се постаља питање о конкретним резултатима ове разгранате сарадње. Што се тиче конкретних пројеката, по МЕРИКС претраживачу за Појас и пут, већина обећаних инфраструктурних пројеката није још материјализована, а за оне који су започети, кинески новац долази у форми великих зајмова које могу преплавити мале циљане привреде. У складу са базом података МЕРИКС БРИ¹⁹, од 2013. године Пекинг је финансирао инфраструктурне пројекте у земљама из оквира 16+1 у вредности од 715 милиона америчких долара. Више од 3

16) Механизми сарадње између ЕУ и Кине су кроз сарадњу и подршку Свеобухватном стратешком партнерству за Мир, Раст и Развој, ЕУ-Кина Агенда 2020, и оквир сарадње ЕУ – Кина платформа повезивости, Ивестициони план за Европу и проширена трансевропска мрежа (ТЕН-Т) и Споразум о инвестицијама између ЕУ и Кине.

17) The Sofia Guideline for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries, Second Draft, June 18th 2018

18) Ибид, стр.18, Додатак нацрту документа

19) *China creates a global infrastructure network Interactive map of the Belt and Road Initiative*, доступно на: <https://www.merics.org/en/bri-tracker/interactive-map>, приступљено: 24.09.2018. године.

милијарде америчких долара је повезано са пројектима који су у изградњи. За планиране пројекте издвојено је од 7 милијарди долара до 10 милијарди долара зависно од тога шта се рачуна. Ова база се редовно ажурира и даје јасан преглед учешћа Пекинга у региону. Укупни подаци указују и на природу инвестиција.²⁰

На самиту одржаном у Риги, 2016 године, када је кинески премијер Ли Кеџанг (Li Keqiang) и званично промовисао 10 милијарди евра за финансирање инфраструктуре и пројеката производних капацитета, представља поновну жељу да НР Кина пласира свој вишак капитала. Остале земље чланице поред НР Кине из Механизма су позване да допринесу у заједнички фонд за финансирање пројеката, али који контролише НР Кина. Ипак остаје нејасно колико ће бити вољне да то подрже. НР Кина настоји да оствари осећај припадности међу овим земљама, чиме ће се ојачати снага механизма, а самим тим и умањити перцепирање НР Кине као нове претње по стабилност ЕУ.

За сада Европска унија и даље улаже више новца у инфраструктурне пројекте у Централној и Источној Европи, али које су чланице ЕУ, чиме се отварају врата НР Кине да економским средствима употпуни финансирање инфраструктурних пројеката.

РЕПУБЛИКА СРБИЈА – МОСТ ИЛИ ПОЛИГОН ИЗМЕЂУ НР КИНЕ И ЕУ

Посматрано на географској мапи Србија и НР Кина су једна од друге удаљене веома много. Но, та иста раздаљина када се посматра са геостратешког и геополитичког становишта је готово занемарљива. Поред дипломатског умрежавања Србије и НР Кине од 2. јануара 1955. године, односи ових двеју држава су додатно обогаћени, али и усложњени стварањем Механизма НР Кина + 16 земаља ЦИЕ.

Као што већ знамо, од 16 држава, поред НР Кине, које чине овај механизам, 11 су државе чланице ЕУ, док су 5 у процесу придружења. У овој потоњој групи, тачније групи земаља које су процесу прикључивања ЕУ, се налази и Србија. Постојање НР Кине као политичке, безбедносне и гарантне опције у најширем смислу речи, у односу на ЕУ, за Србију је истовремено и изазов и прилика. То се може подједнако посматрати и из угла евроинтеграција и из угла економије. Као неизоставни ефекат економије, увек се јавља и политика. То условљава да се позиција Србије налази на међи ЕУ и НР Кине.

20) Ибид

Када говоримо о евроинтеграцијама, ми знамо да је пут Србије отежан бројним идеалистичким захтевима и условљавањима, са реалистичким очекивањима од стране ЕУ. Једно од условљавања се тиче и питања Косова, јужне аутономне покрајине Србије, које је противно свим начелима међународног јавног права и конвенција које га надопуњују самостално прогласило своју независност. Наметнути и геополитички исцениран, од стране Запада, проблем Косова је условио да Србија буде 1999. године, поново противно начелима међународног јавног права и конвенције Уједињених нација, бомбардована. Током тог истог бомбардовања је настрадала и кинеска амбасада у Београду, што је представљало међународни инцидент, на више нивоа. У наставку приче која се односи на проблем Косова, ми можемо очекивати да НР Кина неће стати на страни самопроглашене Републике Косово из више разлога. Први од њих је у домену посвећености обе земље политици суверенитета и територијалног интегритета. Други који можемо издвојити на овом месту јесу и сецесионистички покрети инспирисани тероризмом који делују на тлу НР Кине. Потом, став Србије којим подржава “политику једне Кине”. Као четврти, а можда и најбитнији разлог, ми издвајамо веома срдачне, пријатељске и прагматичне односе које НР Кина негује према Србији. То ЕУ као политичку, безбедносну, идентитетску и економску групацију наводи да поново промисли своје стратегије према Западном Балкану. Резултат тога је изјава министра спољних послова Немачке, господина Маса (Heiko Mass), да пред Бундестагом, изјави да је, „веома важно да ми овим земљама [Западном Балкану] понудимо снажну и одрживу европску перспективу, јер ће се у супротном окренути сарадњи са другим земљама као што је НР Кина.“²¹ Сличне ставове је изнео и председник ЕК Жан Клод Јункер у говору који је одржао 12. септембра 2018. године.²²

Притисак који ЕУ извршава над Србијом због присуства НР Кине у економском, а самим и у том политичком смислу, а који се преноси и на процес евроинтеграција, се може видети и у осуди када су власти Србије 14. децембра 2014. године ухапсили припаднике Фалун Гонг секте.²³ Наиме, за време одржавања самита

21) *The European View*, Merics – Mercator Institute for China Studies, доступно на: <https://www.merics.org/en/newsletter/china-update-142018#the-european-view>, приступљено: 21.09.2018. године.

22) Детаљније о томе у *President Jean-Claude Juncker's State of the Union Address 2018*, European Commission – Speech, говор је одржан 12.09.2018., доступно на: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-18-5808_en.htm, приступљено: 22.09.2018. године.

23) Детаљније о овој секти погледати у, Драгана Митровић, *Стратегисјко-безбедносна позиција Кине после 11. септембра 2001. године*, Београдски центар за безбедносну политику, Март, 2005, Београд, стр. 1-7.

Кина + 16 земаља ЦИЕ, припадници ове секте су желели да одрже протесте, иако су окупљања у том периоду била забрањена због сасвим разумљивих разлога. Они су желели да протестују због стања људских права у НР Кини, јер нису укључена у доминантну западњачку парадигму. ЕУ је тражила објашњење зашто је дошло до хапшења и нарушавања базичних људских права. У саопштењу за јавност Едвард Кукан је изјавио да „Европски парламент снажно подржава људска права, укључујући и право на слободно окупљање и изражавање и стога тражимо да се притворени одмах пуне, а власти објасне ситуацију.“²⁴ Међутим, заштита националних интереса и јавног реда и мира током одржавања веома важног самита који нуди нову перспективу интерконективности на тлу Европе су однели превагу. Поводом хапшења, Министар унутрашњих послова Небојша Стефановић је изјавио „одређени број чланова ове секте, различитих националности, је изразило њихову жељу да организује протесте, иако је у Србији на снази била забрана било какве врсте јавног окупљања током посете кинеског премијера.“²⁵ Као додатну подршку таквом ставу изнео је и господин Александар Вучић, изјавивши „када су неки људи желели да протестују против НР Кине због нечега, нисмо то дозволили. Рекао сам – ја сам одговоран за то, можете протестовати против нас, али не и против наших непријатеља. Веома смо лојални и верни пријатељи и имамо велику подршку НР Кине до сада. Надамо се да ће се оваква сарадња наставити.“²⁶ У овом сегменту је евидентан политички утицај који НР Кина остварује у Србији, а који долази као попутна појава економског, а што смета администрацији у Бриселу. Као и што истиче професорка Драгана Митровић да су политика и економска неодољиве и политички и економски односи међу државама су испреплетени. У случају Србије, политички односи [са НР Кином] су дуги низ деценија имали своје искушења, али је то пријатељство издржало пробу времена и промена у обе земље на међународном плану.²⁷ Још једна важна чињеница је да

24) Изјава Едварда Кукана, цитирана према *Кукан тражи ослобађање активиста Фалун Гонга*, Н1, чланак је објављен: 17.12.2014., доступно на: <http://rs.n1info.com/a20760/Vesti/Kukan-trazi-oslobadjanje-aktivista-Falun-Gonga.html>, приступљено: 22.09.2018. године.

25) *Falun Gong Activists Deported, Serbia Reprimanded for the Arrests*, Yucom, чланак је објављен: 26.12.2014., доступно на: <http://en.yucom.org.rs/falun-gong-activists-deported-serbia-reprimanded-for-the-arrests/>, приступљено: 27.09.2018. године.

26) *Вучић: Не заборављамо да је Кина била уз нас када је било најтеже*, РТЦ, чланак је објављен 12.05.2017. године, доступно на: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/2731917/vucic-ne-zaboravljamo-da-je-kina-bila-uz-nas-kad-je-bilonajteze.html>, приступљено: 22.09.2018. године.

27) Б92-„Замислите ЦГ, за ауто-пут до Србије млрд. ЕУР а БДП...» извор Б92, чланак је објављен: 18.09.2018., доступно на: <https://www.b92.net/biz/vesti/srbija>.

су сви економски послови закључивани на политичком нивоу. Брисел каже да председници компанија треба да склапају уговоре, а не председници држава, што указује на политички моменат. Сасвим је разумљиво да оваква пракса коју НР Кина спроводи, не одговара начинима пословања који су прописани правилима и праксом пословања у ЕУ. Међутим, Србија која тежи да буде део породице ЕУ, се не мора придржавати још увек свих ЕУ прописа. Али, мора водити рачуна да додатно не продуби подозрење ЕУ. У непосредној прошлости, највећи број критика из ЕУ је Србији био упућен и из разлога дуго најављиваног инфратструктурног пројекта. Реч је о брзој прузи Београд-Будимпешта. Наиме, кинеска економија је у могућности да финансира пројекте овакве врсте који су прекопотребни Србији за њен даљи развој. Администрација у Бриселу, са Немачком на челу ово прати са великим резервама. Европској групацији земаља, умрежавање држава које се налазе у њеној интересној сфери од стране друге силе у међународном поретку не иде на руку. Остваривањем овог пројекта, НР Кина би тако појачала проток своје робе, људи и капитала и тако се умрежила са већ својим теретним возовима који полазе из НР Кине ка европском тржишту.²⁸ Свакако, то би условило повећање политичког утицаја и могућих условљавања од стране НР Кине. Из тих разлога, ЕУ врши огромне, али и неоправдане, политичке притиске на Србију, иако је и сама велики прималац кинеских инвестиција. Као и што примећује професорка Драгана Митровић, „прошле године покренута је и административна процедура ЕК у вези са проценом пројекта модернизације пруге Београд-Будимпешта, будући да на њега има низ примедби... ЕУ и њени званичници већ недвосмислено оптужују Кину да подрива политичко и економско јединство Уније. И то кроз јачање економског и, преко њега, политичког утицаја на поједине чланице, да подрива приступне процесе земаља кандидата и оних које настоје да то постану подстичући нетржишне начине пословања који су повољан оквир за корупцију. Уколико би дошло до реализације неких нових кинеских инвестиција, ЕУ би сигурно имала примедбе и притискала би Србију, било додатним проверама и истрагама, или слањем директних и индиректних политичких порука и захтева.“²⁹ Слични политички притисци,

http://www.yuuu=2018&mm=09&dd=18&nav_id=1444968, приступљено: 22.09.2018. године.

28) Детаљније о бројним железницама које је НР Кина изградила према Европи зарад преноса своје робе, што може изазвати преплављеност европског тржишта и даље пробудити сумње ЕУ према НР Кини, погледати, Liu Zuokui, "The Role of Central and Eastern Europe in the Building of Silk Road Economic Belt", *International Problems*, Institute of International Politics and Economics, Vol. LXVII, No. 2-3, 2015, Belgrade, pp. 184-195.

29) Интервју, проф. др Драгана Митровић за Политику. Чланак је објављен 29.08.2018.,

кроз већ опробан механизам истрага, су били примењени и када је кинеска компанија HBIS Group, 18. априла 2016. године, преузела „Железару Смедерево“. Овом инвестицијом кинеска компанија је по веома повољној цени, добила 500 хектара земљишта и позиционирала се на Дунаву, стратешки најважнијој реци у Европи. Истовремено, НР Кина тако себи ствара бољу стратешку позицију на каналу Рајна-Мајна-Дунав (Европски канал). Наиме, ЕК је покренула две антидампинг истраге против Србије због ове инвестиције. Међутим, у оба наврата, Србија није морала да плати никакву штету, јер су поднети извештаји од стране Комисије за контролу државне помоћи показала да Србија није прекршила ниједан стандард прописан од стране ЕУ.³⁰

Може се очекивати додатни притисак ЕУ, због остварене војне сарадње на релацији Београд-Пекинг. Већ је познато да су Србија и НР Кина, 2008. године, потписале Споразум о војној сарадњи. Самим тим, овај тип војна сарадње се подигао на виши ниво, јер су уследиле бројне посете од стране високих војних званичника укључујући и министре одбране и начелника генералштаба. Сарадња подразумева и низ области као што су обука и образовања војног особља, медицинска достигнућа и мировне мисије. Кинеско министарство одбране је такође донирало опрему из Информационо комуникационе технологије српској армији у вредности од 500.000 евра. Прошле године је донирана опрема у виду 16 гумених чамаца у вредности 7 милиона јуана (око 900.000 евра), исто толико ванбродских мотора, пет моторних санки и десет преносивих уређаја за откривање експлозивних направа, која ће своју намену остварити у све три мисије Војске Србије.³¹

Такође разматра се и продубљивање сарадње у одбрамбеној индустрији, уз планирање заједничке производње војне опреме и продаје исте трећим земљама које су традиционално део српског тржишта. Ово је резултирало, на основу последње посете српске делегације Пекингу, потписивањем уговора којим се Србија обавезује да купује војну опрему од Пекинга, као и да ће Пекинг инвестирати 3 милијарде америчких долара у развој српске војне ин-

доступно на: <https://www.ias.rs/>, приступљено: 22.09.2018. године.

30) Детаљније о овоме погледати у, Драгана Митровић, „Економска напрежања Кине и Америке по систему “око за око““, *Магазин Бизнис*, Април, 2018, Београд, стр. 28-32, доступно на: https://docs.wixstatic.com/ugd/a1421c_25f21dc1d1a34ef0b579093d0b7be322.pdf, приступљено: 22.09.2018. године.

31) Војска Србије има три мисије: од заштите суверенитета земљњ, учешћа у мировним операцијама, помоћи цивилним властима у случају хуманитарних катастрофа и елементарних непогода, „Војска има три мисије- Вулин“, Блиц РС, чланак је објављен: 09.06.2018. доступно на: <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/vulin-vojska-ima-tri-misije/p1hcnh>, приступљено: 26.09.2018. године.

дустије. Свакако, ово представља велики изазов за НАТО ширење и његово диктирање услова развоја војне индустрије и безбедносне политике једне земље.

Изасланика председника Србије и врховног команданта Војске Србије министра одбране Александра Вулина, за време посете НР Кине у јулу 2018. године, је уз највише војне почести дочекао кинески колега генерал Веи Фенгхе (Wei Fenghe). Како се наводи на сајту Министарства одбране Србије, министар националне одбране НР Кине Веи Фенгхе је рекао да гаји велико поштовање према српској војсци и изразио дивљење начину на који се Војска Србије супротставила агресији НАТО пакта. Истакао је да је „Војска Србије величанствена војска, а српски народ величанствен народ“.³² Две делегације су договориле сарадњу у области сајбер ратовања, као и међусобног школовања.

Када говоримо о економској сарадњи НР Кине и Србије, поставља се питање да ли је превелики економски уплив друге економије света повољан за Србију? У којим секторима НР Кина највише инвестира? Колики део чине инвестиције, а колики део чине зајмови и кредити? Колико су зајмови и кредити повољни по српску економију? Србија би требало да своју створену економску позицију искористи као предност, а не као место преваге једне или друге стране, ЕУ или НР Кине. Наиме, НР Кина преко Србије, својим предузећима креира могућност да извозе своје производе без царина на европска тржишта, без значајних измена цене производње. Такође, тим путем званични Пекинг смањује, али не искључује у потпуности, могућност анти-дампинг истраживања.

На горе постављена питања, постоје различити одговори. Свакако, у погледу економије, „НР Кина је перцепирана као “творец нових правила (game changer)“ за економију која је у реструктурирању. На пример, за време самита Кина + 16 земаља Централне и Источне Европе одржаном у главном граду Србије, Београду, бројни стручњаци су анализирали кинеске интересе за продубљивањем економских веза као “као почетка бољег времена“ за Србију. Очекује се да суморни трендови и перспективе српске економије буду изокренути ка тренду раста путем кинеског капитала, тако што ће се отворити нови економски циклус кинеских инвестиција.“³³ Можемо очекивати да ће НР Кина улагати у секторе економије чији се раст тек очекује и да тиме жели да разноврсно пласира

32) Ибид

33) Dragan Pavlicevic, “‘China Threat’ and ‘China Opportunity’: Politics of Dreams and Fears in China-Central and Eastern European Relations”, *Journal of Contemporary China*, Vol. 27, Issue 113, p. 693, pp. 688-702,

свој капитал.³⁴ Кинески најављени пројекти су, готово увек по правилу грандиозни, претенциозни и врло гигантски по обиму. Тако је за преузимање Рударско-топионичарског басена Бор, према речима актуелног Министра финансија у Републици Србији Синише Малог најављена инвестиција од стране НР Кине у вредности од 1,46 милијарди УС\$. Поред тога најављена је и изградња high-tech индустријског парка поред Београда. У оквиру предложеног парка би требало да буду око 1000 ИТ компаније, односно компанија високе технологије, чиме ће се креирати око 10000 нових послова. Поред овога најављено је и отварање кинеског тржишта за пољопривредне производе из Републике Србије. Најављена су и улагања кинеске компаније Шандонг Линглонг (Shandong Linglong Tire Co) у вредности од 900 милиона УС\$, према оквирном економском споразуму који је потписала Влада Републике Србије, у фабрику гума која је лоцирана у Зрењанину.³⁵ Међутим, остаје питање да ли Србија има довољно капацитета да одговори веома строгим, високим и професионалним захтевима које НР Кина поставља пред својим партнерима. Истовремено, НР Кина је у одређеним сегментима перципирана као опасност по српску економију. У прилог томе, издваја се трговински дефицит који српска економија остварује у интензивној трговинској сарадњи са НР Кином. Према подацима доступним на сајту Министарства спољних послова Републике Србије, ове две земље су у току протекле, 2017. године, оствариле „обим робне размене од 1,623 милијарде ЕУР, од чега је извоз из РС у НР Кину достигао 55,0 милиона ЕУР (раст од 140% у односу на 2016), а увоз из Кине је био 1,567 млрд ЕУР (раст од 14%).“³⁶

Када са тог аспекта говоримо о односима Србије и ЕУ, ми можемо увидети да је ЕУ у периоду 2001-2015. године Србији додирала помоћ у вредности од 4,08 милијарди еура.³⁷ То је учињено преко програма Званичне развојне помоћи (Official development assistance). Са друге стране, кинеска помоћ Србији, као и што наликује помоћи коју НР Кина усмерава према другим земљама, „разликује се од традиционалног програма Званичне развојне

34) Детаљније о овоме погледати у, проф. др Драгане Митровић, *Кина жели да буде присутна у секторима чији се раст очекује*, CRI online, интервју је објављен 27.12.2013., доступно на: <http://serbian.cri.cn/341/2013/12/27/181s140825.htm>, приступљено: 23.09.2018. године.

35) . Слободан Маричић, *Кина и Србија: Од пријатељства до великих улагања*, ВВС, чланак је објављен: 17.09.2018., доступно на: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-45552419>, приступљено: 23.09.2018. године.

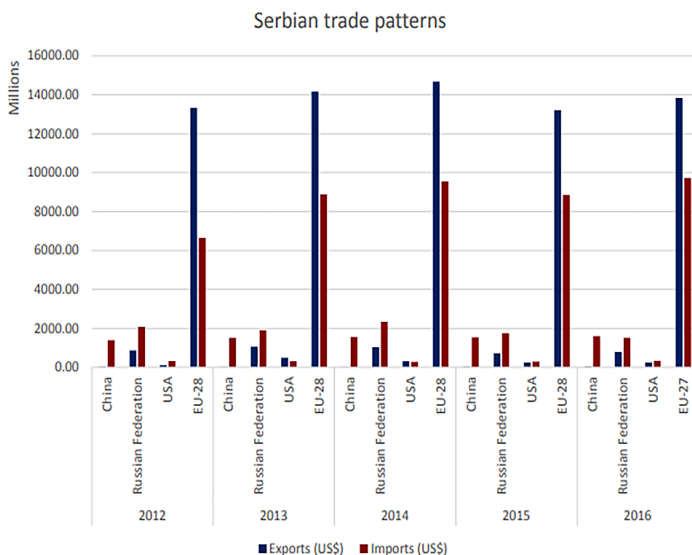
36) Министарство спољних послова Републике Србије, доступно на: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateralni-odnosi/117-bilateralni-odnosi/11465-kina?lang=cyr>, приступљено: 23.0.2018. године.

37) *Serbia's cooperation with China, European Union, Russia and the United States of America*, Directorate General for External Policies, Policy Department, 2017, p. 23.

помоћи, јер је углавном базирана на концесионим кредитима и пројектима финансираним од стране државе.³⁸ Што се тиче саме трговине, Србија у тим односима бележи суфицит у сарадњи са ЕУ. У студији коју изводи администрација ЕУ, под називом *Serbia's cooperation with China, European Union, Russia and the United States of America*, ми можемо видети да је у току 2016. године, трговина коју Србија остварује са ЕУ, разноврснија од оне коју ли остварује са Русијом и НР Кином. У прилог томе, трговинским односима Србије са најразвијеним земљама света, ми издвајамо графикон досупан у истој Студији.³⁹

Serbia's cooperation with China, the European Union, Russia and the United States of America

Figure 4: Value of Serbian Trade with China, Russia, the US, and the EU, 2012-2016

Графикон 1. Трговински односи Србије

Видимо да је трговина Србије највећим делом фокусирана ка ЕУ, и да ову коју остварује према НР Кини, јесте значајна, али није још увек на нивоу коју остварује са ЕУ. Из тих разлога, ми можемо очекивати да НР Кина не може још увек значајније да поремети спољно политички курс Србије.

38) *Serbia's cooperation with China, European Union, Russia and the United States of America*, Directorate General for External Policies, Policy Department, 2017, p. 23.

39) преузет из *Serbia's cooperation with China, European Union, Russia and the United States of America*, Directorate General for External Policies, Policy Department, 2017, p. 25

Република Србија и НР Кина су 2009. године, потписале Споразум о економској и трговинској сарадњи у инфраструктурним пројектима, што је у том тренутку представљало подстицај за даље интензивирање економских односа. То је према писаним доступним изворима на сајту Министарства спољних послова Републике Србије „резултирало и сарадњом у више капиталних инфраструктурних пројеката у Републици Србији – изградња Пупиновог моста (Земун-Борча), пројекат ТЕ „Костолац», итд.“⁴⁰ Такође, НР Кина је најавила и проширивање капацитета „Дрмно“ рудника угља. Такође, кинеска компанија Shandong International Economic & Technical Cooperation Group Ltd.–SIETC је са Владом Републике Србије потписала и уговор о изградњи делова аутопута Коридора 11. То се односи на деонице од Обренова до Уба и од Лајковца до Љига и „Морава коридор“, који се протеже од Појата до Прељине. То су све деонице будућег аутопута од Београда до границе са Црном Гором, као део Коридора 11 који се протеже од Темишвара, преко Београда до Бара.⁴¹ Ипак професорка Драгана Митровић каже да Република Србија мора да буде опрезна на шта се обавезује са НР Кином. Према Митровић, „када чујемо да ће [НР Кина] градити нове деонице аутопутева, имамо пример изградње моста Земун-Борча, као и успешну ревитализацију Костолаца А и изградњу новог блока Термоелектране Костолац Б, ту онда имамо кинеске зајмове у износу од 85 одсто вредности ових пројеката за које је наша влада дала државне гаранције, па ћемо враћати зајмове, као и што ћемо плаћати пенале, кад нисмо спремни да отпочнемо са градњом.“⁴² Такође, досадашње инвестиције су представљају само преузимање Железаре Смедерево и изградња трговинског центра Драгон. Србија би требало да захтева више инвестиција од НР Кине и да стално нуди своја предузећа којима је неопходна докапитализација или приватизација. Иако је, најновија посета српске делегације најавила бројне инвестиције, власти

40) Министарство спољних послова Републике Србије, доступно на: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateralni-odnosi/117-bilateralni-odnosi/11465-kina?lang=cyr>, приступљено: 23.0.2018. године.

41) Коридор 11 је такође био под истраживачком лупом BIRN-а. Наиме, ова организација је упутила да је компанија „Енергопројект Нискоградња“ која је задужена за изградњу овог аутопута, дал концесију уговора у вредности од 75 милиона УС\$, конзорцијуму састављеном од три фирме, које су уско повезане са владајућим режимом у Србији, а које немају, или имају веома мало искуства у оваквим пословима. Детаљније о овоме погледати, Ivan Angelovski & oth., *Velinovic – linked Consortium Bags 75m Dollar Contract in Secret Deal*, BIRN, чланак је објављен: 08.06.2015., доступно на: <http://www.balkaninsight.com/en/article/veselinovic-linked-consortium-bags-75m-dollar-contract-in-secret-deal>, приступљено: 25.09.2018. године.

42) Интервју проф. др Драгана Митровић, *Шта су кинеске инвестиције, а шта зајмови*, Н1, интервју ј објављен: 14.05.2017. године, доступно на: <http://ts.n1info.com/a248798/Biznis/Dragana-Mitrovic-u-Dnevniku.html>, приступљено: 23.09.2018. године.

из Србија морају бити опрезни у свим пословима које склапају са НР Кином, преваходно из два разлога. Први од њих је да избегне замку презадужености у пословима са НР Кином, која се је десила Црној Гори са зајмовима за горе наведени аутопут. Други је, да не подрива, већ невољан став ЕУ према присуству НР Кине у овом делу света, јер ова две економске силе имају дијаметрално супротне обрасце и праксу пословања. У том светлу професорка Драгана Митровић каже следеће, „свака земља има суверено право да остварује своје економске интересе, а сарадња са НР Кином доноси и преко потребне инвестиције. Да ли је сваки посао који значи очување радних места за нас на дуги рок повољан.“⁴³ Медији су веома будно пратили посету делегације Србије месеца септембра 2018. године. Резултати најављени од стране високог политичког нивоа Србије, представљају наставак већ потписаних споразума, а нарочито оних из 2017. године, када је господин Александар Вучић, учествовао на Међународном форуму лидера о сарадњи у оквиру иницијативе „Појас и пут“, који је био одржан у Пекингу. Професорка Драгана Митровић, сматра да ћемо о резултатима моћи да говоримо тек након неколико година кад будемо видели шта је од најављених послова реализовано.⁴⁴ Повећани економски утицај који НР Кина остварује у Србији преко различитих видова, подумева и увођење кинеских политичких претензија у овом делу света. Остаје да видимо, да ли ће у будућности НР Кина, од српских званичника захтевати одређене политичке уступке, и тим путем додатно закомпликовати српску позицију у евроинтеграцијама. Добри односи са Кином се граде, али ЕУ остаје примарни циљ Србије. Сам Механизам 16+1 омогућава лакше успостављање сарадње са одређеним чланицама ЕУ које су дио и Механизма 16+1, а самим тим и бољу позицију у процесу евроинтеграција.

ЗАКЉУЧАК

Механизам Кина + 16 земаља ЦИЕ, представља кинески напор да „путем многобројних пројеката оствари два главна циља: дуготрајно и стабилно присуство НР Кине на тржиштима у Европи, као и инвестирање у економије земаља које су биле погођене

43) Интервју проф. др Драгана Митровић, *Добро да размислимо на шта се обавезујемо са Кином*, Н1, чланак је објављен: 17.06.2016., доступно на: <http://rs.n1info.com/a169610/Biznis/Mitrovic-Dobro-da-razmislamo-na-sta-se-obavezujemo-s-Kinom.html>, приступљно: 23.09.2018. године.

44) Проф. др Драгана Митровић, гостовање у емисији „Јутро са Јованом и Срђаном“ ТВ Прва, 18.09.2019. доступно на званичном сајту Института за азијске студије: <https://www.ias.rs/>, приступљено: 21.09.2018.

економском кризом.⁴⁵ На тај начин, али и сасвим последично НР Кина ће остваривати повећани политички утицај, што ЕУ гледа врло невољно, али без конкретне стратегије да одговори на новостворену ситуацију. Тачније, најављене инвестиције у Србији, као и у осталим балканским земљама представљају проблем за Брисел и ЕУ, која опет нема јединствен став кад се ради о кинеском продору на европско тле. Они сматрају да кинески инфраструктурни пројекти предвођени кинеским државним фирмама креирају нестабилност унутар ЕУ и у суседном региону и да нису компатибилни са ЕУ правилима и стандардима.

Свакако, одрживост и (не)исплативост резултата свих најављених и већ предузетих пројеката остају да буду виђени, као и будуће реакције ЕУ. За сада ЕУ је најавила да ће у октобру 2018. године, објавити стратешки документ у виду неформалног одговора на Иницијативу Појас и пут, тачније на све његове изазове и могућности.

Већ поменуто продубљивање сарадње у одбрамбеној индустрији, уз планирање заједничке производње војне опреме и продаје исте трећим земљама које су традиционално део српског тржишта додатно представља изазов за НАТО ширење и његово диктирање услова развоја војне индустрије и безбедносне политике једне земље.

Такво чињенично стање, подразумева да се Србија налази на геополитичкој међи између ЕУ и НР Кине што није неопходно лоша позиција, него отвара могућност стратешког позиционирања и убрзања евроинтеграција, те реализацију додатних инфраструктурних пројеката који нису били доступни из ЕУ фондова.

ЛИТЕРАТУРА

Algieri Franco, EU Economic Relations with China: An Institutionalist Perspective, *The China Quarterly*, No. 169, Special Issue: China and Europe since 1978: A European Perspective (Mar., 2002), pp. 64-77, Published by: Cambridge University Press on behalf of the School of Oriental and African Studies

Angelovski Ivan & oth., *Velinovic – linked Consortium Bags 75m Dollar Contract in Secret Deal*, BIRN, чланак је објављен: 08.06.2015., доступно на: <http://www.balkaninsight.com/en/article/veselinovic-linked-consortium-bags-75m-dollar-contract-in-secret-deal>;

Б92-„Замислите ЦГ, за ауто-пут до Србије млрд. ЕУР а БДП...».извор

45) Zoran Dragisic, Milica Curcic, "Security of the Balkans and 16+1 Initiative", *Security Dialogues*, Vol. 8, No. 1-2, 2017, Institute of defense, security and peace, Macedonia, p. 541, pp. 533-553

- B92, чланак је објављен: 18.09.2018., доступно на: https://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?уууу=2018&mm=09&dd=18&nav_id=1444968
- „Војска има три мисије- Вулин“, *Блиц РС*, чланак је објављен: 9.06.2018. доступно на: <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/vulin-vojska-ima-tri-misije/p1hcrnh>
- Вучић: Не заборављамо да је Кина била уз нас када је било најтеже*, РТЦ, чланак је објављен 12.05.2017. године, доступно на: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/2731917/vucic-ne-zaboravljamoda-je-kina-bila-uz-nas-kad-je-bilonajteze.html>
- Global Forum of Chinese Political Scientists, https://www.bucknell.edu/Documents/China_Institute/GlobalForum_March30-2016.pdf
- Dragisic, Zoran, Curcic Milica, “Security of the Balkans and 16+1 Initiative”, *Security Dialogues*, Vol. 8, No. 1-2, 2017, Institute of defense, security and peace, Macedonia, pp. 533-553
- East Asian Policy. Qingjiang, Kong. Trade Disputes between China and EU. http://www.eai.nus.edu.sg/Vol1No2_KongQingjiang.pdf p 83 (31.3.2015.)
- European Commission. Trade <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/china/> (31.3.2015.)
- European Commission. EU ‘s top trading partners in 2014: the United States for exports, China for imports. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6760204/6-27032015-AP-EN.pdf> (31.3.2015.)
- Zuokui, Liu, “The Role of Central and Eastern Europe in the Building of Silk Road Economic Belt”, *International Problems*, Institute of International Politics and Economics, Vol. LXVII, No. 2-3, 2015, Belgrade, pp. 184-195.
- Интервју проф. др Драгана Митровић, *Добро да размислимо на шта се обавезујемо са Кином*, Н1, чланак је објављен: 17.06.2016., доступно на: <http://rs.n1info.com/a169610/Biznis/Mitrovic-Dobro-da-razmislimonastase-obavezujemosa-Kinom.html>, приступљно: 23.09.2018. године.
- Интервју проф. др Драгана Митровић, *Кина жели да буде присутна у секторима чији се раст очекује*, СРИ online, интервју је објављен 27.12.2013., доступно на: <http://serbian.cri.cn/341/2013/12/27/181s140825.htm>
- Интервју проф. др Драгана Митровић, *Шта су кинеске инвестиције, а шта зајмови*, Н1, интервју је објављен: 14.05.2017. године, доступно на: <http://rs.n1info.com/a248798/Biznis/Dragana-Mitrovic-u-Dnevniku.html>
- Интервју, проф. др Драгана Митровић за Политику. Чланак је објављен 29.08.2018., доступно на: <https://www.ias.rs/>
- Изјава Едварда Кукана, цитирана према *Кукан тражи ослобађање активиста Фалун Гонга*, Н1, чланак је објављен: 17.12.2014., доступно на: <http://rs.n1info.com/a20760/Vesti/Kukan-trazi-oslobadjanje-aktivista-Falun-Gonga.html>

- Маричић, Слободан, *Кина и Србија: Од пријатељства до великих улагања*, ВВС, чланак је објављен: 17.09.2018., доступно на: <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-45552419>, приступљено: 23.09.2018. године.
- Министарство спољних послова Републике Србије, доступно на: <http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateralni-odnosi/117-bilateralni-odnosi/11465-kina?lang=суг;>
- Министарство спољних послова Републике Србије, доступно на: [http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateralni-odnosi/117-bilateralni-odnosi/11465-kina?lang=суг](http://www.mfa.gov.rs/sr/index.php/spoljna-politika/bilateralni-odnosi/117-bilateralni-odnosi/11465-kina?lang=суг;)
- Ministry of Foreign Affairs of People's Republic of China, доступно на: <http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjzb/zzjg/yzs/gjlb/2721/2722/t15974.shtml>
- Митровић, Драгана, „Економска натезања Кине и Америке по систему “око за око““, *Магазин Бизнис*, Април, 2018, Београд, стр. 28-32, доступно на: https://docs.wixstatic.com/ugd/a1421c_25f21dc1d1a34ef0b579093d0b7be322.pdf;
- Митровић, Драгана, *Кинеска реформа и свет*, Институт за економику и финансије, Београд, 1995.
- Митровић, Драгана, *Међународна политичка економија*, Чигоја штампа, Београд, 2012.
- Mitrović, Dragana, “Political Economy in the Chinese Investments”, in *Asian Studies*. Budimpešta: Magyary Program, 2013.
- Mitrovic, Dragana, “Sixteen plus One in 2015/2016 – upgrading, framing, and stepping up cooperation”, *Asian Issues*, no1/2016, vol, pp.7-23
- Митровић, Драгана, *Стратегисјко-безбедносна позиција Кине после 11. септембра 2001 .године*, Београдски центар за безбедносну политику, Март, 2005, Београд, стр. 1-7.
- Mitrovic Dragana, „China in Western East-and Beyond: Politics and Economics of the China Plus Sixteen Cooperation Framework“, *Serbian Political Thought*, No.2/2014, year VI, vol.10, pp.19-50
- Pavlicevic, Dragan, “‘China Threat’ and ‘China Opportunity’: Politics of Dreams and Fears in China-Central and Eastern European Relations”, *Journal of Contemporary China*, Vol. 27, Issue 11, pp. 688-702;
- Pavličević, Dragan. China's New Silk Road takes shape in Central and Eastern Europe, *China Brief*, Volume XV January 9, 2015.
- Проф. др Драгана Митровић, гостовање у емисији „Јутро са Јованом и Срђаном“ ТВ Прва, 18.09.2019. доступно на званичном сајту Института за азијске студије: <https://www.ias.rs/>
- Rettman, Andrew, “Germany urges EU to Rival China in Western Balkans”, *EU observer*; чланак је објављен:13.09.2018., доступно на: <https://euobserver.com/foreign/142823>;
- Stanzel, Angela, “China's investment in influence: the future of 16+1 cooperation”, European Council on Foreign Affairs, објављено 14.12.2016., доступно на : <http://www.ecfr.eu/publications/>

summary/chinas_investment_in_influence_the_future_of_161_cooperation7204#pristupljeno:

- Stepic Milimir, Zarić Ivan, "Serbia and Geopolitical (non)Complementarity of the Danube Strategy and the New Silk Road", in Dusko Dimitrijevic (eds.), *Danube and the New Silk Road*, Institute of International politics and Economics, Belgrade, June, 2016, p. 447.
- Susan, Strange, *States and Market: An introduction to International Political Economy*, Continuum, London, 1994;
- The Sofia Guideline for Cooperation between China and Central and Eastern European Countries, Second Draft, June 18th 2018
- Tianpang, Kong, "16+1 Cooperation Framework: Genesis, Characteristics and Prospect", *International Problems*, No. 2-3, Vol. LXVII, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, pp. 167-183.
- The EU Strategy for the Danube Region*, EUSDR, доступно на: <http://www.interreg-danube.eu/uploads/media/default/0001/09/69b2e1bf710919943a4a8e1c507cf47c01b7326c.pdf>,
- The European View*, Merics – Mercator Institute for China Studies, доступно на: <https://www.merics.org/en/newsletter/china-update-142018#the-european-view>, Детаљније о томе у *President Jean-Claude Juncker's State of the Union Address 2018*, European Commission – Speech, говор је одржан 12.09.2018., доступно на: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-18-5808_en.htm;
- Falun Gong Activists Deported, Serbia Reprimanded for the Arrests*, Yucom, чланак је објављен: 26.12.2014., доступно на: <http://en.yucom.org.rs/falun-gong-activists-deported-serbia-reprimanded-for-the-arrests/>
- Huaxia, Chinese, Polish experts discuss chances brought by Belt and Road initiative, Xinhua, ажурирано: 21.05.2016., доступно на: http://news.xinhuanet.com/english/2016-05/21/c_135376481.htm
- "China Foreign Exchange Reserves", *Trading Economics*, доступно на: <https://tradingeconomics.com/china/foreign-exchange-reserves>
- China creates a global infrastructure network Interactive map of the Belt and Road Initiative*, доступно на: <https://www.merics.org/en/bri-tracker/interactive-map>
- Xinhua News, "Spotlight: EU, China hold roundtable discussion on Belt & Road Initiative", ажурирано: 20.05.2016., доступно на: http://news.xinhuanet.com/english/2016-05/20/c_135373277.htm

*Ljiljana Z. Stevic
Slobodan S. Popovic*

**POSITION OF SERBIA ON SECURITY AND POLITICAL
CROSSROADS BETWEEN EUROPEAN UNION AND
PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA**

Resume

This paper analyses the 16+1 Mechanism and Chinese presence in the region with challenges that Serbia faces in the process of European integration. Serbia continues its good traditional relations with China whilst balancing its relations with EU which remains its primary partner. Path towards the EU membership is burdened by numerous idealistic requests and conditioning, with unrealistic expectations which may additionally push Serbia towards favourable arrangements offered by China. Refraction of different interests additionally complicates the situation for Serbia. The position of Serbia is complicated due to the EU pressure and due to the ever-growing economic and political influence of PR China. In the attempt to present current options and possibilities laid before Serbia, we shall analyze its position within 16+1 and EU, thus presenting its position on the crossroad of interests.

Keywords: *Mechanism 16+1, Central and Eastern Europe, crossroad, Belt and Road Initiative, European integration*

* Овај рад је примљен 17. октобра 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 22. октобра 2018. године.

Олга Павковић*

Институт за политичке студије, Београд

БЕЗБЕДНОСНИ АСПЕКТИ ИНИЦИЈАТИВЕ ПОЈАС И ПУТ**

Сажетак

Циљ овог рада је представљање кинеске иницијативе Појас и пут из угла теорије о геоекономији која претпоставља да силе у успону користе првенствено економске инструменте за заштиту националних интереса и постизање геополитичких циљева. У раду је описан начин на који Народна Република Кина употребљава иницијативу Појас и пут да би увећала своју економску моћ и безбедност кроз трговинску, инвестициону, финансијску, монетарну и енергетску политику. Такође, наведени су главни узроци због којих је Појас и пут покренут, као и могући проблеми који прате имплементацију овог пројекта.

Кључне речи: *иницијатива Појас и пут, Народна Република Кина, безбедност, геоекономија, трговина, инвестиције, енергетска политика*

Иницијатива *Појас и пут* као тема је у фокусу научне јавности од 2013. године, када је председник Народне Републике Кине Си Ђинпинг (*Xi Jinping*) свету представио нову кинеску развојну стратегију. Током посете Казахстану 2013. године, Ђинпинг је предложио стварање Економског појаса „Пут свиле“ (*The Silk Road Economic Belt*), а приликом посете Индонезији исте године он је најавио и Поморски Пут свиле 21. века (*The 21st Century Maritime Silk Road*).¹ Према званичном документу кинеске Националне комисије за раз-

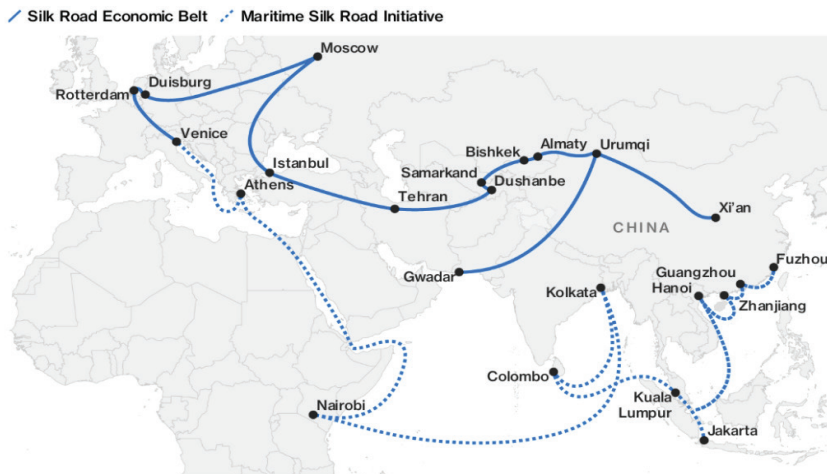
* Контакт: olga.pavkovic@ips.ac.rs

** Овај рад је настао у оквиру пројекта „Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција“ (бр. 179009), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1) Dragana Mitrović, “China’s Belt and Road Initiative: Connecting and Transforming Initiative”, у зборнику: *The Belt and Road Initiative in the Global Arena: Chinese and European Perspectives* (прир. Yu Cheng, Lilei Song, Lihe Huang), Palgrave Macmillan, UK, 2017, стр. 17.

вој и реформу, *Визија и акције за заједничку изградњу Економског појаса „Пут свиле“ и Поморског пута свиле за 21. век (Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road)*, Економски појас „Пут свиле“ би требало да повеже „Кину са Централном Азијом, Русијом и Европом (Балтиком); Кину са Персијским заливом и Средоземним морем кроз Централну и Западну Азију; и Кину са Јужном Азијом, Југоисточном Азијом и Индијским океаном“.² Поморски Пут свиле 21. века ће имати две руте, једну која иде од кинеске обале преко Јужнокинеског мора и Индијског океана до Европе и другу, која иде од кинеске обале преко Јужнокинеског мора до јужног Пацифика.³ Поред наведених пројеката, који заједно чине иницијативу *Појас и пут*,⁴ најављено је и оснивање Азијске инфраструктурне инвестиционе банке (*АИВ – Asian Infrastructure Investment Bank*) путем које би овај подухват био финансиран и која има циљ да продуби регионалну финансијску интеграцију.⁵ На следећој слици приказан је правац простирања Економског појаса „Пут свиле“ и Поморског Пута свиле 21. века.

Слика 1. Економски појас „Пут свиле“ и Поморски Пут свиле 21. века

Извор: David Tweed, *China's New Silk Road*, Bloomberg Quick Take, 2018.⁶

2) *Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road*, National Development and Reform Commission, Ministry of Foreign Affairs, and Ministry of Commerce of the People's Republic of China, 2015, Internet, http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html, 17/08/2018.

3) Исто.

4) Првобитан назив иницијативе је био Један појас – један пут.

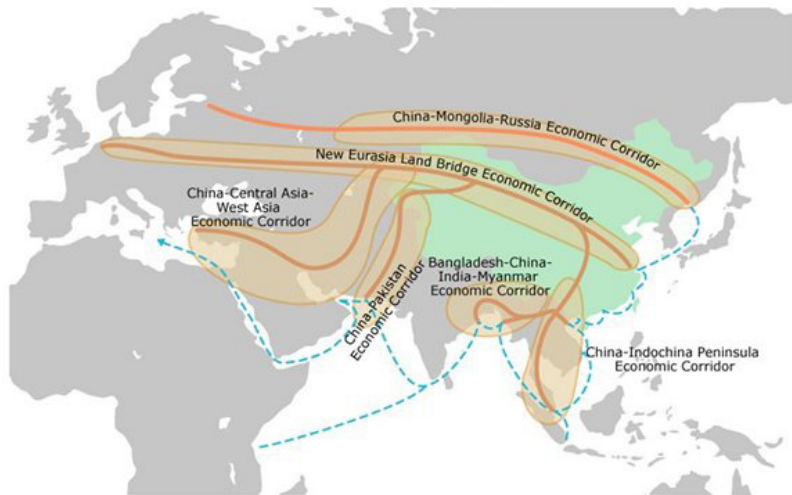
5) Dragana Mitrovic, "China's Belt and Road Initiative: Connecting and Transforming Initiative", нав. дело, стр. 18.

6) David Tweed, *China's New Silk Road*, Bloomberg Quick Take, 2018, Internet, <https://www.>

Појас и пут представља један од највећих пројеката у 21. веку, како по броју земаља и површини територије које обухвата, тако и по својој природи. Иницијатива би требало да обухвати преко 65 земаља, чији је удео у светском БДП-у 30%, у којима живи 62% светске популације и на чијем располагању стоји 75% енергетских резерви.⁷ Овај мега-пројекат би требало да омогући развој транспортне инфраструктуре (путеви, железнице и луке), развој енергетске инфраструктуре (електрична мрежа, нафтоводи и гасоводи, терминали за течни нафтни гас, нуклеарни реактори, обновљиви извори енергије итд.) и развој информационе инфраструктуре.⁸ У оквиру иницијативе планирано је шест економских коридора који ће повезати Кину са остатком Азије, Европом и Африком: Нови евроазијски копнени мост, Кина-Монголија-Русија, Кина-Централна Азија-Западна Азија, Кина-Индокинеско полуострво, Кина-Пакистан и Бангладеш-Кина-Индија-Мијанмар (слика 2).

Слика 2. Иницијатива Појас и пут: шест економских коридора који се простиру Азијом, Европом и Африком

The Belt and Road Initiative: Six Economic Corridors Spanning Asia, Europe and Africa

Извор: *The Belt and Road Initiative*, Hong Kong Trade Development Council, 2018.⁹

bloomberg.com/quicktake/china-s-silk-road, 30/09/2018.

- 7) *Belt and Road Initiative*, The World Bank, Internet, <https://www.worldbank.org/en/topic/regional-integration/brief/belt-and-road-initiative>, 14/08/2018.
- 8) Dragana Mitrovic, "China's Belt and Road Initiative: Connecting and Transforming Initiative", нав. дело, стр. 19-20.
- 9) *The Belt and Road Initiative*, Hong Kong Trade Development Commission, 2018, Internet,

Иницијатива Појас и пут је у Кини представљена као добитна стратегија за све, пројекат који би требало да повећа степен економског развоја и сарадње између укључених држава.¹⁰ Међутим, у литератури је заступљено схватање да Кина овом иницијативом покушава да оствари и друге циљеве спољне политике, који ће бити описани у овом раду.

УПОТРЕБА ГЕОЕКОНОМСКИХ ИНСТРУМЕНАТА – ПОЈАС И ПУТ

Упоредо са успоном Народне Републике Кине, питање националне безбедности је постајало све значајније, а овај концепт је добијао нове димензије и ширио се на друге секторе сем војног. У процесу редефинисања националне безбедности, посебно је наглашена потреба за укључивањем концепта економске безбедности, као „кључног стуба кинеске државне безбедности и глобалног поретка“.¹¹ Иако традиционалне претње још увек играју најзначајнију улогу у кинеском схватању националне безбедности, нове или нетрадиционалне претње такође добијају своје место у теорији и пракси.¹² У складу са тиме, Кина тежи увећању тврде моћи односно својих војних капацитета, али све више користи економску и меку моћ како би одговорила на безбедносне изазове.

Роберт Блеквил (*Robert D. Blackwill*) и Џенифер Херис (*Jennifer M. Harris*) сматрају да је Кина држава која највише користи геоекономију.¹³ Према њиховом схватању, силе у успону прво прибегавају употреби геоекономских средстава за постизање циљева спољне политике.¹⁴ Под геоекономијом се подразумева „коришћење економских инструмената за постизање и одбрану националних интереса и остваривање повољних геополитичких резултата, као и утицај економских активности других земаља на геополитичке циљеве једне државе“.¹⁵ У геоекономске инструмен-

<http://china-trade-research.hktdc.com/business-news/article/The-Belt-and-Road-Initiative/The-Belt-and-Road-Initiative/obor/en/1/1X000000/1X0A36B7.htm>, 15/08/2018.

10) *Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road*, нав. дело.

11) Richard Ghiasy, Jiayi Zhou, *The Silk Road Economic Belt: Considering security implications and EU-China cooperation prospects*, Friedrich Ebert Stiftung, Stockholm International Peace Research Institute, 2017, стр. 13.

12) May-Britt U. Stumbaum, Sun Xuefeng, “China”, у зборнику: *The Handbook of Global Security Policy* (прир. Mary Kaldor, Iavor Rangelov), Wiley Blackwell, 2014, стр. 373.

13) Robert D. Blackwill, Jennifer M. Harris, *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts London, England, 2016, стр. 93.

14) Исто, стр. 34.

15) Исто, стр. 20.

те се убрајају трговинска политика, инвестициона политика, економске и финансијске санкције, инострана помоћ, финансијска и монетарна политика, сајбер напади и енергетска политика.¹⁶

Са кинеске тачке гледишта, ова иницијатива би требало да послужи остварењу следећих циљева: „а) одржању кинеске националне економске безбедности, б) јачању енергетске безбедности кроз стварање алтернативних рута, в) унапређењу безбедности граница кроз развој западних региона Кине, г) борби против „три зла“ [тероризам, сепаратизам и верски екстремизам] у земљи и иностранству кроз економски развој и редистрибуцију богатства, д) ублажавању геополитичких махинација у којима предњаче САД, ђ) изградњи новог међународног дискурса и новог међународног безбедносног поретка који повећава свеобухватну кинеску моћ“.¹⁷ Иницијатива Појас и пут обухвата више геоекономских инструмената који би требало да омогуће поменуте циљеве односно да повећају безбедност и моћ ове државе. Најизраженији инструменти којима се Кина служи су у том контексту: трговинска и инвестициона политика, финансијска и монетарна политика и енергетска политика.

Трговинска и инвестициона политика

Појас и пут би требало да омогући Кини да оствари циљ одржавања економског раста, кроз повећање трговине и инвестиција у региону. Кина се од 2012. године суочава са успоравањем економског раста, стањем које се међу кинеским званичницима назива „нова нормалност“ (*new normal*), а које је повезано са постојањем производних вишкова и прекомерних девизних резерви.¹⁸ Иако је успела да заузме прво место на светској листи према БДП у паритету куповне моћи, Кина и даље не може да се мери са другим економским силама по животном стандарду, будући да је БДП по глави становника и даље мањи од 10.000 америчких долара.¹⁹ Другим речима, Кина вероватно неће успети да избегне замку средњег дохотка, тј. њен раст ће се усталити на одређеном нивоу, па ће бити

16) Исто, стр. 49.

17) Richard Ghiasy, Jiayi Zhou, *The Silk Road Economic Belt: Considering security implications and EU-China cooperation prospects*, нав. дело, стр. 5.

18) Yong Wang, “Offensive for defensive: The Belt and Road Initiative and China’s new grand strategy”, *The Pacific Review*, Routledge, TaylorFrancis Group, Vol. 29, Number 3, 2016, стр. 457.

19) *China’s GDP per capita 1960–2018*, Trading Economics, Internet, <https://tradingeconomics.com/china/gdp-per-capita>, 14/08/2018.

немогуће да пређе у категорију високог дохотка.²⁰ Дакле, након економске кризе 2008–2009. године, Кина бележи све мање стопе раста БДП-а,²¹ а према ММФ-у, оне ће убудуће бити све умереније.²² Овај тренд је створио велики проблем за Комунистичку партију Кине и *de facto* једнопартијску државу на чијем је она челу. Постало је јасно да ће Кини убрзо бити потребан нови модел развоја, који ће наставити да покреће домаћу привреду, али и „нову рунду отварања према свету“.²³

Према Вангу (*Yong Wang*), Кина има проблем производних вишкова пре свега због своје радно-интензивне привреде, нарочито у тешкој индустрији, али и у младим индустријама са високом додатом вредношћу у енергетском сектору.²⁴ Зато се јавила потреба за новим тржиштима, како за пласирање кинеских производа и полупроизвода, тако и за инвестирање акумулираног капитала (Кина има највеће залихе девизних и резерви у злату на свету²⁵). Као један од главних узрока за покретање Појаса и пута Халгрена (*Henrik Hallgren*) и Гјаси (*Richard Ghiasy*) виде „одржавање кинеског економског бума и побољшање економске безбедности Кине кроз стварање нових тржишта у иностранству и диверзификацију тржишне зависности“.²⁶ У документу *Визије и акције за заједничку изградњу Економског појаса „Пут свиле“ и Поморског Пута свиле 21. века*, неометана трговина је представљена као један од пет главних циљева иницијативе, а у оквиру овог циља наведени су и прилив и одлив капитала, тј. инвестиције.²⁷

Међутим, иако Појас и пут представља начин за одржање економског раста, ова иницијатива није ограничена само на економске циљеве, већ би требало да омогући Кини да оствари и

20) Види: Pol Gregori, Robert Stuart, *Globalna ekonomija i njeni ekonomski sistemi*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2015, стр. 425-474.

21) *GDP growth (annual %)*, The World Bank, 2018, Internet, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=CN>, 18/08/2018.

22) *China's Economic Outlook in Six Charts*, International Monetary Fund, 2018, Internet, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2018/07/25/na072618-chinas-economic-outlook-in-six-charts>, 28/08/2018.

23) Balázs Sárvari, Anna Szeidovitz, “Political Economics of the New Silk Road”, у зборнику: *The Belt and Road Initiative in the Global Arena: Chinese and European Perspectives* (прир. Yu Cheng, Lilei Song, Lihe Huang), Palgrave Macmillan, UK, 2017, стр. 117.

24) Yong Wang, “Offensive for defensive: The Belt and Road Initiative and China's new grand strategy”, нав. дело, 457.

25) *The World Factbook*, Central Intelligence Agency, 2018, Internet, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print_ch.html, 15/08/2018.

26) Henrik Hallgren, Richard Ghiasy, “Security and Economy on The Belt and Road: Three Country Case Study”, *SIPRI Insights on Peace and Security*, Stockholm International Peace Research Institute, No. 2017/4, December 2017, стр. 2.

27) *Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road*, нав. дело.

одређене геополитичке циљеве. У тренутку када је настала идеја о покретању овог пројекта, она је представљала одговор на америчку политику према Источној Азији. Према Јонгу Вангу, овај пројекат је покренут услед комбинованог притиска успоравања економије са којим се Кина суочава, Обамина стратегије *Pivot to East Asia* и погоршања односа са суседним земљама после кризе 2008–2009. године.²⁸ Обамина стратегија је подразумевала мање ангажовање на Блиском истоку и веће присуство у Источној Азији, као једном од највећих тржишта у настајању. Ванг сматра да је Обамина стратегија ребалансирања у Азији била усмерена ка стварању чвршћег упоришта у земљама са којима Кина има територијалне спорове.²⁹ То је свакако допринело експанзији идеје о Појасу и путу, јер је схваћено као хегемонистичка тежња САД.

Кина је користила иницијативу да осигура трговинске односе са другим земљама, као одговор на изостанак њеног укључивања у поједине регионалне трговинске аранжмане.³⁰ Овде се мисли на ТПП (*TTP – Transpacific Partnership*) и ТТИП (*TTIP – Transatlantic Trade and Investment Partnership*), две иницијативе САД које су планиране у Азији у оквиру Обамина стратегије, и које су искључиле Кину.³¹ Као одговор на већу америчку улогу у Азији, председник Ћинпинг је 2014. године предложио „Нови азијски концепт безбедности“ односно стратегију безбедности која почива на већој регионалној сарадњи – „на азијском је народу да води послове Азије, решава азијске проблеме и одржава безбедност Азије“.³² Поред тога, Ћинпинг је издвојио развој као кључну тачку за решавање регионалних безбедносних претњи и представио га као основу безбедности.³³ То је у складу са схватањем о „економској бази“ регионалне и међународне безбедности о којој говоре Гјаси и Жоу (*Jiayi Zhou*),³⁴ а које се уклапа и у идеолошку матрицу Комунистичке партије Кине. Појас и пут би у овом контексту требало да пружи основ за веће регионално повезивање, тачније за стварање

28) Yong Wang, “Offensive for defensive: the belt and road initiative and China’s new grand strategy”, нав. дело, стр. 455.

29) Исто, стр. 458.

30) Chi Lo, “China’s Silk Road Strategy”, *International Economy*, Fall 2015, стр. 54.

31) Исто, стр. 71.

32) “In the final analysis, it is for the people of Asia to run the affairs of Asia, solve the problems of Asia and uphold the security of Asia.” *New Asian Security Concept For New Progress in Security Cooperation*, Remarks at the Fourth Summit of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia by H.E. Xi Jinping, President of the People’s Republic of China, Shanghai Expo Center, 21 May 2014, Internet, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1159951.shtml, 17/08/2018.

33) Исто.

34) Richard Ghiasy, Jiayi Zhou, *The Silk Road Economic Belt: Considering security implications and EU-China cooperation prospects*, нав. дело, стр. 13.

односа међузависности између држава региона. Према Халгрену и Гјасију, стварање „дубље безбедносне сарадње у Азији коју покрећу економска сарадња и међузависност“ спада у главне циљеве Појаса и пута.³⁵

Иако су оба америчка пројекта у међувремену пропала, са администрацијом председника Доналда Трампа дошло је до још веће кризе у односима са Америком која је оличена у трговинском рату. Зато се може претпоставити да ће у оквиру Појаса и пута Кина тражити и нове трговинске аранжмане са државама у које улаже. Кина обезбеђује највише финансијских средстава за спровођење иницијативе и биће потписница већине трговинских споразума, што јој отвара могућност убеђивања, али и принуде у односу на државе које су примаоци инвестиција или трговински партнери. У складу са тиме, као важан циљ Појаса и пута и услов имплементације овог пројекта, у поменутом документу Националне комисије за развој и реформу, наведена је и координација политика.³⁶ Појас и пут би требало да увећа економску моћ Кине, тако што ће повећати регионалну трговину и инвестиције, а Кина ће бити у центру ових трансакција. Инвестициона политика је нарочито важна као геоекономски инструмент за Кину, с обзиром на велики утицај Комунистичке партије на предузећа у државном власништву (*SOEs – State Owned Enterprises*), која имају велики удео у кинеским страним директним инвестицијама.³⁷ Као један од главних циљева председника Ђинпинга, Чи Ло (*Chi Lo*) види везивање регионалног просперитета са Кином, при чему је она стављена у центар економског развоја, односно стварање тзв. сино-центричног поретка.³⁸ На 19. националном конгресу Комунистичке партије Кине у октобру 2017. године, иницијатива Појас и пут је унета у Устав партије, што указује на њен политички значај.³⁹

Кина покушава да се прилагоди савременим глобализацијским токовима и да прошири своје тржиште за извоз, нарочито у контексту повећаног протекционизма САД за време администрације Доналда Трампа, који намеће такву потребу. Поред тога, тачно је да Кина треба да пронађе начин да уложи акумулирани капитал и да је Појас и пут један од начина да се то спроведе у дело, али није

35) Henrik Hallgren, Richard Ghiasy, "Security and Economy on The Belt and Road: Three Country Case Study", нав. дело, стр. 2.

36) *Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road*, нав. дело.

37) Robert D. Blackwill, Jennifer M. Harris, *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*, нав. дело, стр. 54.

38) Chi Lo, "China's Silk Road Strategy", нав. дело, стр. 55.

39) "Belt and Road" incorporated into CPC Constitution, Xinhua, 2017, Internet, http://www.xinhuanet.com/english/2017-10/24/c_136702025.htm, 15/08/2018.

јасно како ће улагање у сиромашне државе, нарочито у Централној Азији или Африци, бити исплативо, нарочито када се узме у обзир природа пројеката који су у плану (углавном инфраструктурни, односно путеви, мостови, пруге и сл. који представљају јавна добра). Постоји велика могућност да кинески инвестициони пројекти створе велике дугове и за државе региона и за саму Кину. Поред економских, имплементација Појаса и пута носи и друге ризике. Пре свега, у државама дуж новог Пута свиле може доћи до протеста и насиља који би угрозили инфраструктурне пројекте, а безбедносну претњу представљају и „корупција, организовани криминал, ограничени институционални и хумани капитал, недостатак одговорности“.⁴⁰ У таквим условима не може се гарантовати да ће економски аранжмани бити спроведени у дело, а њихово неиспуњавање представљало би економски и политички трошак за Кину.

Финансијска и монетарна политика

Постојећи међународни финансијски систем, који се базира на институцијама насталим у Бретонвудсу 1944. године, Међународном монетарном фонду и Међународној банци за обнову и развој (Светској банци), није се мењао у складу са променама у економској моћи држава у савременом добу. С обзиром да међународне финансијске институције нису реформисане кад је Кина постала једна од највећих економских сила, већ у њима и даље доминацију имају Сједињене Америчке Државе, оваква структура не одражава њене интересе, као ни интересе других земаља у развоју. Према Митровић, „опозиција из Вашингтона је опструисала поделу моћи (power sharing)“ и натерала Кину да тражи други начин за светску владавину.⁴¹

У том контексту група аутора говори о могућности новог глобалног финансијског поретка који више не би био концентрисан око САД. Они сматрају да је „Кина трећа земља у историји, после Уједињеног краљевства и САД, која има потенцијал да води и обликује глобални систем финансија и трговине“.⁴² Стубови новог финансијског система би требало да буду управо међународне економске институције које Кина развија последњих година – Азијска инфра-

40) Richard Ghiasy, Jiayi Zhou, *The Silk Road Economic Belt: Considering security implications and EU-China cooperation prospects*, нав. дело, стр. 21.

41) Dragana Mitrovic, “China’s Belt and Road Initiative: Connecting and Transforming Initiative”, нав. дело, стр. 18.

42) Sit Tsui, Erebus Wong, Lau Kin Chi, Wen Tiejun, “One Belt, One Road: China’s Strategy for a New Global Financial Order”, *Monthly Review*, vol. 68, Number 8, 2017, стр. 38.

структурна инвестициона банка, БРИКС Нова развојна банка, Фонд Пута Свице и друге.⁴³ Према схватању аутора, оне представљају контражеу западним економским институцијама попут ММФ-а, Светске Банке и Европске централне банке који доминирају глобалним финансијским поретком.⁴⁴ Појас и пут представља начин да Кина развије мрежу сопствених финансијских институција, које су званично отворене за све државе, али ће највише оснивачког капитала обезбедити управо она, што ће јој омогућити да диктира сопствена правила (од 50 милијарди долара оснивачког капитала готово половину је обезбедила Кина⁴⁵). Оснивање финансијских институција је важан, али не и довољан услов да дође до промена у глобалном финансијском поретку. Да би до овакве промене заиста дошло, долар би морао да буде смењен са места најзаступљеније резервне валуте, тачније, требало би да (ренминби) јуан преузме његову улогу или да се барем изједначи употреба две валуте као страних резерви.

Монетарна политика и политика девизног курса Кине представљају важан део иницијативе Појас и пут. Различити аутори се слажу у оцену да Кина користи иницијативу Појас и пут да би интернационализовала јуан. Тако Халгрен и Гјаси наводе да је један од разлога за покретање Појаса и пута „подршка интернационализацији кинеског ренминбија и преобликовање постојеће глобалне архитектуре трговине, финансија и инвестиција како би више одговарала кинеским потребама“.⁴⁶ Ипак, иако Кина покушава да интернационализује јуан, и то управо кроз Појас и пут, тај подухват неће бити лак јер је проценат трговине и инвестиција које су деномиране у јуану и даље веома мали у односу на долар. Цуи (*Sit Tsui*) и сарадници сматрају да ће јуан постати једна од најзначајнијих међународних валута, али неће успети да изазове ни долар ни евро због недостатка инвестиционог плана за стране директне инвестиције, недовољног улагања у истраживање и развој као и доминације предузећа у власништву државе.⁴⁷ Такође, чињеница да не постоји флукутирајући девизни курс штети интернационализацији јуана, с обзиром да се ова валута девалвира ради одржавања јевтинијег извоза. Поред тога, иза долара стоји стабилност и огромна економска и војна моћ САД,

43) *Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road*, нав. дело.

44) Sit Tsui, Erebus Wong, Lau Kin Chi, Wen Tiejun, “One Belt, One Road: China’s Strategy for a New Global Financial Order”, нав. дело, стр. 38.

45) Robert D. Blackwill, Jennifer M. Harris, *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*, нав. дело, стр.115.

46) Henrik Hallgren, Richard Ghiasy, “Security and Economy on The Belt and Road: Three Country Case Study”, нав. дело, стр. 2.

47) Sit Tsui, Erebus Wong, Lau Kin Chi, Wen Tiejun, “One Belt, One Road: China’s Strategy for a New Global Financial Order”, нав. дело, стр. 39-40.

што му даје предност као резервне валуте. Међутим, важан показатељ значаја нових финансијских институција јесте чланство неколико западних држава, попут Уједињеног Краљевства, Немачке и Швајцарске, као и традиционалног америчког савезника Израела у Азијској инфраструктурној инвестиционој банци.⁴⁸ Иако је тешко да ће бретонвудске институције бити превазиђене у скоријем периоду, овакво позиционирање представља ударац за САД.

Кина има око 3.5 билиона долара у страним резервама којима управљају државна агенција *State Administration of Foreign Exchange* и кинески фонд сувереног богатства/суверени фонд *China Investment Corporation*.⁴⁹ Кина је 2015. године најавила да ће „рециклирати своје резерве“ кроз иницијативу Појас и пут и АИИБ.⁵⁰ Према Харисовој и Блеквилу, иако се не претпоставља да ће Кина распродати своје резерве у долару због високог степена међузависности, ипак може да доведе до промена на тржишту без нарушавања сопствених економских интереса, зато што поседује јако значајан удео америчких државних обвезница.⁵¹

Финансијска сарадња Кине и земаља на новом Путу свиле требало би да повећа интегрисаност тржишта и употребу јуана, а самим тим и значај финансијских институција иза којих стоји Кина.⁵² Међутим, Чи Ло не види Појас и пут као обнову модела развоја који је заснован на инвестицијама, већ само као начин да се успори нагли пад инвестиција док се иде ка моделу који је заснован на домаћој потрошњи.⁵³ Ауторка наглашава и потенцијалне ризике иницијативе Појас и пут за Кину. Пре свега, земље дуж Пута свиле су сиромашне и углавном неразвијене тако да би свака инвестиција у њихове привреде дошла са великим ризиком. Она такође сматра да би улагање јуана у ове земље изложило ту валуту ризику.⁵⁴ Из тога разлога Кина је потписала више споразума о девизном свопу (*swap agreement*) са овим земљама. Поједини аутори сматрају да ће девизни свопови позитивно утицати на трговину Кине са земљама са којима их потписује, мада постоје неслагања у погледу тога ко ће бити главни добитници у том процесу.⁵⁵

48) *Members and Prospective Members of the Bank*, Asian Infrastructure Investment Bank, 2018, Internet, <https://www.aiib.org/en/about-aiib/governance/members-of-bank/index.html>, 23/08/2018.

49) Robert D. Blackwill, Jennifer M. Harris, *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*, нав. дело, стр. 137.

50) Исто, стр. 84.

51) Исто, стр. 85.

52) Chi Lo, “China’s Silk Road Strategy”, нав. дело, стр. 55.

53) Исто.

54) Исто, стр. 71.

55) Fan Zhang, Miaojie Yu, Jiantuo Yu, Yang Jin, “The Effect of RMB Internationalization on Belt

Енергетска политика

Према Блеквилу и Харисовој, три варијабле одређују како земља може користити енергетску политику у геополитичке сврхе: монополска моћ, монопсонска моћ (куповна моћ) и контролисање транзитних тачака.⁵⁶ Кина је највећи светски потрошач укупне енергије са 23% укупног удела, а од 2017. године и највећи увозник сирове нафте, што јој даје велику куповну моћ.⁵⁷ Огроман раст тражње за енергентима не може да буде задовољен из домаће производње која је иначе у опадању, тако да је Кини потребно да обезбеди константан прилив енергената из иностранства. Ипак, с обзиром да не контролише главне транзитне тачке, постоје сталне претње по кинеску енергетску безбедност. Према подацима Бритиш Петролиума (*British Petroleum*) проценат зависности Кине од стране нафте у 2016. години је износио 68%, што је историјски максимум.⁵⁸ Геополитички циљеви иницијативе Појас и пут су најизраженији управо у области енергетске политике. Постоји тзв. „дилема Малајског пролаза“ (*The Malacca dilemma*) јер преко овог пролаза у Кину стиже 80% енергетских ресурса, а он се налази под неформалном контролом САД.⁵⁹

За време администрације Барака Обаме (*Barack Obama*) постојао је подстицај за Кину да се укључи у одржавање равнотеже на Блиском истоку, који је за време Трампа напуштен, тако да се Кина све више окреће копненим рутама. Како Ролан (*Nadège Rolland*) наводи: „Велике и растуће количине нафте и природног гаса које су потребне за одржавање економског развоја данас пристижу са Блиског истока и Источне Африке, као и поморским путем кроз Југоисточну Азију, дуж рута које Кина нема капацитета да брани“.⁶⁰ Једна од алтернативних рута за снабдевање енергијом могао

and Road Initiative: Evidence from Bilateral Swap Agreements”, *Emerging Markets Finance & Trade*, Routledge, Taylor & Francis Group, LLC, Vol. 53, 2017, стр. 2848.

56) Robert D. Blackwill, Jennifer M. Harris, *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*, нав. дело, стр. 90.

57) *Statistical Review of the World Energy: China*, British Petroleum, 2017, Internet, <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-china-insights.pdf>, 14/08/2018; Од 2013. године Кина је већ била највећи нето увозник нафте и нафтних деривата мерено укупно) *China surpassed the United States as the world's largest crude oil importer in 2017*, Energy Information Administration, 2017, Internet, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=34812> 14/08/2018.

58) *Statistical Review of the World Energy: China*, British Petroleum, 2017, Internet, <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-china-insights.pdf>, 14/08/2018.

59) Nadège Rolland, “China’s Belt and Road Initiative: Underwhelming or Game-Changer?”, *The Washington Quarterly*, Spring 2017, стр. 133.

60) Исто.

би бити коридор Кина-Пакистан с обзиром да повезује пакистанску луку Гвадар која има излаз на Персијски залив са кинеском провинцијом Синђанг.⁶¹ На тај начин би се избегао транзит кроз Малајски пролаз, што би повећало енергетску безбедност Кине. У периоду од 2015. до 2030. године Кина ће инвестирати 46 милијарди долара у развој овог економског коридора, а већина средстава ће бити уложена управо у енергетски сектор.⁶² Међутим, ни ова опција није ослобођена ризика, с обзиром да један део коридора пролази кроз Кашмир, што може отворити политички сукоб са Индијом.⁶³ Такође, постоји и проблем кинеске аутономне области Синђанг, коју Кина покушава да пацификује економском интеграцијом у оквиру Појаса и пута. Дакле, једна од највећих претњи у вези са спровођењем овакве енергетске политике односи се на територијалне спорове и политичке сукобе који би могли бити подстакнути у државама у које Кина инвестира. Поред тога, приликом изградње енергетске инфраструктуре, Кина ће морати да размотри питања заштите животне средине и еколошке безбедности, што ће повећати њене трошкове.

Друга могућа рута за снабдевање енергијом јесте копнена рута кроз Централну Азију. Према Митровић, прва област у којој ће доћи до имплементације иницијативе Појас и пут је Централна Азија која економски заостаје у односу на Јужну и Источну, али је богата природним ресурсима и погодна за пројекте изградње енергетске и транспортне инфраструктуре.⁶⁴ У ту сврху до сад је уложено преко 27 милијарди долара са циљем изградње нафтовода, гасовода, пруга и стварања специјалних економских зона.⁶⁵ Највећа корист за Кину од оваквог улагања се односи на остварење енергетске безбедности на основу природних ресурса којима располажу државе овог региона. Кина већ има стратешка партнерства са свим државама Централне Азије и кроз ове државе ће проћи два економска коридора Појаса и пута – Кина-Централна Азија-Западна Азија и Евроазијски копнени мост.⁶⁶ Међутим, Централна Азија

61) Peter Cai, *Understanding China's Belt and Road Initiative*, Lowy Institute for International Politics, 2017, стр. 6.

62) Richard Ghiasy, Jiayi Zhou, *The Silk Road Economic Belt: Considering security implications and EU-China cooperation prospects*, нав. дело, стр. 31.

63) Rezaul H. Laskar, *CPEC route through Kashmir could create tension with India: UN report*, Hindustan Times, 2017, Internet, <https://www.hindustantimes.com/world-news/cpec-route-through-kashmir-could-create-tension-with-india-un-report/story-05fDgjtFmATT6K13ZJfN.html> 19/08/2018.

64) Dragana Mitrovic, "China's Belt and Road Initiative: Connecting and Transforming Initiative", нав. дело, стр 20.

65) Richard Ghiasy, Jiayi Zhou, *The Silk Road Economic Belt: Considering security implications and EU-China cooperation prospects*, нав. дело, стр. 20.

66) Исто. Економски коридор Кина-Централна Азија-Западна Азија би требало да прође

је традиционално руска интересна сфера, тако да се отвара питање како ће Русија реаговати на кинеску иницијативу у овом региону, поготово зато што је Русија иницијирала сопствени пројекат – Евроазијску економску унију. Митровић сматра да ће растућа кинеска моћ у овом региону „забринути“ Москву с обзиром на безбедносне, економске и геополитичке интересе које има у Централној Азији.⁶⁷ Кинеско присуство у Централној Азији могло би да умањи руски утицај и доминацију. Ипак, досадашњи руски одговор ишао је у правцу повезивања два пројекта (ЕЕУ и Појаса и пута) као комплементарна, што Гјаси и Жоу сматрају политичким одобравањем ширења кинеског присуства у Централној Азији.⁶⁸ С друге стране, Цуи и сарадници наводе да је Русија отворена за партнерство са Кином услед санкција поводом Украјинске кризе,⁶⁹ тако да се поставља питање да ли ће партнерство опстати у случају промене европске политике према Русији.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Иницијатива Појас и пут представља један од највећих пројеката који су икада планирани, по броју земаља учесница, уложеном капиталу и самој природи инвестиција. Она такође представља веома амбициозан пројекат у односу на циљеве које би требало постићи. Појас и пут је покренут као алтернативни пут развоја Народне Републике Кине, у контексту све мањег раста и као кинески одговор на све већу глобализацију. Међутим, његова функција није искључиво економска, већ би Појас и пут требало да послужи и геополитичким циљевима Кине. Пре свега, Кина користи трговинске споразуме и инвестиције како би створила или ојачала односе међузависности у региону у поретку који би био сино-центричан. Она такође води финансијску и монетарну политику која има за циљ стварање алтернативног финансијског система у односу на постојећи. У том смислу, Кина развија финансијске институције које конкуришу ММФ-у и групацији Светске банке у којима доминантну улогу имају САД. Коначно, Појас и пут ће послужити Кини као начин за смањење енергетске зависности. Инвестирање у еко-

кроз Казахстан, Киргистан, Таџикистан, Узбекистан и Туркменистан, док Евроазијски копнени мост пролази кроз једну централноазијску државу – Казахстан.

67) Dragana Mitrovic, “China’s Belt and Road Initiative: Connecting and Transforming Initiative”, нав. дело, стр 28.

68) Richard Ghiasy, Jiayi Zhou, *The Silk Road Economic Belt: Considering security implications and EU-China cooperation prospects*, нав. дело, стр. 20.

69) Sit Tsui, Erebos Wong, Lau Kin Chi, Wen Tiejun, “One Belt, One Road: China’s Strategy for a New Global Financial Order”, нав. дело, стр. 37.

номски коридор Кина-Пакистан као и у Централну Азију требало би да омогући Кини да се снабдева енергентима копненим рутама и да на тај начин умањи значај Малајског пролаза који је под контролом САД. Уколико би Кини пошло од руке да спроведе у дело ову амбициозну замисао, несумњиво би дошло до јачања њене економске моћи, а то би јој даље олакшало и остварење националних интереса и циљева спољне политике.

Међутим, иако овај пројекат делује као идеално решење за постизање вишеструких циљева Народне Републике Кине, његова имплементација је оптерећена бројним проблемима. Трбало би напоменути да управо због великог обухвата иницијативе, још увек не постоји довољна прецизност и транспарентност. Постоји и озбиљан ризик да најављени инфраструктурни пројекти створе велике дугове за укључене државе и за саму Кину, што би с још више умањило економски раст. Такође, постоје велике безбедносне претње које произилазе из економске неразвијености и политичке нестабилности у земљама у региону, умањују могућност за спровођење најављених пројеката и отварају могућност за конфликт. Коначно, и сама Кина се сусреће са отежавајућим факторима попут различитог степена развоја региона, сецесионистичких тежњи и територијалних спорова. Уколико би дошло до застоја или прекида овог пројекта, Кина би сносила велике трошкове, што би неповољно деловало на Кинеску комунистичку партију, која своју власт у великој мери заснива на економском развоју. У том контексту још увек је тешко проценити да ли ће иницијатива Појас и пут заиста повећати економску моћ Кине и од ње направити регионалног хегмона или ће за њу створити још веће оптерећење и дуг.

ЛИТЕРАТУРА

- “*Belt and Road*” incorporated into CPC Constitution, Xinhua, 2017, Internet, http://www.xinhuanet.com/english/2017-10/24/c_136702025.htm, 15/08/2018.
- Belt and Road Initiative*, The World Bank, Internet, <https://www.worldbank.org/en/topic/regional-integration/brief/belt-and-road-initiative>, 14/08/2018.
- Blackwill Robert D., Harris Jennifer M., *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts London, England, 2016.
- Cai Peter, *Understanding China’s Belt and Road Initiative*, Lowy Institute for International Politics, 2017.
- Chi Lo, “China’s Silk Road Strategy”, *International Economy*, Fall 2015, стр. 54-71.

- China surpassed the United States as the world's largest crude oil importer in 2017*, Energy Information Administration, 2017, Internet, <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=34812> 14/08/2018.
- China's Economic Outlook in Six Charts*, International Monetary Fund, 2018, Internet, <https://www.imf.org/en/News/Articles/2018/07/25/na072618-chinas-economic-outlook-in-six-charts>, 28/08/2018.
- China's GDP per capita 1960–2018*, Trading Economics, Internet, <https://tradingeconomics.com/china/gdp-per-capita>, 14/08/2018.
- David Tweed, *China's New Silk Road*, Bloomberg Quick Take, 2018, Internet, <https://www.bloomberg.com/quicktake/china-s-silk-road>, 01/09/2018.
- GDP growth (annual %)*, The World Bank, 2018, Internet, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=CN>, 18/08/2018.
- Ghiasy Richard, Zhou Jiayi, *The Silk Road Economic Belt: Considering security implications and EU-China cooperation prospects*, Friedrich Ebert Stiftung, Stockholm International Peace Research Institute, 2017.
- Gregori Pol, Stjuart Robert, *Globalna ekonomija i njeni ekonomski sistemi*, Ekonomski fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2015.
- Hallgren Henrik, Ghiasy Richard, "Security and Economy on The Belt and Road: Three Country Case Study", *SIPRI Insights on Peace and Security*, Stockholm International Peace Research Institute, No. 2017/4, December 2017, стр. 1-12.
- Laskar Rezaul H., *CPEC route through Kashmir could create tension with India: UN report*, Hindustan Times, 2017, Internet, <https://www.hindustantimes.com/world-news/cpec-route-through-kashmir-could-create-tension-with-india-un-report/story-05fdgjtFmATT6K13ZJffN.html> 19/08/2018.
- Members and Prospective Members of the Bank*, Asian Infrastructure Investment Bank, 2018, Internet, <https://www.aiib.org/en/about-aiib/governance/members-of-bank/index.html>, 23/08/2018.
- Mitrovic, Dragana, "China's Belt and Road Initiative: Connecting and Transforming Initiative", у зборнику: *The Belt and Road Initiative in the Global Arena: Chinese and European Perspectives* (прир. Yu Cheng, Lilei Song, Lihe Huang), Palgrave Macmillan, UK, 2017, стр. 17-34.
- New Asian Security Concept For New Progress in Security Cooperation*, Remarks at the Fourth Summit of the Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia by H.E. Xi Jinping, President of the People's Republic of China, Shanghai Expo Center, 21 May 2014, Internet, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1159951.shtml, 17/08/2018.
- Rolland Nadège, "China's Belt and Road Initiative: Underwhelming or Game-Changer?", *The Washington Quarterly*, Spring 2017, стр. 127-142.
- Sárvári Balázs, Szeidovitz Anna, "Political Economics of the New Silk Road", у зборнику: *The Belt and Road Initiative in the Global Arena: Chinese and European Perspectives* (прир. Yu Cheng, Lilei Song, Lihe Huang),

- Palgrave Macmillan, UK, 2017, стр. 117-140.
- Statistical Review of the World Energy: China*, British Petroleum, 2017, Internet, <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-china-insights.pdf>, 14/08/2018.
- Stumbaum May-Britt U., Xuefeng Sun, “China”, у зборнику: *The Handbook of Global Security Policy* (прир. Mary Kaldor, Iavor Rangelov), Willey Blackwell, 2014, стр. 371-387.
- The Belt and Road Initiative*, Hong Kong Trade Development Commission, 2018, Internet, <http://china-trade-research.hktdc.com/business-news/article/The-Belt-and-Road-Initiative/The-Belt-and-Road-Initiative/obor/en/1/1X000000/1X0A36B7.htm>, 15/08/2018.
- The World Factbook*, Central Intelligence Agency, 2018, Internet, https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print_ch.html, 15/08/2018.
- Tsui Sit, Wong Erebus, Kin Chi Lau, Tiejun Wen, “One Belt, One Road: China’s Strategy for a New Global Financial Order”, *Monthly Review*, vol. 68, Number 8, 2017, стр. 36-45.
- Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road*, National Development and Reform Commission, Ministry of Foreign Affairs, and Ministry of Commerce of the People’s Republic of China, 2015, Internet, http://en.ndrc.gov.cn/newsrelease/201503/t20150330_669367.html, 17/08/2018.
- Wang Yong, “Offensive for defensive: The Belt and Road Initiative and China’s new grand strategy”, *The Pacific Review*, Routledge, Taylor&Francis Group, Vol. 29, Number 3, 2016, стр. 455-463.
- Zhang Fan, Yu Miaojie, Yu Jiantuo, Jin Yang, “The Effect of RMB Internationalization on Belt and Road Initiative: Evidence from Bilateral Swap Agreements”, *Emerging Markets Finance & Trade*, Routledge, Taylor & Francis Group, LLC, Vol. 53, 2017, стр. 2845-2857.

Olga Pavkovic

THE SECURITY ASPECTS OF THE BELT AND ROAD INITIATIVE

Resume

The main purpose of this paper consists of presenting the Chinese Belt and Road Initiative through the lens of the geoeconomics theory. This theory suggests that rising powers primarily use economic instruments in order to protect their national interests and achieve geopolitical goals. The paper describes how The People’s Republic of China uses the Belt and Road Initiative to enhance its economic power and security through trade, investment, financial, monetary and energy policy. According to many authors, BRI was introduced in 2013 as a

response to combined economic and political factors. China is trying to establish a sino-centric order in Asia by making trade arrangements with less developed countries. Furthermore, new institutions such as Asian Infrastructure Investment Bank and The Silk Road Fund are being promoted as a new form of financial integration, and an alternative for US-dominated IMF and the World Bank. Since these institutions are founded by China, and this country holds most of the capital, it is expected that they would portray China's interests. Also, China's BRI is an attempt to internationalize renminbi and make a foreign reserve currency out of it. Finally, the Belt and Road Initiative will be used for reduction of Chinese energy dependence. Economic corridor China-Pakistan and Central Asia are alternative energy supply routes. However, all of these projects aren't as easy to achieve. First of all, China's trading partners and investment host countries are poor and underdeveloped, so there's a clear risk of creating a debt. Second of all, there are security threats in the form of violence, terrorism and organized crime, lack of institutional and human capital and corruption. Also, the initiative could invoke territorial disputes along the planned routes. Therefore, failure of BRI projects would bear great economic and political costs for China as the leading country of the initiative.

Keywords: *The Belt and Road Initiative, People's Republic of China, security, geoeconomics, trade, investment, energy policy*

* Овај рад је примљен 12. октобра 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 22. октобра 2018. године.

Ђорђе Стојановић*

Институт за политичке студије, Београд

ТРАКТАТ О САВРЕМЕНОМ РЕПОЗИЦИОНИРАЊУ ДИСКУРСА ДРЖАВЕ**

Сажетак

Овај рад ће покушати да презентује и анализира неке од дискурзивних компоненти дестабилизације класичног концепта државе. У том смислу у посебном фокусу ће бити њена специјална димензија (територија, територијалност и „територијална замка“) и димензија суверенитета. Са друге стране, овај рад ће се бавити и могућношћу плуралног разумевања суверенитета, ре-артикулисањем односа између анархије и суверенитета за међународни поредак и „симболичким насиљем“ модерне државе.

Кључне речи: држава, суверенитет, територија, територијалност, „територијална замка“

Пре-модерни аранжман простора је почивао на феудалном систему владавине обележеном многобројним преклапајућим границама и важењима различитих аутономних инстанци власти унутар једне области, те су, условно речено, тадашњи политички ентитети, религијско-династичке заједнице, функционисале преко механизма личне лојалности и облигација, а не преко неког апстрактног, интегрисаног принципа индивидуалности и грађанства на географски недвосмислено детерминисаној/фиксираној територији (Neocleous 2003: 410; Agnew and Corbridge 1995: 85). Читава поставка дивинизованог/сакрализованог простора је, као интрансигентна репетитивна традиција, повезана са хијерархизованом субординацијом у чијем се средишту налазе Бог и Црква, то јест

* Контакт: georgikus@gmail.com

** Овај рад је настао у оквиру пројекта “Демократски и национални капацитети политичких институција Србије у процесу међународних интеграција”, бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

монарх, и сет теолошких захтева који дефинишу и оправдавају владавину. Инверзија суверенитета оличеног у лику монарха и кластера хијерархизованих веза, својствених феудалном уређењу, са профаном институцијом државе довело је до секуларних концепција и симболичких кодова моћи директно повезаних са спацијалним атрибутима. Нова формула идентитета је изражавала ексклузивну припадност заједничком територијално/правно одређеном и сингуларно централизованом простору са прецизно спецификованим границама установљеним преко суверенових моћи и признатим од стране, тада, “ембрионалног” међународног система држава. Све то указује на то да су питања која се тичу простора/територије нераскидиво повезана са концептуализацијом/разумевањем државе. Хијерархијска архитектоника средњевековне културе простора Окцидента је током Ренесансе замењена новим имагинаријумом, човек је од бића које постоји у простору постао биће које контролише простор, па је стога могао да га рационално објасни, систематично уређује и прилагоди својим жељама (Larkin 2010: 196). На политичком плану, то је значило дискредитовање и делегитимизацију било ког захтева који се тичао суверенитета, а који је био изнад државног ауторитета.

Историјски посматрано, модерна држава своје ране контуре задобија под династијом Капета, у периоду од десетог (Иго Капет, крунисан 987) до четрнаестог века (Шарл IV, умро 1328), и преко папске буле *Inter caetera* донете од стране папе Александра VI 1493. године, којом је пласирано “глобално линеарно мишљење” као форме спацијалне освешћености (Schmitt 2006 [1950]: 87)- перципирање планете као просторно подељене и спецификовне којој европској сувереној сили демаркирани делови припадају (Buck-Morss 2000: 32), да би се консолидовала након Вестфалског мира 1648, када је и дефинисана идеја суверенитета какву, најчешће и данас познајемо. Наиме, Тридесетогодишњи рат, започео 18. 05. 1618. Прашком дефенестрацијом је у својој раној фази означен као верски рат између протестанатских и католичких држава, да би касније прерастао у општи европски сукоб. Завршио је октобра 1648. потписивањем мировних уговора у вестфалским градовима Оснабрику и Минстеру. Поред директних резултата: промоције верске толеранције, девастације империјалног и клерикалног универзализма, те деградације папинства на међународни фактор другог реда, дугорочно посматрано Вестфалски мир је иницирао стварање модерног међународног система утемељеног на територијалним и сувереним ентитетима, то јест државама, са чврсто утврђеним границама, елиминисањем мешања екстерних актера

у домену аутономних интерних аранжмана власти неке државе и анулирањем преклапајућих политичких и религиозних лојалности (Bring 2000: 58-62; Kurtulus 2005: 130-133).

Аутор овога трактата не жели да улази у дубље диспутације о томе колико је Вестфалски мир заиста историјска преломница, а колико мит (Osiander 2001; Akashi 2009), то јест да ли је модерна држава настала 1648. године или крајем седамнаестог века у пост-револуционарној Енглеској (Teschke 2003: 249). То имплицира да не подржава нити “ортодоксну (про-митолошку)” нити “херетичку (демитологизирајућу)” академску струју из најмање три разлога: (1) из уверења да историја није скуп задатих/супстанцијализованих дешавања већ “отворени простор” за читаву палету интерпретација и реинтерпретација; из (2) уверења да фабриковање/грађење историје није нужно њено фалсификовање; и (3) због “аналитичке негентропије” (спречавања непотребног губитка истраживачке енергије), то јест због тога што “историографско-симболички” монументализам Вестфалског мира покрива један део академске заједнице и изражава одређени конвенционални скуп идеја с којима оперише овај рад (то се односи и на разумевање пост-Вестфалске ситуације, јер се реферира на Вестфалски пандан чак и она када је анти-Вестфалска). Уосталом, митови тога ранга на међународној сцени имају улогу да покрену “стварност већу од самог живота” (Beaulac 2004: 39), јер, као што је познато, они нису само описивање и репрезентација, такозване, објективне стварности, већ партиципирају и у њеном стварању и у њеном мењању.

Као важан историјско/идејни моменат у инверзији религијско-династичког постамента у реализацији (суверене) политичке моћи са народно-територијалним принципом у упражњавању исте, можемо да идентификујемо формулисање културно-идентитетске логике аутентичности и дистинктивности у чије име држава делује и функционише, што је кулминирало у концепту нације, то јест националне државе, карактеристичном за период Простевитељства и романтичарско потенцирање владавине народа и патриотизма. Додаћемо и да, конфигурисано од стране самих држава, савремено оперативно, међународно правно разумевање услова за признавања држава као суверених подразумева: (1) Монтевидејском конвенцијом о правима и обавезама држава (1933) обухваћене минималне критеријуме- дефинисану територију, сталну популацију, владу и способност успостављања односа са другим државама; (2) испуњавање међународних облигација, посебно оних које се тичу права власништва; и (3) распадом Југославије инициране захтеве у смислу владавине права, демократије, људских

права и заштите националних мањина (Biersteker 2013). Наравно, овако постављене критеријуме не треба доживљавати као свршене и коначне, они су подложни сталној компетитивности различитих државних пракси: оно што је важно јесте њихово перпетуирано мењање, њихова динамика, чињеница да нису “залеђени” у времену и простору.

Из угла политичке теоретизације, не разматрајући да ли је посредован/актуелизован са моћи из неке потенцијалности преегизитентног стања, или је чисто релационе, процесуалне, ситуационе, релативистичке, тополошке, то јест, конструктивистичке природе, простор је нешто што аутоматски не имплицира разграничење и границе, он је наизглед компактан, хомогенизован, инваријабилан и некомпартментализован. Без обзира, дакле, да ли се ради о нестандартној релативистичко-релационистичкој, рекли би, дестабилизацији простора, у смислу “еквибријума спацијалне неизвесности” условљене различитим критеријумима (ре)скалирања, или, пак, рецимо, о чврстом и монолитном позитивистички стабилизovanом и извесном апсолутном простору, свака просторна интервенција, прецизније- интервенција у простору, резултује партитативним дискурсом/наративом територије и територијалности. Још прецизније, ако апстрахујемо апсолутни простор где је то очигледност, чак и када је релационо постављена у смислу експланаторне аверзије према границама и затворености (неконвенционалним форсирањем мрежа, флукова и потпуне отворености), чак и онда када је “флотантна” ствар, концепт, наратив или дискурс који је перманентно мутабилан/флукутирајући, привидно лоцирана у самим релацијама, језику/митевима/култури, а, наравно, политички елаборирана: територија/место је “квантни” исходни пункт/јединица социјалног простора, најмањи могући износ пост-фундационалистички променљивих кодова путем којих се и схвата и манифестује. Простор се, дакле, открива преко територије/територијалности. Међутим, територија није само епистемички квалитет, начин сазнавања простора. Он га и твори, али на начин да му не претходи. Територијом/територијалношћу, сваки пут изнова, меримо и дефинишемо простор.

Простор без територије није лако замислива апстракција у ниједној од својих могућих валенција, и онда када се ради о мрежно-релационом модалитету, али чак и онда када се, у “најбруталаннијој” варијанти, дефинише као независтан од тога да ли се у њему нешто налази или не- када се схвата као празни/испражњени Њутнов апсолутни простор (Newton 1974 [1686]: 6-13). Претходна тврдња индиректно имплицира идеју о блискости, самерљивости

и консонатности мрежног третмана просторности и територије, логику преклапања а не контигвитета, што, по мишљену аутора, резултира анулирањем компетитивности између два концепта на линије “дехерметизације” територије и територијалног конвертовања мрежа (cf. Painter 2010: 1093-1094). То, опет, свакако не значи њихову аутоматску инверзивност, али свакако указује на повишени степен принципијелене мутуалности и, условне, испреплетаности (неке врсте “лаке” про-дијалектичке повезаности). Поред тога, овакав тип интерпретације оставља могућност да се место, као политички ентитет, изједначи са флуидним, тополошким, порозним или контингентним одређењем територије и *vice versa*, то јест да се елиминише ригидна територијална фетишизација пресудности граница *in genere* (што никако не значи укидање свих њених варијетета и аспеката). Другим речима, проблем се, једним делом, измешта на ниво политичког ишчитавања, на територијалност, оправдавајућу територијалну реторику, имагинацију и репрезентацију, у смеру који је профилише као погодну за фузионисање различитих облика друштвених пракси и деловања- ограничена отвореност (cf. Malpas 2012). Тумачење територија као социјалног “кванта”, који није трансисторијска или транскултурална форма првог и последњег узрока спацијалних пракси и структура, значи заправо да није део неког задатог просторног универзума или да је сама просторни универзум, већ да је израз и креатор плуриверзалних простора, наизглед паралелних и аутаркичних а, заправо, преклапајућих и тангентних спацијалних јединица.

Територија овде дефинитивно није само конструисани скаларни, онтолошки, или семиотизовани “квант” социјално перципираног простора, где дисперзивне “колебљиве/вибрантне” границе постоје да би биле замењене неким другим, подједнако неухватљивим “колебљиве/вибрантним”, границама, где, рецимо, наново бивају наративно (ре)етаблиране реформулисаним историјско-симболичким граматицама, концептуално еквидистанциране у односу и на “споља” (на простор), али и у односу на “унутра” (на место): однос који се овде покушава успоставити није апсорпционе/асимилационе већ генеричке природе. Онолико колико је научни, јавни или колоквијални језик територије израз неког односа моћи (где је државна варијанта само једна од инстанци те релације), толико је и његов политички супстрат и његова политичка технологија. Територија се, дакле, може концептуализовати и као простор и као место. Њено синегдохијско изједначавање са простором није спорно, јер и територија и место су и простори и његови фрагменти, док се до синегдохијског односа са местом (што је манифестација

франкофонског приступа проблему) долази преко става да су оба концепта/дискурса како семиотизовани, друштвено квалификовани/продуковани, тако и квинтесенцијализовани моменти света живота. Притом, би овде оставио по страни, фисију осећаја места на локацију/простор и окупацију те локације, на физичко место и феноменолошки простор, на безлични осећај да нешто има лонгитуду и латитуду или адресу (у свету који је оптерећен истошћу, укалупљеношћу, неаутентичношћу или “безместношћу”, рецимо, шопинг молова и Интернета) и на емоционалност нечега што се тиче живљења на тој адреси, места испуњеног, потенцијално регресивном, носталгијом и реминисценцијама (cf. Agnew 2011).

Компатибилно са поставком Бернара Дебарбијеа (Bernard Debarbieux), територија је друштвени конструкт који спаја физички/материјални/географски простор са специфичним поретком/системом вредности, на начин да вишеструка и комбинована значења приписује сваком његовом елементу (месту) или дисконтинуитету (Del Biaggio 2015: 40). Другим речима, свака компонента територије је једнака њеном симболичко-вредносном коду, док је свако одступање исто тако симболичко-вредносно кодирано. Заправо, ради се о манифестацији кластера односа човека/социјалних група према свету: комплекс/ансамбл посредованих и никада довршених односа (ангажовањем кодова, идеја, знања, језика или инструмената и апарата) са спољашношћу и другошћу преко многобројних друштвених, просторних и временских скала, а зарад афирмисања и одржавања властите/групне аутономије (Raffestin 1984, 2012; Klausner 2012; Pedrozo 2017). Главна разлика између англосаксонског и, у овом раду форсираног, франкофонског приступа територији лежи у томе што англосаксонски приступ аргументационо изједначава територију са државом, док франкофонски модалитет то не чини. Притом, територија није ексклузивни, али је свакако есенцијални, формат/хипостаза државног простора, а још мање је ексклузивни формат/хипостаза политичког простора.

Неподржавајући мишљења по којима ширина значењске платформе неког појма директно сведочи о конфузности и ненаучности његовог разумевања, одбијајући дакле сепарацију на колоквијални, естетски и академско-научни жаргон као експлицитну полугу манипулације, смаграмо да, контрарно томе, ширина говори о изнијансираности, суптилности и софистицираности неког појма, не одбацујући могућност да је та иста ширина извор банализације/тривијализације или прикривања незнања, неинвентивности и некреативности. Имајући то на уму, навешћемо осам “класа” значења и употребе појма територија које идентификује Жак Леви (Jacques

Lévy): (1) из модернистичког ракурса, појам територије је, једно време, стављен у други план, а у корист појма простор, због математичко-геометријске апстрактности/денотативности простора, то јест неупоредљиве културно-историјске аутентичности/конотативности територије; (2) саобразно претходном, територија је изједначавана и наизменично коришћена са апстрактним појмом простора због свог културно-историјског спецификаума; (3) у политичким и економским наукама, територија је коришћена као синоним за место, сведочећи о одређеној укореењености и идентитету који се могу искористити као потенцијали за развој и бивајући опозитна појму глобалног; (4) на епистемолошком плану, територија је стварни, социјализовани и актуелизовани, простор, док је простор концепт који омогућава да територија буде мишљена; (5) у политичкој науци и међународним односима, територија манифестује границама детерминисани и регулисани простор; (6) као етолошко-биолошка алегорија, територија је насиљем контролисани простор; (7) територија се дефинише и као апроприрани простор, па се као таква реферира на идентитески квалитет сваког простора; и (8) територија се, у смислу историјске периодизације и апострофирања друштвеног и индивидуалног идентитета, може одредити као алтернатива геомеријском картезијанском спацијализму (Painter 2010: 1099). Уочавајући недостатке и преклапања у побројаним дефиницијама, Леви предлаже поделу на топографску и тополошку метрику, где метрика представља начин мерења и третмана дистанце. Док тополошки простори обухватају дисконтинуиране објекте мрежа и ризома,¹ територија манифестује топографски простор континуираних објеката. Мишел Луисо (Michel Lussault), опет, користи трипартитну класификацију друштвеног простора на места (недељиве социо-спацијалне целине), области (дељиве и континуиране топографске социо-спацијалне целине) и мреже (дисконтинуиране тополошке просторе социјалне повезаности). Територије су, по њему, идеал-типске области (*ibidem*: 1100).

Размотримо сада могућност да је људска територијалност неки етолошки феномен.² Постоје, дакле, животиње, на нижем

1) Алтернативни ризомски начин повезивања просторних мрежа и приказивања света је супротност арборалном моделу (нпр. породичном или историјском стаблу, то јест свему оно што се репрезентује као етиолошки ланац сукцесивних дешавања), он је нелинеаран и нехијерархизован, све може настати и развијати се из било које тачке и у било ком смеру, не постоји нека центрипетална сила или оса дешавања, а главне карактеристике такве поставке су процесуалност и трансформативност (Deleuze and Guattari 1987; Grabber 2009).

2) Етологија је наука која се бави начином живота појединих организама, биолошким проучавањем понашања животиња у њиховим хабитатима, док се људска етологија бави проучавањем понашања човека стављајући нагласак на филогенетски пренесене и генетски детерминисане правилности и варирање понашања (Immelmann 1980: 8).

степену развоја, код којих је територијално понашање, заједно са потребом за постављањем граница, урођено и инстинктивно, док се код виших примата територијална компонента понашања врло ретко региструје (Ewer 1968: 94). Мада је Соџа (Soja 1971: 13) апо-строфирао да за већину друштава важи правило социјалног дефинисања територије, а не територијалног дефинисања друштва, он је на самим почецима своје каријере, разматрајући територијалност као мулти-скаларни бихевиорални феномен организовања простора на принципима утицаја или доминације, са импликацијама које сежу до обликовање идентитета и разумевање места, правио аналогiju између људског и животињског територијализма. Међутим, било би крајње погрешно инсистирати на њиховој концептуалној хомологности, узимати здраво за готово неки, још увек научно недоказани, псеудо-биологистички “територијални императив” (Ardrey 1966) узрокован сетом еволутивних филогенетских карактеристика људи које дефинишу и усмеравају људско понашање ка освајању, контроли и одбрани територије.

Истине ради, Соџа (Soja 1989: 150, fn. 9) ће као главни недостатак таквог концептуалног приступа касније регистровати отклон према било каквој друштвено-политичкој аргументацији. Жан Готман (Jean Gottmann) напушта бихевиоралну конотативност у експликацији територије и пласира историјску периодизацију као битан интерпретациони елемент, али територија је још увек ахисторични, универзално-неутрални феномен (Gottmann 1973). По њему (*ibidem*:1-15), држава као политичка институција не може бити разматрана без спацијалног детерминисања преко територије, која је компартментализациони модел простора базиран на партитативности, диверзификацији и организацији са две фундаменталне функције: обезбеђивања сигурности и реализацију социјалних могућности. Роберт Сак (Robert Sack) као *differentia specifica* између људске и анималне територијалности идентификује чињеницу да је прва културно/симболичко/вредносно кодирани процес усмерен ка реализацији неких аутентичних политичких или друштвених циљева, док је потоња чисто инстинктивне, рекли би “сигналне” или рефлексивне, виталистичке природе (Sack 1983, 1986).

Уважавајући претходно, нааправимо сада разлику између територије и територијалности. Условно речено, територија представља, донекле хомогенизовани, (макро-мезо-микро) фрагмент простора повезан са појединцом, групом или институцијом која га присваја или запоседа и коме су инхерентне (оперативно меке или чврсте) границе, док је територијалност комплекс наративно усклађених скриптова/симбола/икона/кодова, који варирају током

времена и у зависности од од партикуларне културе/друштва, путем којих успостављамо однос са територијом, процес артикулисања и реартикулисања, најчешће историјски конфигурисаног, „полагања права“ на специфичну територију. Територијалност је политичка “мета-инстанца” утицања или контролисања људи, феномена и односа преко контролисања, организовања или владања/управљања одређеном територијом- модус моћи над простором (cf. Sack 1986: 1, 5, 19-21). Збирно узето, за Роберта Сака, територијалност је више конструкт него социјални продукт. Она је флотантни дискурзивни/наративни алгоритам путем кога територија псеудо-акумулира овај или онај симболичко-значењски потенцијал. Најшире постављено, она “започиње и завршава” симболичко-значењском шифром територијалних граница (манифестованом преко патриотске литературе, епске и лирске поезије и популарних патриотских песама, одређених ритуалних националних празника, историјских и географских уџбеника, слика граничних прелаза и војних граничних пунктова или дизајна самог пасоша). Контемплирање територијалности неизбежно ставља у први план онтологију моћи и њено свакодневно испољавање као важну аналитичку оптику у перцепцији социјалног и политичког фабриковања територија. Она није стратегија/пројекат/агенда која се ставља у погон зарад неке сингуларне територијално-политичко-социјалне телеологије, остваривања партикуларних циљева и сврха, територијалност је, пре свега, процес инициран и генерисан читавим спектром односа који на једном месту спајају како појединце и групе тако и материјално-дискурзивну ситуацију/амбијент.

Етимологија речи територија, као спацијално-политичке јединице простирања одређене власти/моћи, је повезана са латинским речима *terra*, са значењем земља, земљиште, и *territorium*, са значењем обрадивог, пољопривредног земљиште које је окруживало, било додатак, неком месту, најчешће граду или неком религиозном (нпр. манастирском) комплексу, са наменом њиховог опскрбљивања провијантом (Elden 2011: 262, 2013: 11, 63; Dahlman 2009: 77). Док оба појма изражавају политичко-економску димензију територије, њену вредност као потенцијалне робе која подразумева располагање са природним ресурсима, *territorium*, услед повезаности и са глаголом *terrere* (уплашити се), садржи одређене ексклузивне стратегијско-тактичке политичке импликације, манифестоване преко односа моћи инкорпорираних у појму “терен” (*terrain*), али ни један ни други термин нису довољни за модерно разумевање територије базиране на политичко-легалној и политичко-техничкој димензији.

Сагласно Стјуарту Елдену (Stuart Elden), док први аспект представља сет питања повезаних са тематом суверенитета, јурисдикције и власти, други аспект покрива картографске технике премеравања и, њима конвергентна, питања/темате контроле (Elden 2009: xxv-xxviii; 2010: 801). Из политичког угла, изгледа да измерити простор, као по неком аутоматизму подразумева и његову контролу, можда не оног који мери, али неког другог политичког актера свакако. Аналогно томе, еволуција математичко-геометријског знање може фигурирати као исходни модалитет контроле територије. Такође, термин територија се понекад користи за скицирање стања неког политичког ентитета који није досегао стање државности, па се тако територија може описати и као однос између суверенитета, земље и људи, као антецедент, предуслов државности, као агенс и катализатор. Одбацујући довољност биолошке и социјалне оптике за разумевање територије, Елденова филолошко-лингвистичка поента се састоји у томе да се историјска могућност територије фундира на претпоставци квантификативног и израчунљивог географског простора, који своје концептуално извориште има у Декартовој аналитичкој геометрији.³

Реперкусија тако постављеног приступа је да границе нису носећи, дефинишући елемент територије, већ акцидентални проблем другог-реда директно завистан од партикуларног разумевања калкулативних једначина и, следственог, спецификаума у поимању простора. Главни недостаци оваквог приступа су експланаторна несензибилизованост за културне и афективне перспективе у разумевању територије, те, преко увођења термина територијално, занемаривање могућности да је космогонија територије повезана са нелинераним пре-модерним праксама/форматима присвајања, поделе и регулације земље без обиза на егистирање или развијеност геометрије као науке, са следственим заобилажењем транслације не-западних значења границама детерминисаног политичког простора (Antonsich 2010). Претходно имплицира респектовање пост-колонијалног приступа (Bhabha 1994; Appadurai 1996; Sakai 1997; Chakrabarty 2000) који на најдиректнији начин, поред пост-структурализма и пост-модернизма, пледира за резистенцију манипулативној културној инвазији само-прокламованог европског и америчког знања као просветитељски ексклузивног и универзалног, а свега осталог као вредносно контаминираног и фалсификованог знања, као пароксијалног и провинцијалног.

3) Додајмо овоме да је Дејвид Хјум (David Hume) тврдио како геометријски објекти, оне површине, линије и тачке, чије се размере и позиције анализирају, нису ништа друго до идеје које нису и нити могу да постоје у природи (Hume: 1960 [1740]: 42-43).

Пређимо сада на значење концепта “територијалне замке” Џона Агњуа (Agnew 1994, 1998, 2005, 2015; Agnew and Corbridge 1995), условног алтерацијског израза класичне геополитичке тријаде, формуле узајамно прожимајућих, подржавајућих и оснажујућих елемената простора, власти и територије, то јест национално обележене варијације државе, суверенитета и територије. За њега (Agnew 2005: 441, 445), главна карактеристика модерног националног суверенитета је његова не-територијална онтологија, док се територија перципира попут блокова простора, а територијалност као ангажовање територије зарад политичких, социјалних или економских циљева. Ипак, обухватајући теоретски/парадигматски спектар од реализма до либерализма, то јест без обзира на то да ли је држава схваћена као место увећања корисности (то јест идејних ограничења екстрахованих из преговрања, споразума и међународних институција) или статуса (то јест структуралних ограничења екстрахованих из позиције у хијерархијски утемељеном државном систему), под територијалном замком се подразумева врло фреквентно, готово нужно, поистовећивање просторног испољавања моћи са оваквом или онаквом државом. Ради се о својеврсном државном “фатализму”/”оминозности”, о “онтолошки” неизбежној територијалној држави која нема никакву алтернативу.

Пренесено, направимо једну малу дигресију, једина права логика/супстрат/рационалност државне територијалности је историјски променљиви *raison d'état*. Оно што је у оптицају, заправо, представља манифестацију језички конструисане и митолошки подржане једносмерне симулакрумске нераскидивости између генерисања и регенерисања апсолутизованог наративно-граматичког фабриката: суверенитета на одређеној, пре и изнад свега, државној територији. То не значи да се суверенитету одузимају његови епистемички, симболички и системски квалитети, већ да се ради о скепси према његовој фиксираној “државној моносемичности”. Другим речима, у савременом свету сачињеном од сепаратних територија које тендирају партикуларној националној интегритетности, дискурс државности директно почива на прокламовању суверенитета на одређеној територији, ортодоксном суверенитету конвенционално/традиционално схваћеног као манипулативног идеала недељиве централизоване и врховне/неоспориве моћи која “извире” из искључиво једног места/позиције и која се врши на некој границама спецификованој/стабилизованој територији, омогућавајући тако благостање на унутра и међународни систем или поредак држава на споља. О суверенитету и његовом хетеродоксном пимању ће бити више речи на крају овога поглавља.

Дакле, без обзира на то да ли се ради о “реалистичкој” држави, у анархичном међународном окружењу, која се налази у сталном процесу акумулације и реакумулације моћи, или да се државно понашање детерминише преко правила, норми, принципа и начина доношења одлука, то јест преко ефеката идеалистичко-либералистички профилисане међународне кооперације, држава се перципира као неки апсолутизовани сингуларни “мета-објекат”, нека незаобилазна просторна “мета-инстанца”- територија свих територија. Такво монокаузално, дехисторизовано и деконтекстуализовано схватање, превиђа чињеницу да се коерцитивна моћ или капацитет државе не треба третирати као задат, дат једном за свагда и неоспорив на одређеној територији, већ да га треба узимати као исход многобројних и фрагилних историјских контингенција на којима почива државни легитимитет. Коначно, држава се намеће као неки “сазнајни” образац преко кога се друштво препознаје и бива препознато, и без кога је немогућ социјални поредак, мада се друштву-у-држави сасвим аргументовано може супроставити, исто толико снажна, идеја државе-у-друштву (Migdal 2001). Ако друштво не може без дискурса простора/територије, свакако није незамисливо без дискурса државе. Укратко, нужно спацијализовано друштво није нужно етатизовано друштво.

Постојање аномаличних квази-држава, ентитета лишених институционално-правних својстава класичног државног, у њиховом случају- више јуридикчког него емпиријског, суверенитета, бифуркације на позитивни и негативни суверенитет,⁴ и са таквом констелацијом подразумевајуће блиске условљености са одређеном ограниченом територијом, не значи негирање или трансцидирање државног мозаика као битног миљеа савремених политичких наратива глобалног ранга. Ради се заправо о оптирању за плурикаузалну опсервацију нових спацијално-територијалних модалитета. Проблем је у томе што ти блокови простора своју онтолошку “тачку ослонца” још увек идентификују у односу на национално-државну скалу. Напуштање/раскидање са “територијалном замком” је готово увек ухваћено у ауто “замку” територијалности (Shah 2012). Кад год ангажујемо неки “супра-” или “суб-” територијални термин глобализације ми као по правилу мислимо на скалирану трансфигурацију националне државе, на њен нормативно-вредносни апендикс, а, то сви знамо, поприлично је тешко “побећи

4) Под негативним суверенитетом подразумевамо формално-правни услов анулирања спољног мешања у унутрашње послове неке државе у међународној арени, док под позитивним суверенитетом подразумевамо потенцијале који омогућавају држави супстантивни услов пружања политичких добара својим грађанима, слободу деловања у тој истој арени (Jackson 1990: 26-32)

од непријатеља кога носима на леђима”. Без обзира на евидентну егзистенцију територија ван матрице територијалне државе, и Реалистичка и Конструктивистичка школа теорије међународних односа подједнако региструје тај већ сасвим “лежеран” однос националне државе према ентропији глобализације, њену прилагођеност новонасталом модалитету анархичности света. Прецизније, логика територијалности инсталирана у националне државе се мање или више претворила у логику *raison d'état* провучену кроз све територијалне имагинаријуме и спацијалне трансформације, те се намеће питање како детектовани проблем симултано може бити и тражено решење. Потенцијални одговор лежи у потпуној деконструкцији дискурзивног некса чије је део. Другим речима, потребно је интерпретирати мастер-наротив глобализацију не само као резултат одређених процеса који доводе до декаденције концепта граница, већ и као конститутивну компоненту истих: нужно је реактивирати спацијалну историју различитих платформи у политици разумевања глобалног, изнаћи глобалне имагинаријуме који нису оптерећени манипулативним димензијама територијалних императива и модусима перцепције моћи и власти који их прате.

У својој бриткој, интригантној и *in medias res* поентираној анализи “територијалне замке” Ниша Шах (Nisha Shah) ће идентификовати четири битна аспекта за разумевање појаве територије као политичког концепта (Shah 2012: 61-65): (1) апстракцију власти- реартикулисање разумевања моћи у смислу замене њеног екстраховања из персоналних квалитета носиоца одређеног статуса са имперсоналним, на владара и потчињене несводивим, ауторитетом државе; (2) интернационални суверенитет- ради се о својеврсном спацијалном дуализму, позиционирању унутрашњости државе, обележене редом и безбедношћу, као диференциране у односу на марцијалност међународног система држава, симултано егзистирање државе као територије и на међународне односе измештеног природног стања водило је ка формулисању територијалних лимита произашлих на непријатељству и страху, могућност политичког живота је била условљена одбраном територије; (3) пракса екстратериторијалности- претходни аспект је због могућности арбитрарног мешања и потребе отварања комуникационих канала довео до формулисања дипломатског система амбасада, места које не само да су била изолована од, већ нису ни деградирала суверенитет земаља домаћина, што је територију дефинисало и као форму материјализације моћи, али и као правну категорију која је интензификовала признање територијалне државе као супстрата легитимног ауторитета, концепт територије је прилагођаван и подешаван потребама изградње легитимног сувере-

нитета; и (4) прецизна административном демаркација- манифестује резултат дијалектичког односа између еуритмичне картографске репрезентационе моћи преко визуелне клишеизације територијалне државе и трансформације територијалности као нормативне подлоге политичког поретка у смислу перцепционог новума политичког простора (cf. Ruggie 1993; Biggs 1999, Brenner 1999; Agnew 2009; Kolers 2009; Elden 2010; Sassen 2013). Уважавајући претходно, за дискурзивну демисију територијалне замке, није потребно само разоткрити и инсистирати на историјској контингентности модерне државе, већ и “распаковати” територијалну замку територијалне замке, деконструисати хипертрфорану нормативну натурализацију границама дефинисане територије, њену ригидну и стриктну физикализацију као реификованог и догматизованог подручја/константе политике (Shah 2012: 67).

Територија, дакле, није идентична/синонимна са територијалношћу, али територијалност као правни конструкт у функцији маркирања државне власти је постала превалентна формула аперцепције територије. Као таква, територијалност је класично схваћени атрибут међународног система, где је правно испољавање државане власт постављено као неутуђиво, супериорно и омиnipрезентно у односу на територију. Саскиа Сасен (Saskia Sassen) истиче четири елемената дискорданције/асиметрије територијалности и територије као актуелно посебно важна (Sassen 2013: 24-30): (1) дебаланс класично схваћеног суверенитета делимично изазваног процесима глобализације; (2) дистинговрање правних инструмената које земље користе да би одредиле или конструисале територијалност; (3) јурисдикцијским нормама и правилима непокривене случајеве и питања повезана са територијом; и (4) дилуцију формалне државне моћи над територијом и тим регулаторним слабљењем испровоцирану редистрибуцију моћи у различитим државним секторима. Консеквентно, своју теоретску позицију односа државе и глобализације не дефинише нити као глорификацију, нити као алтерацију државе, већ као њену трансформацију. Та трансформација је обележена процесом “иницијалне денационализације”, отварања простора страним актерима, специјализованим, полу-аутономним агенцијама и међународним режимима, за третман националне територије који се, у најмању руку, делимично разликује од традиционално схваћеног суверенитета, што резултује променама како на нивоу унутрашњег устројства демократске одговорности, тако и на нивоу организационог устројства интернационалног система и међународног права (Sassen 2008: 270; 2009: 580-582).

Одбацујући класичну/стандардну/колоквијалну перцепцију државних граница као пуких географско/просторно дефинисаних демаркационих линија, Сасен (Sassen 2009: 580-581; 2013: 30-31) пледира за њихово разумевање утемељено на комбинацији различитих граничних режима са различитим садржајима, те просторним и институционалним координатама условљеним различитим типовима протока (нпр. робе, новца, информација или миграната). Граничне линије су можда најважнија карика, али ипак само карика, у дугачком ланцу контролних институција. Притом, аналитички фокус није окренут генералном повећању (преко-)граничних протока контролираних од стране националних држава, чак и онда када се јављају као укидање граничних рестрикција (нпр. међународне финансије или услуге, као и културна размена), већ о новом спацијалном формату поимања и оперативности бордеринг процеса који резултују граничним просторима трансверзалним традиционално постављеним и уређеним границама. Ради се о границама “ембрионалних” територијалних јединица, понекад херметички затворених “спацијалних капсула”, лоцираних унутар задатих оквира државне територијалности, слично “бабушкама”, које са националном државом, поред тога што је ова учествовала у њиховом оснивању и што може дерогорати тај оснивачки акт (закон или неформални аранжман), имају високо формализоване односе.⁵ Таква констелација није довела до нестанка или надјачавања суверенитета и територије као главних карактеристика савременог међународног/међудржавног система, али је резултовала конституисањем нових институционалних арена што је довело до делимичне децентрације суверенитета и денационализације територије (Sassen 1996: 29-30). Очигледно је да за Саскију Сасен неолиберализам није довео до “еманципованог” безграничног света, већ да је узроковао појаву трансферзалних просторних форми које имају потенцијале који могу да смање али и потпуно анулирају класично схваћену, национално обојену, територијалност. У том смислу, ако национална територија и није превазиђена категорија, њено разумевање је постало изузетно комплексно са могућношћу, горе објашњеног, рекли би, својеврсног ауто-дебордеринг политичко-економског процеса.

Модерна политичка теорија и теорија међународних односа територијалност дефинишу уже у односу на неке од раније изнетих

5) Сасен (Sassen 2013: 32-36) као формалне варијације трансферзалних граничних простора, као инстанце препознате од стране међудржавног система и права, наводи, на пример, WTO Општи споразум о трговини услугама- модалитет 4 или Међународни кривични суд, док под неформалним варијацијама, непризнатим и неауторизованим инстанцама, подразумева, на пример, интерне системе за приватно трговање деоницама, такозване “Dark Pools”.

поставки: као спацијално детерминисану (контингентну) политичку владавину која, историјски не нужно, али данас готово искључиво, има облик модерне националне државе, то јест националне и државне територије. Територија је, дакле, једна од исходишних, “онтолошких” компоненти државе, њен идентитетски/дискурзивни нуклеус. Са јачањем вишедимензионалног процеса глобализације расле су и расправе о новом положају националне-државе у распону од тврдњи које су, уважавајући конституисање мрежа наднационалних институција и аналогног измештања чворишта моћи, пледирале за њено “обесмишљавање” и/или “распадање”, до, релативно блажих поставки, које су, уважавајућу чињеницу да се државна власт сужава или дели са другим изворима власти, пледирале за сигнификантну промену њене улоге и функција. Држава, наравно, није “поражена” ни и у епохи глобализације: успела је да задржи изузетно важну позицију. Ако се, дакле, сложимо да глобализација подразумева континуирано ширење и акцелерацију протока роба, новца, финансија, капитала, информација и људи на нивоу физичког простора, те релативно статичну и консолидовану социо-територијалну инфраструктуру која подржава такав проток, онда можемо ангажовати два амбивалентна/конфликтна процеса у стању сталног дијалектичког прожимања: (1) процес детериторијализације- као експресију спацијално-временске компресије; и (2) мултискаларну ретериторијализацију- као експресију избалансиране територијалне организације (Brenner 1999: 43). Једна од главних одлика привилегованог положаја модерне државе је повезана са амалгамацијом историјског гравитирања ка рационализацији, стандардизацији и компактности друштвених односа унутар националне територије са пуном реализацијом/остварењем те тенденције.

Територијализација је тако постала предуслов политичког и друштвеног битисања, а не резултат историјски профилисаних пројеката парцијализације и централизације. По Нилу Бренеру (Neil Brenner), епистемолошки примат државе (централности територијалног суверенитета) се базира на две премисе: (1) идеји простора као инертног друштвеног програма који нији друштвено конституисан, организован или модификован, што резултује у спацијалном фетишизму неутралног безвременог и самобнављајућег простора неподложног историјским трансформацијама; и (2) идеји државне територије као унапред задате и неизбежне аналитичке инстанце, што завршава у методолошком територијализму који све спацијалне форме и скале третира као самодоволне и територијално профилисане географске јединице (Brenner 1999: 45-46). Надовезујући се на овако постављену логику, Бреннер опсерви-

ра глобализацију или као глобални територијализам или као супра-територијализам подложен историјским метаморфозама, као дијалектички процес историјски конструисане (просторне) детериторијализације и ретериторијализације “задужен” за компоновање, рекомпоновање и декомпоновање државне политике и институција. Територија је и генерисана државним активностима/динамизмом и њихов генератор.

Идеја националне територијалне државе, као својеврсне комбинације митолошких и прагматичних компоненти- сакрализоване земље, седишта моћи и функционалног простора, фузионише неколико битних димензија које утичу на њену снагу (cf. Hassner 1997: 57): (1) симболичку димензију идентитета; (2) тотализујућу/оперативну димензију власти; и (3) организациону димензију делотворности. По Максу Веберу (Max Weber), модерна либерална држава је бирократско-административни поредак, компулзорна асоцијација за организацију доминације која има монопол над легитимном употребом физичке силе унутар задате територије (Weber 1946 [1919]: 78, 82).⁶ Оваква дефиниција модерне либералне државе ће се рефлектовати и у ригидном одређењу Ентонија Гиденса (Anthony Giddens) који сматра да је модерна национална држава, за разлику од традиционалне државе, контејнер моћи чије се административне надлежности поклапају са њеним територијалним разграничењима (Giddens 1985: 172). Про-веберијанско дефинисање модерне (територијалне) држава Мајкла Мана (Michael Mann) обухвата/обједињује четири класе елемената (Mann 1986: 112): (1) диференцирани сет институција и односних службеника/персонала који их оличава; (2) централност/концентричност доношења политичких одлука; (3) границе које утврђују територијалне домете истих; и (4) монопол над доношењем закона и принудном моћи. Било како било, проблем са веберијанском перспективом у концептуализацији државе се манифестује чињеницом да монопол камуфлира она стања када је власт спорна и фрагментирана, као што и појам „леgitимности“ замагљује могућност различитих типова власти, то јест незадовољство и аверзију према преовлађујућим формама власти.

Све у свему, инетрпретативни фокус се помера са државе као креатора правила и носиоца ексклузивне употребе силе за поштовање властитих одлука на многобројне форме интеракције више засебних система карактеристичних за свако људско друштво. Држава, дакле, има ограничену и нефиксирану аутономност. На

6) Истине ради, Вебер (Weber 1946) [1919]: 79), такође, сматра да је поковавање законима државе условљено како снажним мотивима страха и наде, страха од „магичних“ осветничких моћи властодржаца и наде у награду на „овом или оном“ свету, тако и интересима најразличитијих врста..

тој линији, напоменимо као релевантну дихотомију Мана (Mann 1986: 113, 114) који разликује деспотску и инфраструктурну моћ државе. Деспотска моћ одређује преко могућности државне елите (доносиоца одлука) да у одређеном обиму предузима активности по сопственом нахођењу: без преговарања (или консултовања) са цивилним друштвом (недржавним актерима), па чак и против његових интенција. То је, заправо, моћ над цивилним друштвом. Инфраструктурна моћ манифестује капацитет државе да продре у цивилно друштво и да логистички имплементира политичке одлуке, то јест да посматра, контролише и координира спровођење властитих одлука. То је, дакле, моћ да се утиче на цивилно друштво и да се централизује координација његових активности преко властите (државне) инфраструктуре.

Фундаментални квалитет државне моћи је рефлектован преко њеног територијалног модуса егзистенције. На тој линији, предржавна друштва су остварена преко социјалног принципа, преко социјалног дефинисања територије, док искорак у процесу стварања државе заправо представља територијално дефинисање друштва државе. Рис Џонс (Rhys Jones) сматра да се такво идејно стајалиште може критиковати јер анулира утицај друштвених значења и праксе, те сматра да је државна територијалност перманентни државни пројекат генерисан и трансформисан у односу на компететивне програме/нарације државних службеника/државне администрације од националног до локалног нивоа, што државу чини динамичним, концептуално отвореним, несвршеним и хетероморфним простором (Jones 2007: 3-4, 34).

Сматрајући да Веберово идеал-типско дефинисање државе не кореспондира са варијантом државе у којој и коју свакодневно живимо, Џоел Мигдал (Joel Migdal) разматра као манифестацију поља моћи које је обележено претњом насиљем и употребом насиља, те обликовано преко два елемента (Migdal 2001: 16): (1) представом кохерентне, контролишуће организације на некој територији, која представља све људе обухваћене том територијом; и (2) актуелним праксама њених многобројних делова. Представа државе подразумева перцепцију државе од споља и изнутра као главног и одговарајућег креатора/дизајнера правила унутар декларисане територије, она, без обзира на потенцијалну нескладност или неусаглашеност својих делова, претпоставља ентитет који је довољно аутономан, унифициран и централизован и који има две врсте граница: (1) територијалне границе између држава; и (2) друштвене границе између државе (јавних актера и агенција) и оних над којим се влада (недржавних, приватних актера и друштвених снага). До-

дајмо, чак и уско постављена дефиниција модерне националне државе може варирати/осцилирати на три начина (cf. Kahler 2006: 4-5): (1) појединци и групе се разликују по њиховој територијалној привржености како по самој идентификације са неком специфичном територијом тако и по интензитету те идентификације, (2) територија може бити мање или више важна у неком потенцијалном конфликтном преговарању и на материјалном плану контроле људима и ресурсима, и, нарочито, на симболичком/иконичком нивоу; и (3) по територијалном режиму, то јест по нормама/вредностима, институцијама/устројству и праксама/организацији територијалног управљања/администрације.

У класичном политичком дискурсу, суверенитет,⁷ што је више ноторност него нека новина, али се често аналитички превиђа или потцењује, подразумева, са једне стране, и унутрашњу, централизовану или “домаћу” перспективу, највишу и ултимативну власт унутар државе, одговорну за мир и просперитет фундиране на хијерархијском односу суверена и њему подређених; и, са друге стране, спољну, децентрализовану или легалну перспективу, однос формалне једнакости, признатости од стране других, исто тако, признатих држава, одговорну за потенцијалне колизије и антагонизме, анархичне димензије односа међу државама. Суверенитет је, аналогно претходном приступу, пуно територијално устројство неке политичке власти. Имајући ово на уму, формула суверенитета, заправо, обухвата и домаћу хијерархију и међународну анархију, да би функционисао “на унутра”, он мора бити признат “од споља”. Тако, за Ханса Моргентауа (Hans Morgenthau) корифеја класичног реализма (Morgenthau 1948: 209-210, 243-267; 1948a), суверенитет има класично/ортодоксно/“сакросанктно” значење територијом ограниченог и недељивог врховног ауторитета у креирању и спровођењу закона: ради се о држави која или јесте или није суверена, “лиминално”, половично или парцијално стање државног суверенитета није могуће. Претходна конклузија имплицира да неки политички ентитет бива државом само уколико располаже са сувереном моћи, непропитујућа “права” природа државе се манифестује њеним темељним принципом: аксиоматским, дакле- апсолутним, суверенитетом.

7) Жан Боден (Jean Bodin) је први (Bodin 2004 [1576]), више прескриптивно него дескриптивно, дефинисао појам суверенитета, који је извео из појма *maiestas* (врховништво), као фундаментално својство државе. Суверена власт је: апсолутна, јединствена, неогуђива, непреносива, а посебно је апострофирана недељивост као једна од њених незаобилазних и темељних карактеристика. Треба напоменути да је Боденово разумевање суверенитета дубоко укоревљено у историјски контекст у коме се појавило: као реакција на Вартоломејску ноћ, покољ неколико хиљада хугенота из 1572, и теорја хугенотског монархоманизма (Andrew 2011: 75).

Мада је нео-реализам фокусираност на атрибуте државе трансферовао на квалитете релација међу државама, изводећи сувереност држава из непостојања вишег ауторитета у међународном систему, дакле- из концепта анархије, задржао је његово ортодоксно разумевање, поготово у својој структуралној варијанти, држећи свако одступање од такве формуле небитним или га игноришући (Biersteker and Weber 1996: 3-6; Lake 2003: 306). Оног момента кад је систем суверених држава успостављен, структуриран преко анархије, он се, за нео-реалисте, конформистички, преко балансирања снаге, регенерише клонираним системским јединицама, док се капацитет за објешњење радикалних/револуционарних промена своде на нулу. Главна реалистичка/нео-реалистичка хипотеза разумевања друштва је, дакле, повезана са репродуктивном, а не трансформативном логиком (Ruggie 1983: 285).⁸ Истине ради, у нео-реалистичком табору, Роберт Гилпин (Robert Gilpin) посвећује већу пажњу државној територијалности наглашавајући да се модерна национална држава разликује од премодерног пандана по томе што постоји чврста централна власт као диференцирана друштвена организација и што се контрола спроводи на прецизно дефинисаној и континуираној територији (Gilpin 1981: 121). По њему, на међународном плану територијалност се може третирати слично функционисању имовинског права: као што редистрибуција власничких права сигнализира базичне/структуралне промене у сфери домаће политике, тако и редистрибуција територија која прати ратне сукобе указује на базичне/структуралне промене у сфери међународне политике (*ibidem*: 37).

Конструктивисти сматрају да су и спољна и унтрашња варијанта државног суверенитета, као и сви његови аспекти, већ садржани у реалистичкој дефиницији, територија, власт, популација и признање, друштвено конструисани обрасци. Ради се о променљивим, динамичним али и персистентним друштвеним чињеницама, о социјалном конструисању текста и контекста суверенитета који су формулисани и реформулисани преко интеракције разнородних ендогених државних пракси и норми унутар интересубјективно препознатљивих заједница и који су, никада потпуно завршени, контингентни и културно условљени. Суверени-

8) Додајмо, без обзира да ли се ради о некој природној, преегзистентној карактеристици држава, што је случај у императивној реалистичкој реторици, или да је у оптицају тумачење суверености као најбољег и најефикасније процесуалног “социјално-нормативног” принципа за регулацију политичког живота и на споља и на унутра, што је карактеристика либералне реторике, међународне организације су директно повезане са независним државама које им поверавају/гарантују одређени износ моћи. У том смислу, оне не представљају никакву претњу државном суверенитету (Adler-Nissen 2013: 181).

тет, дакле, настаје као исход различитих “телеолошких” профила држава, он није њихов природни генотип, и амалгамира читав низ временски и просторно променљивих пракси и политика. Међутим, без обзира на то што одговор на питање шта је анархија бива стално променљива мутуална формулација инволвираних држава, јер је њихово динамично понашање условљено културном мрежом приписаним/регулисаним значењима (Wendt 1992: 396-397), конструктивистички суверенитет остаје инхерентна карактеристика свих држава чланица које чине ефективни међународни државни систем (Lake 2003: 308-309).

Поређења ради, рецимо да био-политички суверенитет настаје када се био-моћ сусретне са ортодоксном/класичном варијацијом суверенитета и да се мање реферира на ефикасност владавине права, а више на оријентисање/дезорјентисање, реоријентисање и дисциплиновање популације на некој територији (Swiffen 2011: 63, 93). Било како било, покушавајући да одговори на четири врсте примедби/проблема, оне које се тичу ирелевантности, неодређености, некохерентности и нормативних недостатака, Нил Вокер (Neil Walker) суверенитет дефинише као дискурзивну форму која је усмерена на постојање, изражавање и природу врховне моћи, оне која уређује партикуларне политичке заједнице, и која настоји да установи и одржи идентитет и статус неке политичке заједнице као такве, као и да пружи стални извор и пропулзију највишег ауторитета за њен правни поредак (Walker 2003: 6).

Стивн Краснер (Stephen Krasner), опет, разликује четири типа суверенитета који не морају да буду логички повезана или да корелирају у пракси (Krasner 1999: 9): (1) домаћи суверенитет- тиче се организовања јавне власти унутар специфичне државе и способности оних који са њом располажу за ефикасну, делотворну и потпуну контролу; (2) интердепендентни суверенитет- тиче се способности јавне власти да надгледа прекогранично кретање; (3) интернационални суверенитет- тиче се узајамног признавања држава и других ентитета; и (4) вестфалски суверенитет- тиче се немешања екстерних актера, то јест њихово елиминисање из конфигурације власти. Спољни суверенитет не открива готово ништа о унутрашњем суверенитету, степен делотворности политичке власти унутар државних граница, њена организација и ниво контроле, не морају нужно утицати на међународни правни и “вестфалски” суверенитет (*ibidem*: 12), који се, опет, могу сматрати примерима организоване хипокризије, јер се никада нису налазили у неком трајнијем еквилибријуму, у ситуацији да није било континуираних покушаја за њихово нарушавање и довођење у стање дисба-

ланса (*ibidem*: 24) . За Краснера, дакле, суверенитет је вишезначан и представља у различите типове/флуксове моћи вертикално, дубински инсталиране/укорењене сегрегирани праксе, које се више ослањају на егоистичне државне интересе, него на нормативна начела. Он их не елаборира као диверзификовану активацију/операционализацију једне ултимативно уређујуће и системске моћи оријентисане на хармонизацију, хомогенизацију и одржавање целокупне политичке заједнице (Walker 2003: 8). Поред тога, Краснерова концептуализација суверенитета је статична и пасивизирана, она не помаже у елаборирању различитих изазова на које наилази суверенитет и плаузибилности његове трансформације.

Рекапитулирајмо, Волкер (Walker 2003: 9-10) идентификује два стадијума у развоју лингвистичких специфика/жаргона суверенитета: (1) Вестфалску фазу/жаргон- где се суверенитет, поред тога што је међународни поредак подржан са правним инстанцама Уставног права, усмереног на регулисање унутрашњег поретка суверених држава, и Међународног права, усмереног на регулисање односа међу сувереним државама, интерпретира преко једнодимензионалне оптике оптерећене супрематизацијом државе и манифестоване мета-језиком политичких и других наука које, наводно пружајући фактографска објашњења и оправдања, осмишљавају свет у којима је оперативан; и (2) пост-Вестфалску фазу/жаргон- где, захваљујући глобализацији, мулти-димензионалности и конституционалном плурализму, долази до корозије/ерозије класичног имагинаријума суверене државе, интензификовања транс-националне културне, медијске, трговинске и туристичке интеракција између грађана, као и повећање типова и квантитета уговора међу државама, што је резултовало редуковања војног суверенитета (постојањем војних савеза овог или оног ранга), економског суверенитета (функционисањем Међународног монетарног фонда, Светске банке или Светске трговинске организације) и политичког суверенитета (случај Европске Уније) и довело државу у положај да све теже контролише своје границе по различитим питањима, пост-Вестфалски жаргон суверенитета више не претендује на онипотетна објашњења и “замрзнуту” слику света са сувереном државом као неизбежним политичким постулатом. Мада глобализација донекле оспорава апсолутност државног ауторитета и, следствено, суверенитета, није до краја разјашњено како ће се потенцијални пробрајај у смеру пост-суверенитета реализовати.

Један не мали број актуелних интерпретација суверенитета се надовезују, коментаришу, критикују или су под директним утицајем дела Ђорџа Агамбена (Giorgio Agamben), на начин да

померају своја аналитичку перспективу са његовог апсолвирања као организационог начела међународног система на питања која се тичу утемељења управљачких потенцијала и консеквенци управљавања ничим ограничене, тотализујуће државне моћи на незаштићену и вулнерабилну популацију (Agamben 1998, 2005; Humphrey 2004; Agnew 2005; Gulli 2007; Jones 2012; Dunn and Cons 2014). Агамбеново разумевање суверене моћи државе, његова теорија суверенитета, се базира на идеји “парадокса суверенитета” и њој консонатној идеји “голог живота”. Аргументациони нуклеус за формулисање “парадокса суверенитета” можемо идентификовати преко асимилацију логике насиља која стоји иза често цитиране тврдње Карла Шмита (Carl Schmitt) да је суврен онај ко одлучује о изузецима/ванредним стањима (Schmitt 2005 [1922]: 5). У том смислу, Агамбен (Agamben 1998: 15) анализира чињеницу да је суверенитет, истовремено унутар и ван правног поретка, да може суспендовати важење закона, то јест да себе искључи из правног поретка иако је укључен у исти. Суверена моћ заправо почива на проглашењу ванредног стања, где је изузетак оно што не може бити укључено у целину чији је део и не може бити део целине у коју је већ укључен (*ibidem*: 25). Логика суверенитета је, дакле, својеврсна не-логика, логика парадокса (процес конституисања правила је процес њихове суспензије/дерогирања), суверенова могућност да нешто забрани, а нешто изузме од тих забрана, репрезентује фундаменталну карактеристику егзистенције модерног човека.

Таква констелација је условила претварање људи у “*homines sacri*”,⁹ статус обележен радикалном депривираношћу од политичких, друштвених, културних и грађанских могућности, потпуно деструирану субјективност без било које форме освешћености, права и потенцијала за политичко деловање. Људи постају нека врста социјалних “мутанта/зомбија”, физиолошких носиоца и рефлексивних исхода целовитог претапања политике у био-политику. Сведени су на билошку димензију, биолошку патњу или сведочење исте, они више нису чак ни објекти већ ајекти (Papastergiadis 2006). Репресивни језик дисциплинујућег паноптикона Фукоа је замењен репресивним језиком граничних режима и избегличких логора Агамбена, који нису изузетак од политике већ њен опомињући и узнемирујући модерни клише, превалентна, егземпларна и есенцијална политичка структура. Наше “редовно стање” је постало “ванредно стање”. Како је то већ рекао и Валтер Бења-

9) Антички римски правни институт који је дефинисао посебну маргинализовану/забрањену групу људи за чије убиство није прописана било каква врста одговорности/казне, али који, апсурдно, нису смели бити жртвовани у религијским церемонијама и ритуалима (Agamben 1998: 71-75).

мин (Walter Benjamin): наслеђе угњетених/потлачених сугерише да ванредно стање које живимо није изузетак већ правило, те да се мора доћи до концепта историје који ће то уважавати (Benjamin 2007 [1955]: 257).

Тако, мада су изузети од важења целокупног правног система, али подређени важењу ванредних правила, дискурзивна позиција граница и избегличких логора не манифестују одступање или одустајање од устаљене функционалности и оперативности државе. Насупрот томе, они су предвидљиво и очекивано проширење и увећање њене моћи, то су “ванредни простори” у “нормалном” државном простору, зоне организовања живота и смрти, где у име територијалне безбедности, националног интегритета или хуманитарне интервенције могу бити почињени најбруталнији злочини. Један од могућих праваца критике Агамбен теорије суверенитета је да се концепти кампова и граница не могу да се третирају као концептуални израз неке једнодимензионалне, инваријабилне, унисоне и равномерно распрострањене суверене моћи, већ да се ради о компресији/кумуляцији суверене моћи, о последици њене акумулације и оријентације на специфичне зоне искључености, које су створене контра специфичне популације. У складу са тим, уместу сингуларности “хипертрофиране” суверене моћи простора “изузмања”, може се говорити о “хиперсензитивним” зонама обележеним плуралитетом форми компететивних и преклапајућих моћи, које нису *a priori* манифестација суверене моћи, већ *a posteriori* манифестација њене нестабилности (Dunn and Cons 2014: 95). Ради се, дакле, о релативно “хаотичном” стању где се, без обзира на бирократски апарат који тендира да изједначи стварност и репрезентацију, селекује између различитих програма, пројеката и формулација моћи, чији интезитет и трајност не могу бити гарантовани, већ су више или мање плаузибилни.

Одбацујући могућност да се макар теретски реконструишу историјске и контекстуалне компоненте/моменти/трајекторије/поставке/логике које утичу на суверене одлуке у тако комплексно схваћеним зонама, као што је то случај са контингентном перцепцијом суверенитета, Елизабет Кален Дан (Elizabeth Cullen Dunn) и Џејсон Конс (Jason Cons) суверене активности у тим просторима означавају као последице алеаторног суверенитета: оног који почиња на стохастичком методу расуђивања и стохастичком калкулусу моћи (Dunn and Cons 2014: 101-105). Истине ради, мада је понекад могуће сагледати/анализирати неку ситуацију кроз историјску оптику, одлуке у сензитивним зонама често директно зависе од испољавања индивидуалних актера, што намеће разновразне рестрик-

ције попут немогућности обухватања целине потенцијалних фактора релевантних за неку одлуку и немогућности предвиђања целине спектра смераних и несмераних међусобних интеракција и/или интерсекција истих. Суверенитет еволуира преко неравномерне дистрибуције кроз простор и време, тако да се одступање од њега треба више третирати као правило него као изузетак (Benton 2010: 287). Алеаторни суверенитет, дакле, подразумева аберацију класичног суверенитета у смислу постојања више симултаних, просторно изолованих, опција/шаблона моћи, где серија релативно незнатних трансгресија правила пласираних неким кодом суверенитета резултује његовом ерозијом, компромисом или потпуним колапсом.

За Ајву Онг (Aihwa Ong), глобализацијом иницирана дестабилизација конвенционално схваћеног суверенитета се манифестује концептом “градуалног” суверенитета (Ong 2006: 77-78). Наиме, у оквиру пост-развојне ситуације, градуални суверенитет се, преко разноврсних технолошких зона, реферира на еластичну организацију суверенитета, где флексибилне владе, задржавајући контролу над целокупном територијом, неке њене делове прилагођавају захтевима глобалног капитала и глобалних финансијских токова преко конституисања простора/зона детерминисаних политичким условима диктираним/изједначеним са захтевима корпорација, које су снабдевене/овлашћене од стране односних држава “октроисаном” индиректном моћи за такву врсту семи-суверених активности. То резултује тиме да владе више нису искључиво оријентисане ка јачању и очувању искристализованих националних ентитета, већ да су једним делом ангажоване на администрирању веза диференцираних простора и популација са глобалним тржиштем. Таква констелација нарушава иманентност територијалног кодирање спацијалних атрибута суверенитета, те се у игру уводи и његова дељивост, преко мрежних образаца суверене експресије као подједнако ефикасне у односу на територијални пандан.

За Јенса Бартелсона (Jens Bartelson), проучавање суверенитета, пре свега, значи не одговор на питање шта он заправо јесте, већ проучавање и повезивање дијахронијске димензије текста суверенитета и начина његовог сазнавања са еклатантним тешкоћама у савременој, синхронијској димензији текста и сазнавања истог. Анализирајући проблем персистентности идеје недељивости суверенитета (Bartelson 1995: 4), он прво полази од констатације да се суверенитет може тумачити као симболички алгоритам путем кога доживљавамо политички свет који живимо, али који не мора нужно да стоји у неком детерминишућем односу према перципираном свету (Bartelson 1995, 2008, 2011). Постоји још један разлог зашто

се суверенитет тешко редефинише и зашто се тешко одустаје од пресумпције његове недељивости. Наиме, појам недељивости је учинио могућим да се премести и подели суверенитет између различитих актера идентификујући оно шта треба да се премести и подели, постајући тако, у своме практичном испољавању, услов властите дељивости. Генаолошки посматрано, још од Жана Бодена, дакле, од шеснаестог века, локација суверенитета је сингуларност/Једно (без обзира да ли је у питању неки појединац/личност, део народа или народ сам), а не плуралано/Мноштво, те се његова недељивост третира као нужна за јединство и континуитет државе, за њену способност да одговори на спољне и унутрашње претње и за формулисање међународног државног система: она је заправо представљала еманаацију трансценденталног, непропитујућег јединства карактеристичног за антички и средњовековни универзализам. Недељивост суверенитета је тако постала непропитујући темељ модерних политичких поредака и модерних политичких интерпретација, чак и онда када је у оптицај ушла нација, без обзира на чињеницу што њен однос са политичким пројектима/аранжманима никада није био гладак и подразумевајући. У том смислу, измештање суверенитета са Бога на монарха, са монарха на народ/нацију, а са народа/нације на целокупно човечанство је било могуће зато што је супстрат политичке власти остао исти преко иманентног својства недељивости.

Без обзира на то што пракса политичке власти врло често показује супротно, одбацивање недељивости суверенитета би довело до поприличног појмовног хаоса и неконгруентности модерне политичке теорије. Бартелсон (Bartelson 2011: 93-94) предлаже истраживање историјски профилисане “онтологије” симболичког кодирања суверенитета, које би установило шта нас је то довело до тачке да његова недељивост манифестује његову интелигибилност. То би нас још више сензитизовало за могућност да Многи претходе Једном и да је једина ствар која нас тера да мислимо другачије агресивно наметање те контра-формуле свету који живимо и који нас живи. Притом, контигентност/евентуалност државе, специфичним политичким дискурсом партикуларно и историјски профилисано место/моменат односа власти и заједнице, није само ваљано аргументована недостатком њене суштине или нужности, већ и потенцијалом да не постоји, да може бити замењена. Акциденталност државне компартиментализације политичког простора, као израза дубљих питања о политичком поретку, може бити потврђена неком новом политичком технологијом (Bartelson 2001: 180). Међутим, проблем је што на симболичком плану свака критика државе води ка још јачем

инсталирању/оснаживању про-државних дискурзивних позиција, те подразумева потпуну деструкцију државо-центручног политичког поретка. Наиме, политичка теорија и политички поредок готово никад ако су и усмерени ка истом циљу, нису симултани.

Ребека Адлер-Нисен (Rebecca Adler-Nissen) суверенитет објашњава (Adler-Nissen 2008, 2013) преко ангажовања теоретског пројекта Пјера Бурдијеа (Pierre Bourdieu).¹⁰ За разлику од неореалистичког акцентирања структуре и баланса моћи као супстрата међународних односа и конструктивистичке инверзије структуре са аутентичним нормативно-културним полигоном, Бурдије истиче захтев за анализом различитих позиција кроз њихов међусобни односе у одређеном пољу, док национална и међународна поља чине оно што можемо да одредимо као глобални простор. При том, структуре нису неки систем значења или калкулус моћи, већ топографски простори (Pouliot and Mérand 2013: 33). Сматрајући да је симболичка моћ исход перформативности језика и да фаворизује одређени тип доминације, он, парафразирајући дефиницију државе Макса Вебера, сматра да иста располаже монополом на легитимно симболичко насиље, држава се не инкарнира само у објективним организационим структурама и механизмима, већ и у подручју субјективних менталних структура и категорија перцепције и мишљења (Bourdieu 1998: 40). Држава располаже са мета-капиталом, збиром различитих врста капитала (нпр. коерцитивног, политичког, правног, финансијског итд.) који су историјски акумулирани, она је и актер и простор позиција-структура, више улог у игри различитих актера који се боре за наметање властитих визија и подела, него институција (Pouliot and Mérand 2013: 36). У складу са претходно изнетим, за суверенитет можемо рећи да обједињује и конститутивне и регулативне перспективе: он конституише државни систем као мета-политички ауторитет у светској политици, манифестује онтолошки фундамент моћи, али, преко регулисања међународних односа и закона, он, такође, профилише и оквир за деловање, обезбеђује правила игре преко

10) Чак и за најшире постављено, уводно разумевања доприноса Пјера Бурдијеа апсолвирању светске политике, потребно је укратко презентовати и његове базичне социолошке концепте (Pouliot and Mérand 2013): (1) хабитус- динамични пресек структуре и акције, личне и групе/колективне историје која за појединца представља сет инструментација, принципа и диспозиција, које га усмеравају ка овој или оној пракси (Bourdieu 2013 [1972]: 82-83); и (2) поље- социјални простор структуриран преко три аспекта: (2.1) хијерархизованих односа моћи изражених у форми различитих врста капитала, (2.2) аутономних предмета борбе карактеристичних за свако поље и (2.3) непропитујућих, постулираних правила/знања унутар дате социјалне ситуације/заплета, познатих и као *doxa*, сваки појединац заузима одређену позицију у (нпр. политичком, економском, националном, културном. међународном или симболичком) пољу (Bourdieu 1993 [1980]: 72-77).

прескрипције политичких и правних норми или институционализације политичке моћи (Adler-Nissen and Gammeltoft-Hansen 2008: 198-203; Adler-Nissen 2013: 184).

Поред и независно од тога, суверенитет се (ре)формулише/показује/изводи и на нивоу/инстанци свакидашњих политичких, социјалних и легалних пракси од стране заинтересованих актера (појединаца, државних представника или приватних компанија). Он није само академски концепт, већ је и стварни/актуелизовани објект, што захтева како интерпретацију различитих пракси тако и интерпретацију различитих симбола, церемнија или ритуала у поводу компетитивних третмана суверенитета на нивоу борбе за моћ или афирмацију неког идентитета. Другим речима, да би што боље разумели међународну сцену, потребно је да у процес њеног разумевања уведемо појам транснационалног поља, сачињеног од држава са генуитетним историјама и неподложног значењском диктату само једне платформе, једне државе, поља које структурира позицију неке државе, одређује њене статусне координате, (Adler-Nissen 2013: 185). Све у свему, истраживање мета-капитала неке државе може помоћи разоткривању обима и врсте утакмице тактита и стратегија повезаних са суверенитетом са другим тактима и стратегијама по питању власти потеклим из међународних организација, друштвених покрета или тржишта. Укратко, можда више него конструктивистима, Бурдијевској поставци социологије одговара тврдња да је суверенитет оно што државе/ми (транс-национално/међународно поље и следствене концептуализације и праксе) од њега начинимо (cf. Bartelson 2011: 93).

Ослањајући се на, горе идентификовану, бифуркацију државне моћи Мајкла Мана на деспотску и инфраструктурну варијанту, Џон Агњу (Agnew 2005, 2009) указује на то да инфраструктурна моћ може бити ангажована преко мрежа које нису нужно територијалне у екстерним зонама које генеришу, што може резултовати детериторијализацијом актуелне државе и ретериторијализацијом око политичких ентитета попут региона или ЕУ. Симултано, у зависности од типа идентитета који елите селекутују/креирају (нпр. критеријум може да буде неки други територијални ниво какав је регион или неки нетериторијални ентитет какве су међународна организација) деспотска моћ не мора нужно бити упражњавана преко оријентисаности на задату, сингуларну, статичну или централизовану територију/власт, она може бити оперативна и уз дисперзивно постављену социјалну платформу моћи. Ово дестабилизовање/преобликовање територијалних фундамената суверенитета у зависности од деспотске моћи, то јест релативне снаге централне

власти државе на плану степена и трајности ефикасног и легитимног апарата владавине и у зависности од инфраструктурне моћи, то јест њене консолидације на плану износа државне регулације обезбеђивања јавних добара/услуга и функционисања тржишта на спецификованој/демаркираној територији, Агњу приказује преко четири идеална типа режима/система ефикасности суверенитета.

Ради се о (Agnew 2005: 443-446; 2009: 129-132): (1) класичном режиму суверенитета- који је најближи оном што се подразумева под мета-наративом Вестфалског суверенитета, обележеним високим износом делотворности централне државне власти и, такође, пуним ангажовањем деспотске и инфраструктурне моћи на ограниченој државној територији, чак и када је у оптицају зависност од страних инвестиција и извоза роба и услуга (случај Кине); (2) империјалистичком режиму суверенитета- манифестује дијаметралну супротност класичној варијанти и израз хијерархизованог разумевања светске политике, централна државна власт је битно зависна и контрелисана од стране спољних фактора (држава или институција попут Међународног монетарног фонда), унутрашња организација државе и инфраструктурне кохезивне силе су изузетно слабе, корупција је екстремна и постоје сепаратистичке тенденције (случај Блиског Истока и неких делова Јужне Америке); (3) интегративни режим суверенитета- представља случај Европске Уније и подразумева симултано постојање, од државног до суб-државних нивоа, различитих форми управљања и организације у оквиру различитих функционалних, често не-територијалних, арена, што резултовало је изразито комплексним суверенитетом- ипак, мада је централна власт новоствореног ентитета и држава чланица мања него када су биле самосталне, уочљива је територијална димензија неких облика инфраструктурне моћи; (4) глобалистички (глобалист) режим суверенитета- обухвата глобалистичке државе утемељене на хегемонији, комбинацији присиле и пристанка зарад обебеђивања што већег степена приближавања других држава властитим аспирацијама и циљевима (случај Сједињених Америчких Држава), због форсирања глобалних финансијских центара као битне карактеристике ових режима, они, више од свих осталих, почивају на не-територијалним механизмима моћи. Главна интенција Агњуа (Agnew 2005: 456) је била да се прикључи критици конвенционално схваћеног суверенитета критиком перцепције спацијалности као апсолутне територијалности путем идеје о комбинавању централне државне власти и консолидоване и отворене територијалности, а све пропуштено кроз филтер симболичке и материјалне ефикасности његовог функционисања.

Рећи ћемо, на крају, анализирајући пост-структуралистички, то јест пост-модерни или пост-позитивистички приступ, да поред горе скицираног схватања суверенитета код Јенса Бартелсона, Ричард Ешли (Richard Ashley) апострофира парадокс анархије/суверенитета одређујући га као директно пропорционални однос између давања на значају међународном поретку и, следственог, повећања значаја децентриране структуре државног система: што више потенцирамо међународну кооперацију, то више потенцирамо нарцисоидност суверених држава (Ashley 1988, 1995; Bickerton, Cunliffe and Gourevitch 2007: 28-31). У том смислу, позиционирање врховног ауторитета унутар државе, подразумева одбацивање било ког ауторитета изнад ње, па фокусираност на трансформације међународног поретка, који се, иначе, увек изнова мора фабриковати, а онда хармонизовати у глобалном процесу, подразумева разматрање/расправљање/разобличавање његовог фундаменталног концепта, који у оваквој дискурзивној конјункцији није анархија већ суверенитет, место где се све политичко рађа и где све политичко одлази у ништавило аналогно његовој ексклузивној и тиранској политичкој природи. Било како било, то је резултовало додатним пост-структуралним “парадоксом парадокса анархије/суверенитета”. Одбацивање суверенитета као нужног и натурализованог, његово разумевање као флуидног смењивања дискурзивних и епистемичких пројеката овог или оног ранга, са фаворизовањем недржавних актера и покушајем ампутације анархије из свих друштава за сва времена, није окончано еманципаторском перспективом. Наиме, ниједна пост-структуралистичка егзегеза текста суверенитета није резултовала неким новим политичким предлошком, неком новом политиком на радикално новим интелектуалним постаментима, нити је идентификовала као релевантну историјску експресију политичког субјективитета.

Summa summarum, као фундаменталне карактеристике трансформисаног разумевања простора, територије и суверенитета са значајним импликацијама на међународне односе глобализоване пост-модерности¹¹ можемо навести:

1. Идеју да је простор хетероморфни, децентрирани и релациони друштвени конструкт или формат, перспектива мноштва, плуралности и хетерогености изједначена по важности са перспективом времена, да је социјално (ре)продукован и посредован различитим друштвеним факторима, а различит од физичке/природне материјалности и историјских елемената, то јест од перипираног (“првог”) и замишљеног (“другог”) простора,

11) Притом, прихватамо становиште по коме се пост-модерност) разуме као сигнификантно

чија комбинација креира живљени (“трећи”) простор, који, надилазећи бинарну поставку властитом триалектиком, пружа могућност “објективизованом” или “естетизованом” ангажману у смислу отпора моћи/опресивности као његовој иманентној компоненти (cf. Lefebvre 1976a, 1991 [1974], 2003; Massey 1992, 2005, 2009; Soja 1989, 1996, 2009). Поред времена, перпетуирано (ре)артикулисани простор је ко-конститутиван и са политиком, он је генерисан са моћи и генерише “геометризовану” моћ, без њега нема односа са дистингвираним Другима и на томе односу формулисаног социјабилитета. Мада социјални простори апсорбују или рефлектују превалентне производне односе, они се не могу свести на исте, као и што не представљају изоловане спацијалне целине, већ се преклапају, мешају и хијерархизују. Нефинализовани, отворени и флексибилни простори пост-модерности захтевају и специфичну врсту релационог идентитета и спацијалне социјализације-конструкције, реконструкције и деконструкције просторног како на плану имагинаријума, тако и на плану свакодневне просторне праксе која некога квалификује за припадника неког територијално спецификованог и заокруженог енититета. Фокусираност на јуридичко-дискурзивну моћ суверенитета и закона, базираних на различитим облицима прохибиција и репресије, премештена је на делимитирање продуктивне дисциплинарне (“паноптичке”) моћи научних, политичких или војних стратегија тога ранга, са макро-просторних скала тоталне историје на мезо-микро варијанту генералне историје (cf. Foucault 1980a, 1980b, 1995 [1975], 2002a). Такав простор дозвољава могућности да у оквиру сингуларног стварног простора у јукстапозицији постоји више дисонантних простора и као тополошки, дисконтинуирани простор подразумева “осмозу” нелинеарног времена и транс-скаларног простора са диференцираним, високо комплексним и несводљивим релационим мрежама аутономних актера, какви су мултипликовани регионални, мрежни, флуидни или ризомски простори.

2. Територијалност је оруђе медијације/интерсекције путем којег се повезују простор и друштво, кластер историјско-вредносно

удаљавање од модернистичке социјалне матрице повезано са појавом новог друштвеног тоталитета и сасвим нових, аутентичних организационих принципа; пост-модернизам као денотација било ког дискурса, естетског, културног политичког или академског, који приписује значење и указује на историјске посебности пост-модерности; а пост-модернизација као означавање друштвених и дискурзивних процеса/пракси усмерених на конституисање, осветљивање и генерисање пост-модерности као историјске формације (Susen 2015: 39). Последица овакве квалификације је да пост-модерност није искључиво сачињена од пост-модернистичких дискурса.

профилисаних нефиксираних акциденција, социјалних пракси које манифестује аспирације појединаца, група или институција да контролишу или утичу на људе, ствари, феномене, процесе или односе на одређеном различито скалираном географском ареалу (Sack 1986). Територијалност продукује спацијалну класификацију и изражава комплекс дискурзивно/наративно усклађених текстова, граматика, симбола, ритуала, церемонија, икона, образаца, матрица или кодова, који варирају током времена и у зависности од партикуларне културе/друштва, путем којих се успоставља однос са територијом, процес (ре)конфигурисања, најчешће историјски дефинисаног, „полагања политичког права“ на специфичну територију.¹² У скалду са тим, територија представља донекле компактни, сегмент дефинисаног и контролисаног простора повезан са појединачним, групним или институционалним присвајањем или запоседањем, коме су инхерентне (оперативно меке или чврсте, физичке или вербалне) границе. Територија као политички концепт обједињује деперсонализацију моћи, дистинкцију унутрашњег и спољног плана државе, екстратериторијалност и стабилну административну делимитацију (Shah 2012). Територијалност је модус моћи који је карактеристичан за различити арене људске интерактивности, али најефектнију и најефикаснију форму задобија у политичкој сфери као држава, коју модерна политичка теорија и теорија међународних односа уско дефинише као спацијално детерминисану контингентну политичку владавину која, историјски не нужно, али данас готово искључиво, има облик националне-државе, то јест националне и државне територије. Територијални прерогативи у третману логике модерне државе су повезани са конфлуенцијом историјског гравитирања ка рационализацији, стандардизацији и кохерентности у компоновању друштвених односа, са једне стране, и апсолвирања простора као статичне, етернизоване и стерилне концептуалне платформе која није социјално конституисана/организована и која је неподложна историјским метаморфозама, са друге стране (Brenner 1999). Да би се таква констелација променила није потребно само демаскирати/декамуфлирати историјску контингентности модерне државе, већ и деконструисати ултра-натурализацију границама дефинисане територије као реификовану, догматизовану и анахрону константу полити-

12) Важно је знати да ти дискурси/наративи нису епистемолошки механизми или сетови знакова путем којих су повезани са стварима односима попут симболизације, реферирања или истине, већ да истрајно и систематски формирају објекте о којима говоре, које дискутују.

- ке, те инсистирати на нормативном редефинисању легитимне власти. Притом, не треба заборавити да нео-либералистички покушај укидања граница под утицајем тржишног разумевања глобализације, није довео само до процес детериторијализације, већ је иницирао и процес ретериторијализације. Све то имплицира потребу декомпоновања мастер-наратива глобализацију не само кроз оптику процеса који доводе до напуштања концепта граница, већ и као конститутивну компоненту истих: изналажење глобалних имагинаријума који нису оптерећени манипулативним димензијама територијалних императива и модусима перцепције моћи и власти који их прате.
3. *Ergo*, овај рад афирмише идеју да територија представља замишљени и де-есенцијализовани квантумски пункт-јединицу друштвеног/политичког простора, најмањи могући износ/ентитет пост-фундационалистички променљивих/релационих кодова моћи преко којих је територија разумљива/манифестована, изражена/функционална и перпетуирано (ре)артикулисана.
 4. Сагласно премисама класичног реализма моћ државе је директно пропорционална материјалним ресурсима/капацитетима са којима располаже, она је је дакле условљена са недвосмисленим располагањем одређеном територијом (Morgenthau 1948, 1948a; Agon 2003 [1966]). То подразумева да неки политички ентитет може бити држава једино уколико располаже са сувереном моћи, “ортодоксна” природа државе се показује њеним темељним принципом: постулираним апсолутним суверенитетом. У скалду са тим, међународни систем почива на латентним или манифестним конфликтима и антагонизмима у вези простора. Нео-реализам фаворизовање атрибута државе мења инсистирањем на карактеристикама релација међу државама, међународни систем је структурисан стањем анархије, једина релевантна варијабла је дистрибуција моћи (Waltz 1979). Конструктивисти не прихватају идеју да су државе егоистични актери који су стањем анархије предестинирани за политичке колизије, нити неолиберално полазиште да анархије има “едукативну” димензију по питању кооперације у смеру реализације апсолутне добити. Анархија представља флотантну мутуалну формулацију/праксу инволвираних држава, јер је њихово динамично понашање условљено културном мрежом приписаним/регулисаним значењима, док је упражњавање моћи над одређеном територијом њихова *differentia specifica* у односу на друге актере. Конструктивистички позиционирана територија остаје

иманентни атрибут свих држава чланица које чине ефективни међународни државни систем, мада су границе индетерминисане/флуидне категорије, а национални идентитети, интереси и имагинаријуми готово никада не коинцидирају са актуелним територијалним границама. За пост-модернисте/пост-структуралисте, који нису успели да разреше хронични недостатак еманципаторског политичког субјективитета у њиховим поставкама, парадокс анархије/суверенитет а представља резоновање по коме што више стављамо акценат на међународну кооперацију, то више форсирамо нарцисоидност суверених држава. Разликовање између унутрашњег/нас (суверених, пацификованих јединки заштићених границама територијалне државе) и спољашњег/њих (страног, антагонистичког и опасног), је генерисано државним дискурсом и праксом (попут главних темата државности и државништва). Круцијални проблем међународног поретка, који се, иначе, увек изнова мора фабриковати/фалсификовати подразумева, дакле, деконструисање његовог централног концепта, који није анархија већ суверенитет, као сфере где се све политичко материјализује и дематеријализује, настаје и нестаје у вортексу његове тлачительске матрице.

ЛИТЕРАТУРА

- Adler-Nissen, R. and Gammeltoft-Hansen, T. (2008) "Epilogue: Three layers of a contested concept", in Adler-Nissen, R. and Gammeltoft-Hansen, T. (eds) *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*. New York: Palgrave Macmillan, pp. 197-211.
- Adler-Nissen, R. (2013) "Sovereignty: The State's Symbolic Power and Transnational fields", in Adler-Nissen, R. (ed) *Bourdieu in International Relations: Rethinking Key Concepts in IR*. London: Routledge, pp. 179-193.
- Adler-Nissen, R. and Gammeltoft-Hansen, T. (2008) "Epilogue: Three layers of a contested concept", in Adler-Nissen, R. and Gammeltoft-Hansen, T. (eds) *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*. New York: Palgrave Macmillan, pp. 197-211.
- Agamben, G. (1998) *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford: Stanford University Press.
- Agamben, G (2005) *State of Exception*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Agnew, J. (1994) "The Territorial Trap: The Geographical Assumptions of International Relations Theory", *Review of International Political Economy*, 1(1): 53-80.

- Agnew J. (1998) *Geopolitics: Re-visioning World Politics*. London: Routledge.
- Agnew J. (2005) "Sovereignty Regimes: Territoriality and State Authority in Contemporary World Politics", *Annals of the Association of American Geographers*, 95(2): 437–461.
- Agnew, J. (2009) *Globalization and Sovereignty*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Agnew, J. (2015) "Revisiting the territorial trap", *Nordia Geographical Publications*, 44(4): 43–48.
- Agnew, J. (2011) "Space and Place", in Agnew, J. A. and Livingstone, D. N. (eds) *The Sage Handbook of Geographical Knowledge*, London: Sage Publications, pp. 316-331.
- Agnew J. and Corbridge, S. (1995) *Mastering Space: Hegemony, Territory and International Political Economy*. London: Routledge.
- Akashi, K. (2009) *Acta Pacis Westphalicae: Mythos et Veritas (The Treaty of Westphalia: Myth and Truth)*, Tokyo: Keio University Pres
- Antonsich, M. (2010) "Rethinking territory", *Progress in Human Geography*, 35(3): 422-425.
- Appadurai, A. (1996) *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Ardrey, R. (1966) *The Territorial Imperative: A Personal Inquiry into the Animal Origins of Property and Nations*. New York: Atheneum.
- Aron, R. (2003 [1966]) *Peace and War: A Theory of International Relations*. New Brunswick: Transaction Publication.
- Ashley, R. (1988) "Untying the Sovereign State: A Double Reading of the Anarchy Problematique", *Millennium: Journal of International Studies*, 17(2): 227–262.
- Ashley, R. (1995) "The Powers of Anarchy: Theory, Sovereignty, and the Domestication of Global Life", in Der Derian, J. (ed) *International Theory: Critical Investigations*. New York: Palgrave, pp. 94-129.
- Bartelson, J. (1995) *A Genealogy of Sovereignty*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bartelson, J. (2001) *The Critique of the State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bartelson, J. (2008) "Sovereignty Before and After the Linguistic Turn", in Adler-Nissen, R. and Gammeltoft-Hansen, T. (eds) *Sovereignty Games: Instrumentalizing State Sovereignty in Europe and Beyond*. New York: Palgrave Macmillan, pp. 33-45.
- Bartelson, J. (2011) "On the Indivisibility of Sovereignty", *Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts*, 2(2): 85-94.
- Beaulac, S. (2004) *The Power of Language in the Making of International Law: The Word Sovereignty in Bodin and Vattel and the Myth of Westphalia*. Leiden: Martinus Nijhoff.

- Benjamin, W. (2007 [1955]) *Illuminations*. New York: Schocken Books.
- Benton, L. (2010) *A Search for Sovereignty: Law and Geography in European Empires, 1400–1900*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bickerton, C. J., Cunliffe, P. and Gourevitch, A. (2007) “Politics without sovereignty?” in Bickerton, C. J., Cunliffe, P. and Gourevitch, A. (eds) *Politics without Sovereignty: A Critique of Contemporary International Relations*. London: University College London Press, pp. 20-39.
- Biersteker, T. J. (2013) “State, sovereignty, and territory”, in Carlsnaes, W., Risse and Simmons, B. A. (eds) *Handbook of international relations*. London: Sage Publications, pp. 245-273.
- Biersteker, T. J. and Weber, C. (1996) “The Social Construction of State Sovereignty”, in Biersteker, T. J. and Weber, C. (eds) *State sovereignty as social construct*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1-22.
- Biggs, M. (1999) “Putting the State on the Map: Cartography, Territory, and European State Formation”, *Comparative Studies in Society and History*, 41(2): 374–405.
- Bourdieu, P. (1989) “Social Space and Symbolic Power”, *Sociological Theory*, 7(1): 14-25.
- Bourdieu, P. (1993 [1980]) *Sociology in Question*. London: Sage Publications.
- Bourdieu, P. (1998) *Practical Reason: On the Theory of Action*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (2013 [1972]) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bring, O. (2000) “The Westphalian Peace Tradition in International Law: From Jus ad Bellum to Jus contra Bellum”, *International Law Studies*, 75: 57-81.
- Brenner, N. (1999) “Beyond State-centrism? Space, Territoriality, and Geographical Scale in Globalization Studies”, *Theory and Society*, 28(1): 39–78.
- Buck-Morss, S. (2000) *Dreamworld and Catastrophe: The Passing of Mass Utopia in East and West*. Cambridge: The MIT Press.
- Chakrabarty, D. (2000) *Provincialising Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*. Princeton: Princeton University Press.
- Dahlman, C. T. (2009) “Territory”, in Gallaher, C., Dahlman, C. T., Gilmartin, M., Mountz, A. and Shirlow, P. (eds) *Key Concepts in Political Geography*. London: Sage Publications, pp. 77-87.
- Del Biaggio, C. (2015) “Territory beyond the Anglophone Tradition”, in Agnew, J. A., Mamadouh, V., Secor, A. J. and Sharp, J. (eds) *The Wiley Blackwell Companion to Political Geography*. Oxford: Wiley-Blackwell, pp. 35-48.
- Dunn, E. C. and Cons, J. (2014) “Aleatory Sovereignty and the Rule of Sensitive Spaces”, *Antipode*, 46(1): 92–109.
- Elden, S. (2009) *Terror and Territory: The Spatial Extent of Sovereignty*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Elden, S. (2010) "Land, terrain, territory", *Progress in Human Geography*, 34(6): 799–817.
- Elden, S. (2011) "Territory- Part I", in Agnew, J. A. and Duncan, J. S. (eds) *The Wiley-Blackwell Companion to Human Geography*. Oxford: Oxford: Wiley-Blackwell, pp. 260-271.
- Elden, S. (2013) *The Birth of Territory*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ewer, R. F. (1968) *Ethology of Mammals*. New York: Plenum Press.
- Foucault, M. (1980) "The Confession of the Flesh", in Gordon, C. (ed) *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. New York: Pantheon, pp. 194-229.
- Foucault, M. (1980a) "The Eye of Power", in Gordon, C. (ed) *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. New York: Pantheon, pp. 146-166.
- Foucault, M. (1980b) "Questions on Geography", in Gordon, C. (ed) *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. New York: Pantheon, pp. 63-78.
- Foucault, M. (1995 [1975]) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books.
- Foucault M, (2002a [1969]) *The Archaeology of Knowledge*. New York: Routledge.
- Giddens, A. (1985) *The Nation-State and Violence*. Cambridge: Polity Press.
- Gilpin, R. (1981) *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gottmann, J. (1973) *The Significance of Territory*. Charlottesville: University Press of Virginia.
- Gulli, B. (2007) "The Ontology and Politics of Exception: Reflections on the Work of Giorgio Agamben", in Calarco, M and DeCaroli, S. (eds) *Giorgio Agamben: Sovereignty and Life*. Stanford: Stanford University Press, pp. 219-243.
- Hassner, P. (1997) "Obstinate and Obsolete: Non-territorial Transnational Forces versus the European Territorial State", in Tunander O., Baev, P. K. and Einagel, V. I. (eds) *Geopolitics in the Post-Wall Europe: Security, Territory and Identity*. London: Sage Publications, pp. 45-59.
- Jones, R. (2007) *People/States/Territories: The Political Geographies of British State Transformation*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Jones, R. (2012) *Border Walls: Security and the War on Terror in the United States, India, and Israel*. London: Zed.
- Kahler, M. (2006) "Territoriality and Conflict in an Era of Globalization", in Kahler, M. and Walter, B. F, (eds) *Territoriality and Conflict in an Era of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press, pp. 1-25.
- Klauser, F. R. (2012) "Thinking Through Territoriality: Introducing Claude Raffestin to Anglophone Sociospatial Theory", *Environment and Planning D: Society and Space*, 30(1): 106-120.

- Kolers, A. (2009) *Land, Conflict, and Justice: A Political Theory of Territory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Krasner, S. D. (1999) *Sovereignty: Organized Hypocrisy*. Princeton: Princeton University Press.
- Kurtulus, E. N. (2005) *State Sovereignty: Concept, Phenomenon and Ramifications*. New York: Palgrave Macmillan.
- Lake, D. A. (2003) "The New Sovereignty in International Relations", *International Studies Review*, 5(3): 303-323.
- Larkin, J. (2010) *From Hierarchy to Anarchy: Territory and Politics before Westphalia*. New York: Palgrave Macmillan.
- Lefebvre, H. (1976) *The Survival of Capitalism: Reproduction of the Relations of Production*. New York: St. Martin's Press.
- Lefebvre, H. (1976a) "Refelctions on the Politics of Space", *Antipode*, 8(2): 30-37.
- Lefebvre, H. (1991 [1974]) *The Production of Space*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Lefebvre, H. (2003) "Space and the State", in Brenner, N., Jessop, B., Jones, M. and MacLeod, G. (eds) *State/Space: A Reader*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd, pp. 84-101.
- Lefebvre, H. (2009) *State, Space, World: Selected Essays*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Malpas, J. (2012) "Putting Space in Place: Philosophical Topography and Relational Geography", *Environment and Planning D: Society and Space*, 30(2): 226-242.
- Mann, M. (1986) "The Autonomous Power of the State: Its Origins, Mechanisms and Results", in Hall, J. A. (ed) *States in History*. Oxford: Basil Blackwell, pp. 109-136.
- Massey, D. (1992) "Politics and Space/Time", *New Left Review*, I/196: 65-84.
- Massey, D. (2005) *For Space*. London: Sage Publications.
- Massey, D. (2009) "Concepts of Space and Power in Theory and in Political Practice", *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, 55: 15-26.
- Migdal, J. S. (2001) *State in Society: Studying How States and Societies Transform and Constitute One Another*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Morgenthau, H. J. (1948) *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf.
- Morgenthau, H. J. (1948a) "The Problem of Sovereignty Reconsidered", *Columbia Law Review*, 48(3): 341-365.
- Neocleous, M. (2003) "Off the Map: On Violence and Cartography", *European Journal of Social Theory*, 6(4): 409-425
- Newton, I. (1974 [1686]) *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica (Mathematical Principles of Natural Philosophy)*. Volume I, Berkeley: University of California Press.

- Ong, A. (2006) *Neoliberalism as Exception: Mutations in Citizenship and Sovereignty*. Durham: Duke University Press.
- Osiander, A. (2001) "Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth", *International Organization*, 55(2): 251-287.
- Painter, J. (2010) "Rethinking Territory", *Antipode*, 42(5): 1090-1118.
- Papastergiadis, N. (2006) "The Invasion Complex: The Abject Other and Spaces of Violence", *Geografiska Annaler: Series B*, 88(4): 429-442.
- Pedrozo, S. (2017) "Swiss Military Drones and the Border Space: A Critical Study of the Surveillance Exercised by Border Guards", *Geographica Helvetica*, 72(1): 97-107.
- Pouliot, V. and Mérand, F. (2013) "Bourdieu's Concepts: Political Sociology in International relations", in Adler-Nissen, R. (ed) *Bourdieu in International Relations: Rethinking Key Concepts in IR*. London: Routledge, pp. 24-45.
- Raffestin, C. (1984) "Territoriality: A Reflection of the Discrepancies Between the Organization of Space and Individual Liberty", *International Political Science Review*, 5(2): 139-146.
- Raffestin, C. (2012) "Space, Territory, and Territoriality", *Environment and Planning D: Society and Space*, 30(1): 121-141.
- Ruggie, J. G. (1983) "Continuity and Transformation in the World Polity: Toward a Neorealist Synthesis", *World Politics*, 35(2): 261-285.
- Ruggie, J. G. (1993) "Territoriality and Beyond: Problematizing Modernity in International Relations", *International Organization*, (47)1: 139-174.
- Sakai, N. (1997) *Translation and Subjectivity: On Japan and Cultural Nationalism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Sack, R. D. (1983) "Human Territoriality: A Theory", *Annals of the Association of American Geographers*, 73(1): 55-74.
- Sack, R. D. (1986) *Human Territoriality: Its Theory and History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sassen, S (1996) *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*. New York: Columbia University Press.
- Sassen, S. (2008) *Territory, Authority, Rights : From Medieval to Global Assemblages*. Princeton: Princeton University Press.
- Sassen, S. (2009) "Bordering Capabilities Versus Borders: Implications for National Borders", *Michigan Journal of International Law*, 30(3): 567-597.
- Sassen, S. (2013) "When Territory Deborders Territoriality", *Territory, Politics, Governance*, 1(1): 21-45.
- Schmitt, C. (2005 [1922]) *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Chicago: University of Chicago Press.
- Schmitt, C. (2006 [1950]) *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum*. New York: Telos Press Publishing.
- Shah, N. (2012) "The Territorial Trap of the Territorial Trap: Global Transformation and the Problem of the State's Two Territories",

- International Political Sociology*, 6(1): 57-76.
- Soja, E. W. (1971) *The Political Organization of Space*. Resource paper no. 8, Washington: Association of American Geographers.
- Soja, E. W. (1989) *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*, London: Verso.
- Soja, E. W. (1996) *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Soja, E. W. (2009) "Taking space personally", in Warf, B. and Arias, S. (eds) *The Spatial Turn: Interdisciplinary Perspectives*. New York: Routledge, pp. 11-36.
- Swiffen, A. (2011) *Law, Ethics and the Biopolitical*. London: Routledge.
- Teschke, B. (2003) *The Myth of 1648: Class, Geopolitics, and the Making of Modern International Relations*. London: Verso.
- Waltz, K. (1979) *Theory of International Politics*. Reading: Addison-Wesley Publishing Company.
- Walker, N. (2003) "Late Sovereignty in the European Union", in Walker, N. (ed) *Sovereignty in Transition*. Portland: Hart Publishing, pp. 3-33.
- Weber, M. (1946 [1919]) "Politics as a Vocation", in Gerth, H. H. and Wright Mills, C. (eds) *From Max Weber: Essays in Sociology*. New York: Oxford University Press, pp. 77-129.
- Wendt, A. (1992) "Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, 46(2): 391-425.

Djordje Stojanovic
**TRACTATE ABOUT CONTEMPORARY
REPOSITIONING OF THE DISCOURSE OF THE STATE**

Resume

This paper will try to present and analyze some of the discursive components of destabilization of the classical concept of the state. In this respect, a special focus will be its spatial dimension (territory, territoriality and “territorial trap”) and dimensions of sovereignty. On the other hand, this paper will also deal with the possibility of a plural understanding of sovereignty, the rearticulating of the relationship between anarchy and sovereignty for the perception of the international order and “symbolic violence” of the modern state.

Keywords: *state, sovereignty, territory, territoriality, territorial trap*

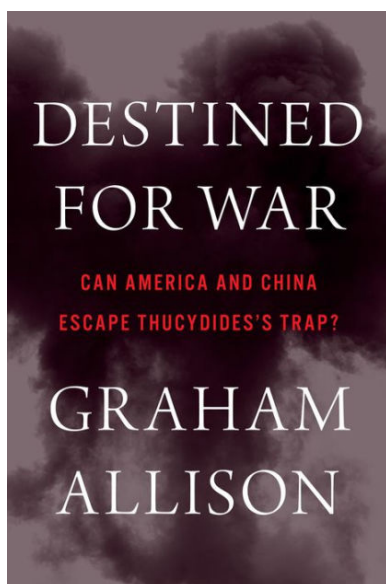
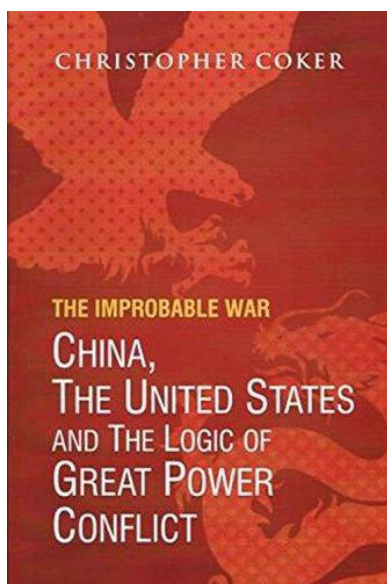
* Овај рад је примљен 20. октобра 2018. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 22. октобра 2018. године.

*Младен Лишанин**
Институт за политичке студије, Београд

МЕЂУНАРОДНИ СИСТЕМ И УСПОН КИНЕ**

Christopher Coker, *The Improbable War: China, The United States, and Logic of Great Power Conflict*, Oxford University Press, New York, 2015.

Graham Allison, *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides' Trap?*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston – New York, 2017.

* Контакт: mladen.lisanin@yahoo.com

** Овај рад је настао у оквиру пројекта бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Економско-политички успон Кине почетком двадесет првог века једна је од главних тема већине теоријских и практичних расправа у савременим међународним односима. Пројекат који је започео економским опоравком, и последично високим стопама раста у време Денг Сјаопинга, неколико деценија касније почео је да добија међународно-политичку, па и војну димензију, изазивајући, у кинеском суседству, али и широм света, широк спектар тактичких и стратешких реакција.

Неки од најутицјанијих стратешких мислилаца на западу, попут Хенрија Кисинџера,¹ Џона Миршајмера² или Збигњева Бжежинског³ – да поменемо само неке – препознали су значај успона Кине, и тумачили га, углавном, кроз призму америчко-кинеских односа у историјској и савременој перспективи. Кина је, наиме, постала далеко најозбиљнији изазивач Сједињених Америчких Држава, најпре у регионима који су, током америчког „униполарног момента“, били сматрани областима од великог стратешког значаја, попут југоисточне Азије, Блиског Истока, или централне и источне Европе, да би данас пројекција новоостварене кинеске моћи досезала до готово свих делова планете. Ове околности навеле су велики број истраживача међународне политике да питање америчко-кинеских односа тумаче у кључу такозване Тукидидове замке, односно, претпостављене опасности да између хегемона у опадању и његовог све снажнијег изазивача избије оружани сукоб који би, у овом случају, несумњиво уздрмао саме темеље међународног система.

Аутори двеју запажених књига насталих у овом контексту су Кристофер Кокер, професор међународних односа на Лондонској школи економије и политичких наука, и Грејем Алисон, професор са Универзитета Харвард и писац једне од најзначајнијих књига у историји науке о међународним односима, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis* из 1971. године – о кризи која је, након Другог светског рата, довела свет најближе директном сукобу двеју тадашњих суперсила: Сједињених Америчких Држава и Совјетског Савеза.

Мада су наслови Кокерове и Алисонове књиге наизглед битно другачије интонирани („невероватни рат“, тј. рат који се вероватно неће догодити код Кокера, насупротив „предодређенима

1) Henry Kissinger: *On China*, Penguin Books, London, 2011 (видети приказ Дејана Бурсаћа у: *Политика националне безбедности* 2/2015, стр. 115-119).

2) Џон Миршајмер: *Трагедија политике великих сила, измењено и допуњено издање*, Удружење за студије САД у Србији, Београд, 2017, стр. 437-487.

3) Zbigniew Brzezinski: *Strategic Vision: America and the Crisis of Global Power*, Basic Books, New York [NY], 2012.

за рат“ код Алисона), и мада су им категоријално-методолошке поставке веома различите, ови аутори заправо стижу до сличних закључака: директан оружани сукоб Сједињених Држава и Кине далеко је од неизбежног, али је још даље од немогућег. У војној сфери, Сједињене Државе су још увек неприкосновена сила – између осталог, али не само, због величине материјалних улагања у сопствене безбедносно-одбрамбене капацитете – али се и кинески капацитети, квалитативно и квантитативно гледано, сваке године приближавају америчким. У погледу обима економије, Кина прети да престигне САД и Европску унију према номиналној висини бруто домаћег производа у деценијској перспективи, док према висини БДП-а приказаног у односу на паритет куповне моћи, Кина већ предводи глобалну листу земаља. Посматрајући сличне епизоде кроз модерну историју света (а код Алисона их има укупно 12, од шпанско-португалског ривалства у петнаестом веку, до немачко-франуско/британског у Европи после Другог светског рата), неки аутори су закључили да је потпуно мирољубив успон Кине готово немогућ (видети поменуто поглавље у *Трагедији политике великих сила* Џона Миршајмера). Ово није закључак који деле Кокер и Алисон – међутим, обојица сматрају да се могућност оружаног сукоба никако не сме потценити.

Према Кокеру, стратешке културе и стратешки наративи Америке и Кине су битно другачији, што отежава али не онемогућава разумевање међусобног глобалног понашања. Истовремено, односи великих сила, историјски посматрано, одвијају се по својеврсној унутрашњој логици, а савремени америчко-кинески односи нису први пут у историји да је успон једног изазивача узроковао страх или несигурност код доминантне силе (што је главна премиса „Тукидидове замке“), па је отуда драгоцено, уз све ограде, окренути се доступним искуственим примерима и историјским аналогијама. Поред античког примера Спарте и Атине из Тукидидове *Историје Пелопонеског рата*, и Кокер и Алисон посвећују значајну пажњу Првом светском рату и британско-немачким односима које виде као главни структурни узрок његовог избијања.

Истовремено, управо богатство историјског искуства, уз свест о опасностима које вребају услед инертног препуштања актера наизглед незауостављивим међународним процесима, као и дубока и сложена међузависност њихових економија, дају разлога за оптимизам да ће САД и Кина стратешки промислити будућност својих односа и активно избегавати деловање које би повећало ризике од директне конфронтације. Ово је, међутим, само један аспект најважнијег билатералног односа у двадесет првом веку.

Могућност да америчко-кинески рат избије „случајно“ готово је немогуће отклонити. Позивајући се на стратешку мисао Томаса Шелинга, Алисон наглашава да стратешко надметање великих сила, нарочито нуклеарних, увек има аспект „игре кукавице“, која у сваком тренутку може, потпуно непланирано, да се отргне контроли. Опасност да се овако нешто догоди је утолико већа што обе силе имају мреже савезника и/или клијената, нарочито у Азији, што увећава број релевантних актера и чини држање стратешке динамике под контролом додатно компликованим. Алисон види пет различитих сценарија који, мимо воље и планова главних актера, могу довести до отвореног сукоба.

Имајући у виду близину ратних бродова САД и Кине у Јужном кинеском мору, постоји реална могућност да „игра кукавице“ постепено или нагло ескалира у оружани сукоб неvezано за оригиналне планове било које од укључених страна. Као друго, у случају одлуке политичког руководства на Тајвану да одлучније крене путем успостављања потпуне политичке независности, Пекинг би сасвим сигурно реаговао оштро и ни у ком случају није извесно да ова реакција не би укључивала и употребу силе. Тада би традиционално блиски америчко-тајвански односи били на испиту јер је тешко замислити да би Кина толерисала мешања било које треће стране у оно што сматра својим унутрашњим питањем. Као треће, сукоб би могао да избије због односа једне од двеју страна са неком трећом државом, и у овом смислу Алисон види кинеско јапанске односе као најризичније – посебно с обзиром на територијални спор око острва Сенкаку/Диаоју у Источном кинеском мору. Као четврто, будући да САД и Кина имају клијенте на обема странама корејског сукоба, ескалација на Корејском полуострву би подразумевала изузетно висок ризик од увлачења двеју великих сила у непосредно оружано надметање. На крају, сукоб мирним средствима, какав је – барем наизглед – трговински рат, такође може да ескалира уколико се њиме не управља на стратешки промишљен начин: Алисон излаже читав сценарио ескалације сукоба од трговинског до оружаног, подстакнуте употребом сајбер технологија.

Сукоб који би се тако развио, каже Кокер, био би несумњиво један од најдеструктивнијих које је свет икада видео – свакако у погледу економског и материјалног уништења, а врло вероватно и у погледу људских жртава. Иако су, генерално говорећи, директни сукоби великих сила све ређи међународни феномен, они су сваки пут када се ипак догоде све разорнији. Отуда је, према Кокеру, изузетно важно не подлећи илузији статистике и сматрати ратни сукоб великих сила застарелим, искорењеним, и отуда немогућим.

Друга његова важна напомена јесте да концепту међузависности не треба придавати свемогућа својства: другим речима, иако је сарадња комплексна и интензивна, надметање остаје кључни облик односа међу великим силама. Америка и Кина би погрешиле ако би прецениле могућност да други актер увек и конзистентно доноси рационалне одлуке, исто као и кад би рат сматрале потпуно невероватним исходом развоја односа.

Како би се могућност за остваривање сваког негативног сценарија свела на минимум, Алисон износи четири напомене, у складу са којима би требало (пре свега са америчке стране) промишљати динамику кинеско-америчких односа. Најпре, као оквир за анализу, и на њој утемељене спољнополитичке потезе, треба узети „структуралну стварност“ – односно, дистрибуцију материјалне моћи у оквиру међународног система (на овај начин, Алисон је експлицитно пригрлио реалистичку школу међународних односа, чије су поставке имплицитно присутне у готово целокупном тексту књиге). Затим, важно је примењивати лекције и искуства која пружа историја – наравно, уз свест о томе да, иако је мало који савремени феномен без преседана у досадашњој историји, натегнута употреба историјских аналогја такође може заварати доносиоце одлука и потенцијално допринети ескалацији (Кокер ће на једном месту, цитирајући Нила Фергусона, рећи да историја недовољно пажње посвећује „ратовима који се нису догодили“). Треће, неопходно је прихватити да је целокупна америчка постхладноратовска стратегија суочавања са Кином патила од унутрашњих контрадикција, што је Алисонов начин да каже да је била неадекватна и у великој мери лишена садржаја: као таква, она углавном није добра основа за осмишљавање будућих потеза. На крају, за разлику од досадашње праксе, важно је размотрити све стратешке алтернативе, укључујући и оне чија се примена на први поглед чини „непријатном“ за америчке доносиоце одлука и јавно мњење – Алисон разматра неколико стратешких опција од којих свака има одређене предности и мане, али које морају бити на столу пре него што се начин будућег решавања кинеског проблема стратешки формулише.

Нужан услов за успешну формулацију будуће стратегије за америчко-кинеске односе, каже Кокер, јесте да се прецизно дефинише врста постављеног изазова: „тешко је проценити квалитет стратегије ако изазов није адекватно дефинисан, а када квалитет стратегије не може да се процени, тада је немогуће одбацити лошу стратегију или побољшати добру“. С обзиром на чињеницу да се свет, услед деловања различитих фактора, налази у свакако најтурбулентнијем периоду од краја Хладног рата (а у погледу директ-

ног надметања великих сила, вероватно чак и од Другог светског рата), значај односа двеју водећих сила додатно је увећан: од овог билатералног односа у великој мери зависи дугорочна будућност и (не) стабилност целокупног међународног система. Потреба за разборитим и минуциозним стратешким промишљањем америчко-кинеске динамике, на обема странама, утолико је већа.

Чињеница да су две књиге, између чијег објављивања су протекле две веома турбулентне глобалне године, заправо толико сличне у анализама, прогнозама и препорукама (мада не и у истраживачком дизајну и методологији), говори о томе да се перспективе америчко-кинеских односа за то време нису значајније промениле. У том смислу, најновији трговински рат који је америчка администрација повела против Кине више се може тумачити као симптом ранијих супротстављености него као аутентично нов развој. Истовремено, кинески успон и америчко релативно опадање настављају да окупирају пажњу истраживача⁴ и доносилаца одлука у овим два државама, али и широм света. Са изузетком Џона Миршајмера, ретко ко од стручњака износи одлучне прогнозе будућег начина на који ће тећи међународни успон Кине, и последица које ће то имати на америчко-кинеске односе. Кокер чак експлицитно каже да му предвиђање није било истраживачка намера, већ је желео да о овој проблематици обликује „приче“, које би читаоцима биле од користи у даљим промишљањима. По њему, питање како би уопште изгледала победа у евентуалном америчко-кинеском рату, готово да не може имати одговора: разлог за то су различита виђења феномена рата у Кини и Америци, заснована на другачијим стратешким културама, као и развој информационах технологија, које не мењају само начине вођења модерних ратова, већ у истој мери и њихове исходе. Имајући у виду висину улога, свакако је боље да свет никада не сазна како изгледа победа једне стране у потенцијалном америчко-кинеском оружаном сукобу.

Да би се ово избегло, каже Кокер, важно је да обе силе учине све да избегну поморску трку у наоружању и милитаризацију свемира, као и да препознају разорну моћ сајбер простора, истовремено се ангажујући у отвореном стратешком дијалогу који би подразумевао и дискусију о вредностима. Надметање остаје кључ-

4) Видети, нпр., изванредну нову књигу Џошуе Шифринсона – Joshua R. Itzkowitz Shiffrin: *Rising Titans, Falling Giants: How Great Powers Exploit Power Shifts*, Cornell University Press, Ithaca [NY], 2018; или разматрање овог питања у последњим књигама Џона Миршајмера – John J. Mearsheimer: *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*, Yale University Press, New Haven [CT] – London, 2018, стр. 190-229., и Стивена Волта – Stephen M. Walt: *The Hell of Good Intentions: America's Foreign Policy Elite and the Decline of U.S. Primacy*, Farrar, Straus and Giroux, New York [NY], 2018, стр. 33-36, 226-248.

ни облик односа великих сила, али оно не мора имати облик игре нултог збира. На сличном трагу је и Алисон: он сматра да је нужно прецизирати шта су витални интереси сваког актера, разумети шта су спољнополитички циљеви (нарочито кинески), размишљати стратешки и на крају, али не и најмање важно, фокусирати сопствене капацитете превасходно на решавање унутрашњих проблема. С обзиром на нијансираност понуђених анализа и практичних предлога, на репутацију ауторâ из чијих пера долазе представљене студије, и на свакодневну међународну стварност која конзистентно потврђује њихове налазе и препоруке, њихове књиге ће, чини се представљати вредне стратешке путоказе за наредну генерацију међународних теоретичара и доносилаца одлука – осим у случају да их Миршајмер брутално демантује.

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

За писање рада користити **ћирилично писмо**.

Текст писати у фонту Times New Roman, величина фонта **12**, са увученим пасусима и проредом **1,5** и маргинама **Normal 2,5 cm**.

Обим рада не сме бити већи од 36.000 карактера са размаком (приликом провере броја карактера користити: Review/Word Count/Character (with spaces) - активирати опцију *Include textboxes, footnotes and endnotes*).

Име и презиме аутора се пише на средини, малим словима – *Bold* и *Italic* (фонт 12).

Афилијација се пише испод имена аутора на средини, малим словима – *Italic* (фонт 12). Уколико је аутор запослен на факултету, након навођења факултета, наводи се и универзитет (нпр. *Факултет политичких наука, Универзитет у Београду*). Уколико је аутор запослен на институту, наводи се и град у коме се институт налази (нпр. *Институт за политичке студије, Београд*).

Наслов се пише на средини, великим словима – *Bold* (фонт 14). Фуснота поред наслова служи за навођење назива и броја пројекта у оквиру кога је чланак написан.

Сажетак се пише испод наслова на средини малим словима величина фонта 12. Испод тога пише се текст сажетка у обиму од 100 до 250 речи - фонт 12, *Justify*. Сажетак садржи предмет анализе, циљ рада, коришћене теоријско-методолошке приступе, резултате и закључке рада.

Кључне речи се пишу испод текста сажетка малим словима (фонт 12), и одвајају зарезом. Наводи се од 5 до 10 кључних речи.

Поднаслови се пишу на средини, великим словима - *Bold* (фонт 12).

Начин цитирања:

Фусноте у форми напомена се дају на дну стране у којој се налази коментарисани део текста или навођене литературе. Фусноте уносити командом *Insert – Reference – Footnote*. Фусноте се пишу у фонту *Times New Roman*, величина слова **10**. Фусноте треба поравнати по левој и десној маргини, односно изабрати опцију *Justify*

Приликом навођења фуснота руководити се следећим упутствима:

- **приликом навођења монографије/књиге фуснота мора садржати:**
 - Име и презиме аутора, наслов рада курсивом (*Italic*), назив издавача, место, годину издања и број стране.

- **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54.
- **приликом навођења чланака из часописа:**
 - Име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив часописа курзивом (*Italic*), назив издавача, место издавања, број, година излажења и број стране.
 - **Пример:** Миша Стојадиновић, „Од теорије социјалних конфликта до њихових решења“, *Политичка ревија*, Институт за политичке студије, Београд, бр. 04/2009, стр. 67.
- **приликом навођења зборника радова/поглавља из књиге:**
 - Име и презиме аутора, назив рада под наводницима, назив зборника/поглавља курзивом (*Italic*), имена и презимена приређивача зборника у загради, назив издавача, место издања, година издања, број стране.
 - **Пример:** Дејана Вукчевић, „Србија и придруживање Европској унији“, у зборнику: *Србија – политички и институционални изазови* (приредили: Момчило Суботић, Живојин Ђурић), Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 239.
- **приликом навођења извора са Интернета:**
 - Име и презиме аутора, наслов чланка курзивом (*Italic*), пуну интернет адресу и датум приступа.
 - **Пример:** Karen Devine, *Stretching the IR theoretical spectrum of debate on Irish neutrality: arguments and evidence in favor of a critical social constructivist framework of understanding*, Internet, http://doras.dcu.ie/609/1/int_pol_sci_29_4_2008.pdf, 05/03/2013
- **приликом навођења архивске грађе:**
 - мора да садржи назив институције у којој се грађа чува, фонд, фасциклу (уколико има), назив документа (ако нема назива документа одређује се тако да одговори на питања: ко? коме? шта?), место, датум.
 - **Пример:** Архив Србије, МИД, К-Т, ф 2, р93/1894, Извештај Министарства иностраних дела о постављењу конзула, Београд, 19. април 1888.
- **приликом навођења прописа/закона:**
 - Пуним називом прописа/закона, курзивом гласило у коме је пропис објављен, број и година објављивања.
 - **Пример:** Закон о извршном поступку – ЗИП, *Службени гласник РС*, бр. 125/04.
- **приликом навођења публикација у новинама:**

- Име и презиме аутора, назив чланка под наводницима, назив новине курзивом, датум објављивања
- **Пример:** Слободан Кљакић, „Черчиллов рат звезда против Хитлера“, *Политика*, 21. 12. 2004.
- **Код поновљеног цитирања истог извора узастопно на истој страни користити:**
 - Исто, број стране
 - **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54. Исто, стр. 55
- **Код поновљеног цитирања истог извора уколико није узастопно и на истој страни користити:**
 - Име, презиме аутора, назив извора, нав.дело, број стране.
 - **Пример:** Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, Досије, Београд, 2006, стр. 54.
Кристофер Кокер, *Сумрак запада*, нав. дело, стр. 54.

Код уноса табела и графикана користити:

Изнад табеле/графикана центрирано пише се Табела/Графикон, редни број, назив табеле, величина фонта 10.

Испод табеле/графикана пише се Извор: навести извор по правилима цитирања за фусноте, величина фонта 10.

Литература се наводи на исти начин као и у фуснотама, с тим што се прво наводи презиме, па име аутора. Литература је поређана по азбучном реду за изворе на ћириличном писму, који се први наводе, а затим по абecedном реду за изворе на латиници.

За чланке из часописа, зборника као и за поглавља у књигама потребно је навести од које до које стране је чланак или поглавље у зборнику/књизи.

Литература садржи само изворе који су наведени у фусно-тама.

Након литературе, латиничним писмом навести **име и презиме аутора** на средини - ***Bold*** (фонт 12), испод тога наслов рада на енглеском великим словима - ***Bold*** (фонт 14).

Резиме (Resume) се пише на средини, малим словима – ***Bold*** (фонт 12). Испод тога пише се текст резимеа на енглеском језику у обиму до **1/10** дужине чланка. Резиме садржи резултате и закључке истраживања до којих је аутор дошао у свом раду и то знатно шире него у сажетку.

Кључне речи (Keywords) се пишу малим словима (фонт 12) и одвајају зарезом.

Радови који се предају за објављивање морају да се заснивају на новијој литератури, посебно на изворима, тј. радовима који су објављени у научним часописима политиколошке тематике.

Рокови за достављање радова су: **1. април, 1. октобар.**

Аутори су у обавези да приликом слања радова доставе и изјаву да тај рад није раније објављиван, тј да рад није аутоплагијат или плагијат. Изјава може да се преузме на интернет презентацији часописа, www.pnbips.edu.rs/.

Текстове слати у електронском облику на адресу: redakcijapnb@gmail.com

УПУТСТВО РЕЦЕНЗЕНТИМА

Улога рецензента је да допринесе очувању високог квалитета нашег часописа. Рецензије су анонимне у оба смера. Рок за рецензирање је седам дана од пријема рада. Садржај рецензије је поверљив, те се не сме откривати особама које нису у уредништву часописа. Уколико рецензент у било ком тренутку схвати да постоји било који вид конфликта интереса у вези са радом који треба да рецензира потребно је да о томе што пре обавести редакцију. **Приликом рецензије рукописа, рецензент треба да попуни рецензентски лист у прилогу.**

Име, презиме и звање аутора текста:

Назив рада:

Актуелност, друштвени и научни значај разматране теме:

У којој мери је аутор јасно назначио теоријски, методолошки приступ у раду:

Да ли је рад заснован на савременој и релевантној литератури, посебно у којој мери је аутор користио најновије резултате објављене у научним часописима и зборницима (посебно часописи и зборници из политикологије).

Научни и друштвени допринос рада. Општи коментар о квалитету рада:

Ваша сугестија аутору за побољшање квалитета рада, ако је потребно:

Молимо Вас да одаберете једну од препорука за категоризацију рада:

1. Оригинални научни рад
2. Прегледни рад
3. Научна критика, полемика и осврти

Молимо Вас да одаберете једну од препорука о публиковању овог рада:

1. Објавити без измена
2. Објавити уз мале измене
3. Након корекције, рад послати на нови круг рецензије
4. Одбити

Додатни коментари за уредника који се тичу етичких (плагијаризам, превара, итд.) или неких других аспеката рада, а који ће уреднику помоћи у доношењу коначне одлуке о даљем статусу рада.

Датум оцене рада

Име, презиме и научно звање рецензента:

СПИСАК РЕЦЕНЗЕНАТА РАДОВА ЗА ЧАСОПИСЕ

1. **Ала Кривец**, доцент, Белгородски државни национални истраживачки универзитет, Белгород, Руска Федерација;
2. **Aurel Gabriel Serban**, редовни професор, Lucian Blaga Universitet of Sibiu, Румунија;
3. **Божидар Раичевић**, редовни професор Универзитета у Београду у пензији;
4. **Бојан Милисављевић**, ванредни професор, Универзитет у Београду, Правни факултет;
5. **Владан Петров**, редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
6. **Владимир Вулетић**, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Београду;
7. **Владислав Сотировић**, Professor, Mykolas Romeris University, Faculty of Politics and Management, Institute of Political Sciences, Литванија;
8. **Giordano Merlico**, Sapienza Universita di Roma, Италија;
9. **Данијела Гавриловић**, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Нишу;
10. **Дарко Маринковић**, редовни професор, Висока струковна школа за предузетништво, Београд
11. **Дејана Вукасовић**, виши научни сарадник, Институт за политичке студије, Београд;
12. **Дејан Ђурђевић**, редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
13. **Добросав Миловановић**, редовни професор, Универзитет у Београду, Правни факултет;
14. **Драган Марковић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
15. **Драгана Коларић**, судија, Уставни суд Републике Србије;
16. **Драгана Митровић**, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду;
17. **Драгор Хибер**, редовни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
18. **Ђорђе Стојановић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
19. **Eugen Stratiu**, редовни професор, Lucian Blaga Universitet of Sibiu, Румунија;
20. **Ewa Bujwid-Kurek**, professor, Institute of Political Science and International Relations of the Jagiellonian University, Краков, Пољска;

21. **Жељко Иваниш**, редовни професор, Факултет безбедности, Универзитет у Београду;
22. **Зоран Драгишић**, редовни професор, Универзитет у Београду, Факултет безбедности;
23. **Зоран Јевтовић**, редовни професор, Универзитет у Нишу, Филозофски факултет;
24. **Јасна Милошевић Ђорђевић**, Факултет за медије и комуникације, Београд;
25. **Јован Базић**, редовни професор, Учитељски факултет Универзитета у Приштини - Косовска Митровица;
26. **Јован Ћирић**, судија, Уставни суд Републике Србије
27. **Љубиша Деспотовић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
28. **Mamoru Sadakata**, Professor, Graduate School of Law, Nagoya University, Japan;
29. **Марија Дракуловска Чукалевка**, ванредни професор, Скопље, Македонија;
30. **Марија Ђорић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
31. **Марија Караникић Мирић**, ванредни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
32. **Марко Ђурђевић**, ванредни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
33. **Мијодраг Радојевић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
34. **Милан Јовановић**, редовни професор, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду;
35. **Миломир Степић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
36. **Милош Живковић**, ванредни професор, Правни факултет, Универзитет у Београду;
37. **Миријана Стамова**, главни асистент, Институт за балканистику са Центром тракологије, Бугарска академија наука, Софија, Бугарска;
38. **Мирослав Младеновић**, ванредни професор, Факултет безбедности, Универзитет у Београду;
39. **Миша Стојадиновић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
40. **Момчило Суботић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
41. **Нада Радушки**, виши научни сарадник, Институт за политичке студије;

42. **Обрад Стевановић**, редовни професор, Криминалистичко полицијска академија;
 43. **Петар Матић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
 44. **Предраг Терзић**, научни сарадник, Институт за политичке студије;
 45. **Радослав Гаћиновић**, научни саветник, Институт за политичке студије;
 46. **Ратко Љубојевић**, доцент, Факултет за право, јавну управу и безбедност, Универзитет „Џон Незбит”;
 47. **Слободан Антонић**, редовни професор, Филозофски факултет, Универзитет у Београду;
 48. **Сретен Југовић**, редовни професор, Криминалистичко-полицијска академија;
- И ДРУГИ...**

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

351.862/.863(497.11)

ПОЛИТИКА националне безбедности = The Policy of National Security / главни и одговорни уредник Радослав Гаћиновић. - Год. 5, бр. 5 (2013)- . - Београд : Институт за политичке студије, 2013- (Земун : Бирограф комп). - 24 стр

Полугодишње. - Преузима нумерацију зборника “Србија”.

ISSN 2334-959X = Политика националне безбедности
COBISS.SR-ID 203583500